

914.959
FEN

ΕΜΜΑΝ. Γ. ΓΕΚΕΡΑΟ
ΕΠΙΤΟΜΟΣ ΓΕΩΓΡΑΦΙΑ
ΤΗΣ
ΝΗΣΟΥ ΚΡΗΤΗΣ

Α. Παλιώτης 1918

ΕΜΜΑΝΟΥΗΛ Γ. ΓΕΝΕΡΑΛΙ

Μερίτ. Γνωστικού Έτος 1904

ΕΠΙΤΟΜΟΣ ΓΕΩΓΡΑΦΙΑ

ΤΗΣ ΝΗΣΟΥ ΚΡΗΤΗΣ

ΜΕΤΑ ΔΥΟ ΠΙΝΑΚΩΝ ΤΟΥ ΠΛΗΘΥΣΜΟΥ ΚΑΤΑ ΤΜΗΜΑΤΑ, ΕΠΑΡΧΙΑΣ,
ΠΟΛΕΙΣ ΚΑΙ ΠΟΛΥΑΝΘΡΩΠΟΤΕΡΑΣ ΚΟΜΑΣ

ΓΕΩΣ ΚΡΗΤΗΣ

ΤΗΣ ΕΝ ΤΟΙΣ ΔΗΜΟΤΙΚΟΙΣ ΚΑΙ ΕΛΛΗΝΙΚΟΙΣ ΣΧΟΛΕΙΟΙΣ
ΣΠΟΥΔΑΖΟΥΣΗΣ ΝΕΟΤΗΤΟΣ

ΕΚΔΟΣΙΣ ΔΕΥΤΕΡΑ ΒΕΛΤΙΩΝ ΚΑΙ ΜΕΤΕΡΡΥΘΜΙΣΜΕΝΗ
ΑΔΕΙΑ: ΤΗΣ ΣΕΒ. ΚΥΒΕΡΝΗΣΕΩΣ

*Ἐν τῷ ἐξώφυλλῳ τῶν βιβλίων τούτων ἀναγράφεται
τοιαῦτα κείμενα ἕκαστα ἕνα ἢ ἑξῆς
(Σύμφωνα ἑπιτομῆς)*

ΕΝ ΗΡΑΚΛΕΙΩ ΚΡΗΤΗΣ

ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΝ ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟΝ

ΣΤΥΛΙΑΝΟΥ Μ. ΑΛΕΞΙΟΥ

ΘΑΟΣ ΑΡΑΣΤΑ

1894

ΕΜΜΑΝΟΥΗΛ Γ. ΓΕΝΕΡΑΛΙ

Δ. Φ. ΚΑΘΗΓΗΤΟΥ

ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
ΧΑΝΙΩΝ
Αρ. αρθ. 4720
Χρονιά Πρωτ. 6.3.1958
Είδος βιβλίου Γεωγρ. Κρητ.
Αρ. 914.959 GEN.

ΕΠΙΤΟΜΟΣ ΓΕΩΓΡΑΦΙΑ

ΤΗΣ ΝΗΣΟΥ ΚΡΗΤΗΣ

ΜΕΤΑ ΔΥΟ ΠΙΝΑΚΩΝ ΤΟΥ ΠΛΗΘΥΣΜΟΥ ΚΑΤΑ ΤΜΗΜΑΤΑ, ΕΠΑΡΧΙΑΣ,
ΠΟΛΕΙΣ ΚΑΙ ΠΟΛΥΑΝΘΡΩΠΟΤΕΡΑΣ ΚΩΜΑΣ

ΠΡΟΣ ΧΡΗΣΙΝ

ΤΗΣ ΕΝ ΤΟΙΣ ΔΗΜΟΤΙΚΟΙΣ ΚΑΙ ΕΛΛΗΝΙΚΟΙΣ ΣΧΟΛΕΙΟΙΣ
ΣΠΟΥΔΑΖΟΥΣΗΣ ΝΕΟΤΗΤΟΣ

ΕΚΔΟΣΙΣ ΔΕΥΤΕΡΑ ΒΕΛΤΙΩΝ ΚΑΙ ΜΕΤΕΡΡΥΘΜΙΣΜΕΝΗ

ΑΔΕΙΑ ΤΗΣ ΣΕΒ. ΚΥΒΕΡΝΗΣΕΩΣ

Ἐν τῇ 25 ἰουλίου διὰ ἐπιτομῆς τούτου βιβλίου
τοσούτου πραγματικῶς ἀγαθὰ ἔστι ἡ Κρήτη.
(Συλλογὴ Ἐπιτομῶν)

ΕΝ ΗΡΑΚΛΕΙΩ ΚΡΗΤΗΣ

ΓΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΝ - ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟΝ

ΣΤΥΛΙΑΝΟΥ Μ. ΑΛΕΞΙΟΥ

ΟΔΟΣ ΑΡΑΞΑ

1894

ΠΡΟΛΟΓΟΣ ΤΗΣ ΠΡΩΤΗΣ ΕΚΔΟΣΕΩΣ

Πρὸς τὸν ἀναγιώσκοντα,

Ἡ ἀναμφισβητήτων ὁρθότητος παιδαγωγικὴ γνώμη, ὅτι ὁ παῖς ἐν τῷ δημοτικῷ σχολεῖῳ πρῶτιστά πάντων πρέπει νὰ μαθῆνῃ τὴν πατριὸν χώραν ἐν μεγίστῃ λεπτομερείᾳ καὶ ἀπικριβωμένως, πρὸς τοῦτους δὲ ἡ παντελής ἔλλειψις γεωγραφίας εἴτε συνοπτικῆς πρὸς κοῦσιν τῆς μαθητικῆς νεότητος, εἴτε καὶ ἐκτενέστερας διὰ τοὺς πολλοὺς, πρὲ παρεκίνησαν νὰ ἐκδώσω ἐγχειρίδιον γεωγραφίας τῆς πατριδος μου Κρήτης πρὸς κοῦσιν τῆς ἐν αὐτῇ σπουδαζούσης νεότητος.

Ἄπο μακροῦ λοιπὸν χρόνου ἐργαζόμενος πρὸς συλλογὴν τῶν ἀπαιτουμένων πρὸς ὃν προσθέμην σκοπὸν ἐλάχιστα ἴσως ἐκ τῶν ἑλληνιστῶν περὶ Κρήτης γραφέντων παρέλιπον νὰ διεξέλθω καὶ νὰ ἁρῶσθω παρ' αὐτῶν οὐχὶ ἀταλαιπώρως πᾶν χρῆσιμον εἰς ἐμὲ. Ὡστε ἐκ συγγραμμάτων, ἐκ μονογραφιῶν ἐν ἐφημερίδι καὶ περιοδικοῖς περὶ Κρήτης, ἐκ πληροφοριῶν ἅς ἔλαβον παρὰ φίλων συμπολιτῶν ἐξ ἄλλων τῶν μερῶν τῆς Κρήτης, οἷς δημοσίᾳ ὁμολογῶ χάριτας, καὶ ἐξ ὧσων αὐτὸς ὡς Κρηεὶ γνώσκω κατῆρτιστὰ τὸ ὑλικὸν τῆς γεωγραφίας, ἦν ἐκίδω σήμερον.

Ἐτακτοποιήσα δὲ τὴν ἐν λόγῳ συνηγμένην γεωγραφικὴν ὕλην ἔχων ὑπ' ὄψιν καὶ τὴν ἄσπι ἐκδοθεῖσαν Στατιστικὴν τῆς Κρήτης ὑπὸ τοῦ κ. Νικ. Σταυράκη, ἀπ' ἧς ἐν γένει ὠφελήθην πλεῖστον, ἐπειδὴ κατ' ἐμὲ κριτὴν τὰ συνευλογημένα ἐν αὐτῇ εἶναι ἀκριδέστερα πάντων τῶν μέχρι σήμερον περὶ Κρήτης γεγραμμένων. Ἠκολούθησα δὲ πρὸ πάντων ταῦτα ἐν τῇ ταξινομήσει τῶν χωρίων εἰς τοὺς οἰκείους δήμους καὶ τῷ καθορισμῷ τῆς τοποθεσίας τῶν ἀρχαίων πόλεων, ἐπειδὴ οὗτος ἔλαβεν ὑπ' ὄψιν τὸν ἐξοχὸν νομισματολόγον κ. Σβορώνον καὶ πολλοὺς ἄλλους ἐν τῇ συντάξει τῆς Στατιστικῆς.

Οὗτω μὲν λοιπὸν προσέβην εἰς τὴν σύνταξιν τοῦ παρόντος ἐγχειριδίου ἐν δὲ τῇ διευθετήσει τῆς ὕλης εἶχον ὀδηγὸν ἐκτὸς τῶν ἐν μεγίστῃ διαδόσει γεωγραφιῶν τῶν δεβαστῶν μοι καθηγητῶν καὶ φίλων ἀρίστων κ.κ. Σακελλάριου καὶ Ἀγτωνιδίου καὶ γαλατικὸν τὴν γεωγραφικὸν ἐγχειρίδιον Cortambert (ἔκδοσις 26η τῷ 1889). Καὶ ἀπέβλεπον μὲν εἰς τὸ νὰ συντάξω γεωγραφίαν τῆς Κρήτης διὰ τὰ δημοτικὰ σχολεῖα ἀναπληροῦσαν τὸ μάθημα τῆς πατριδογραφίας, ἀκριδέστερον δ' εἰπεῖν, διδουσαν ἀφορμὴν εἰς τὸ νὰ εἰσαχθῆ ἡ διδασκαλία τοῦ ὠφελίμου τούτου μαθήματος, ἀλλὰ δὲν ἠδυνήθην, ὡς καὶ δὲν ὄφειλον, νὰ ἐκταθῶ καὶ μέχρι τῶν ἐλαχίστων πανταχοῦ τῆς Κρήτης, διότι τότε ἔπρεπε νὰ περιορισθῶ εἰς ἓν τμήμα. Ἄλλως τε διδασκαλίαν ἐκτενῆ κατὰ τὸν τρόπον τῆς πατριδογραφίας δύναται νὰ κάμνη ὁ φιλότιμος διδάσκαλος ἐν τῷ τμήματι, ἐνθα διδάσκει. Ὅθεν ἐτήρησα τὸ αὐτὸ σχεδὸν μέτρον τῆς ἐκδόσεως πανταχοῦ

τῆς Κοίτης περιλαβὼν μὲν πάντα τάναγκαιούντα, ἔκταθεις μάλιστα ἴσως καὶ πέρα τοῦ θέοντος ἐν τοῖς προκαταρκτικοῖς περὶ ἀκρωτηρίων, ποταμῶν, σπηλαιῶν, φαράγγων κλπ. δώσας δὲ νύξιν εἰς τὸν δόκιμον διδάσκαλον νὰ ἐκτείνηται ἐκεῖ ἐνθα διδάσκει καὶ περισσώτερον τῶν ἐν τῷ κειμένῳ, νὰ συντέμνη δὲ τὰ τῶν ἄλλων μερῶν, ὅσα θεωρεῖ πλείονα τοῦ θέοντος καὶ πρὸ πάντων ἐν τῇ διδασκαλίᾳ τῶν προκαταρκτικῶν, πρὶν ὑπλάσθῃ ἀρχίστη ἢ Πολιτικῇ Διαιρέσει.

Ἀπέφυγον δὲ καὶ τὰς πολλὰς ὀνομασίας τοῦ αὐτοῦ τόπου ἢ πόλεως ἢ ἐπαρχίας, αἵτινες συγχέουσι τὸν μαθητὴν, ἐπ' ἴσης τὰς παρακεκινδυνευμένας καὶ μέχρι γελοίου χωροῦσας ἐτυμολογίας, τὴν μνείαν πόλεων, ὧν ἡ θέσις εἶναι ὅλως ἀμφισβητήσιμος.

Ὡνόμασα δὲ τὰ πάντα μὲ τὰ σημερινὰ αὐτῶν ὀνόματα, ἐνιαχοῦ μόνον θέτων ἐν παρενθέσει μίαν ἐκ τῶν ἀρχαίων ὀνομασιῶν, αἵτινες πλείστακις εἶναι πλείονες τῆς μᾶς.

Συγγελόντι δ' εἰπεῖν προεπάθησα κατὰ τὸ ἐνόν, ἵνα ὁ ἀναγινώσκων τὸ ἀνὰ χειρὸς βιβλίον εἴτε παῖς, εἴτε ἐφηβος, εἴτε καὶ καθέστηκυίας ἡλικίας, λαμβάνη γενικῶν τινα περὶ τῆς Κοίτης ὑφ' ὅλας τὰς ἐποχὰς γνώσιν. Καὶ διὰ τοῦτο τὸ βιβλίον δύναται νὰ διδάσκηται καὶ ἐν ταῖς ἑλλην. σχολαῖς, ἅτε μάλιστα μὴ συντεταγμένον ἐν γλώσσῃ αὐστηρῶς προσηκούσῃ τῇ μικρᾷ ἡλικίᾳ.

Τοιοῦτον τὸ πόνημα, ὅπερ προσήθεω τῇ νεολαίᾳ τῆς πατρίδος μου. Καὶ δὲν ἀξιώ μὲν ὅτι εἶναι τέλειον, πολλοῦ γε καὶ δεῖ, ὑπονοῶ μάλιστα ὅτι ἴσως θὰ ἔχη καὶ πολλὰς ἀνακρίσεις καὶ οὐκ ὀλίγας ἐλλείψεις· ἐξέδωκα δ' ὅμως τοῦτο, τὸ μὲν ὅπως δοθῆ ἀφορμὴ τοῖς κρείττοσι πρὸς σύνταξιν τελειότερου, τὸ δὲ ὅπως ἀπεκδεχόμενος ὄσας ἐλλείψεις ἢ ἀτελείας ἦθελον ὑποδείξῃ οἱ κάλλιον ἐμοῦ γινώσκοντες τὴν Κοίτην εἰς δευτέραν ἐκδοσιν, διορθώσω τὰ κακῶς κείμενα καὶ συμπληρώσω τὰς ἐλλείψεις. Πολλὰς δὲ θὰ ὑμολογήσω τοῖς τε κ.κ. διδασκαλοῖς καὶ παντὶ συμπολίτῃ χάριτας, ἐὰν εὐαρεστηθῶσιν ἀναγινώσκοντες τὸ βιβλίον μου, νὰ μοὶ ἐπιστέλλωσιν ὅ,τι παρατηροῦσιν ἰσχυρῶς μεταβολῆς, ἵνα συν τῷ χρόνῳ συνταχθῆ ὡς ἐνεστί τελειότερα Γεωγραφία τῆς ἡμετέρας πατρίδος.

Ἐγγραφὸν ἐν Ἀθήναις Ἀυγούστῳ μηνί 1891

ΕΜΜ. Γ. ΓΕΝΕΡΑΛΙΣ Δ. Φ.

ΠΡΟΛΟΓΟΣ ΤΗΣ ΔΕΥΤΕΡΑΣ ΕΚΔΟΣΕΩΣ

Πρὸς τοὺς γίλλους δημοδιδασκάλους,

Καὶ ταῦτα μὲν ἐν τῇ πρώτῃ ἐκδόσει. Ἐπειδὴ δὲ οὐκ ὀλίγα σφάλματα εἶχον εἰσχωρήσει εἰς ταύτην, πρὶν ἀκόμῃ ἐξαντληθῆ, ἀπεφάσισα νὰ ἐπιχειρήσω νέαν. Πρὸς τοῦτο λοιπὸν ἀπετάθην πρὸς φίλους λογίους καὶ φιλομούσους εἰς ὅσας τὰς ἐπαρχίας τῆς Κρήτης, οἵτινες μετὰ πολλῆς προθυμίας ἐσπεύσαν νὰ μοὶ παρασχοῦσι τὴν φιλικὴν αὐτῶν συνδρομὴν διορθοῦντες καὶ ἐπιστέλλοντές μοι τὰ ὑπ' αὐτῶν παρατηρηθέντα ποικίλλα σφάλματα.

Καὶ διὰ μὲν τὰ τμήματα Χανίων, Σφακιῶν καὶ Ῥεθύμνης πολιτῆσι συμβολὰς παρέσχον μοι οἱ φίλτατοι καὶ ἀξιοτίμοι Κύριοι Γεώργ. Ίακ. Καλαϊοῦκος, Α. Κριάρης, Στ. Ψαροῦδάκης, Τηλ. Ἀνδροειδάκης, Π. Ταξεδάκης, Π. Σπανταγάκης, Νικ. Σταυρουδάκης, Ἰ. Βογιατζάκης, Μ. Τρουλλίνος καὶ εἰ τις ἄλλος. Διὰ δὲ τὰ λοιπὰ τμήματα οἱ ἐπ' ἴσους φίλτατοι Κύριοι Ἀνδ. Κοκκινάκης, Α. Βορεάδης, Ἰ. Περούκάρης, Ν. Πολυχρονίδης, Ζ. Παπαδάκης, Ἰ. Μυλιαράκης, καὶ ἄλλοι. Εἰς ἅπαντας τούτους, καὶ εἰ τις ἄλλος διαφεύγει τὴν μνήμην μου, οἵτινες ἐκ μόνου τοῦ ὕλου τοῦ νὰ καταστή τὸ μικρὸν μου πόνημα κρεῖττον ἐπ' ἀγαθῷ τῆς κοινῆς νεότητος ἐγένοντό μοι τόσῳ πολύτιμοι συνεργάται, ὁμολογῶ δημοσίᾳ ἀπειροὺς χάριτας· ἄλλως τε καὶ διότι ἐνίοι τούτων, οὐς δὲν ἀναφέρω ὀνομαστί, ἵνα μὴ πειράξω τὴν πολλῶν ἐπαίων ἀξίαν μετριοφροσύνην αὐτῶν, μακρὰ ἐπὶ διδασκαλίᾳ ἀοιθιμοῦντες διὰ τῆς ἐμπειρίας αὐτῶν συνετέλεσαν πλεῖστον εἰς τὴν μεταβολὴν τῆς πρώτης ἐκδόσεως ἐν τε τῇ διατάξει τῆς ὕλης καὶ ἐν τῇ γλώσσῃ, ἥτις ἐγένετο ἤδη πολλῶ ἀπλουστερά. Ὁμολογῶ δ' ἐπ' ἴσους χάριτας εἰς τὴν Σ. Διοίκησιν Ἡρακλείου, ἥτις φιλοφρόνως καὶ μετὰ σπουδῆς ἐπεθεώρησε τὸ χειρογράφον μου, χορηγῆσάσα ἀμέσως καὶ τὴν ἄδειαν τῆς ἐκτυπώσεως.

Ἡκολούθησα δὲ ἢν καὶ ἐν τῇ πρώτῃ ἐκδόσει μέθοδον, τὴν ἀναλυτικὴν ὑπὸ τῶν παιδαγωγῶν λεγομένην, τὴν χωροῦσαν ἐκ τοῦ ὅλου πρὸς τὰ μέρη, καίτοι θὰ ἦτο ἴσως προτιμότερα ἡ *συνθετικὴ*. Ἄλλ' ἐνθεν μὲν τὰ συνῆθη γεωγραφικὰ ἡμῶν ἐγχειρίδια εἶναι τὸ πλεῖστον συντεταγμένα ἀναλυτικῶς, ἑτέρωθεν δὲ οἱ φίλοι δημοδιδασκαλοὶ δὲν εἶναι πάντες παιδαγωγικῶς συγκεκροτημένοι καὶ ἴσως ἂν ἦτο κατ' αὐστηρὸν παιδαγωγικὸν σύστημα συντεταγμένον τὸ ἐμὸν βιβλίον, θὰ ἐχρεοιάζετο νὰ προταχθῆ ἀντὶ προλόγου ἕτερον βιβλίον, διδάσκον τὸν τρόπον τοῦ διδάσκειν καὶ ἴσως ἄνευ ἐλπίδος ὠφελείας. Διὸτι πρόλογος ὅσον μακρὸς καὶ ἂν εἶναι, νύξιν μόνον δύναται νὰ δώσῃ εἰς τὸν διδάσκοντα, ὅστις ἐὰν ἐχῇ ὀλίγας παιδαγωγικὰς γνώσεις δύναται καὶ διὰ συνῆθους βιβλίου, περιέχοντος ὅπλα δὴ τὴν προσήκουσαν ὕλην, νὰ διδάξῃ μεθοδικῶς.

Ὡστε ἕκαστος δημοδιδάσκαλος ἔχων ὡς κανόνα ὅτι πρέπει νὰ διδάξῃ κατὰ πρότον τὸ Τμήμα, εἰς ὃ τὸ σχολεῖον του ἀνήκει, δύναται ἐκείθεν περιηγηματικῶς λαμβάσων σημεῖον τι ὡς κέντρον, γνωστὸν ἴδῃ ἅτε πρότερον δεδιδάγμενόν νὰ τρέπῃται πρὸς διαφόρους διευθύνσεις καὶ νὰ διδάσκη τὰ λοιπὰ μέρη τῆς Νήσου προσθέτων μὲν ὅπου θεωρεῖ τι προσθετέον, ἀφαισῶν δὲ εἴ τι φαίνεται αὐτῷ περιττόν. Ὅπερ ἄλλως τε καὶ τὸ βιβλίον ὑποδεικνύει διὰ μικροτέρων γραμμάτων ὅσα δὲν θεωρεῖ ὑποχρεωτικά. Λεπτομερείας δὲ ἐν ἑκάστῳ Τμήματι ἄς προσθέτῃ ὁ διδάσκαλος εἴτε ἱστορικός εἴτε ἄλλον εἶδους, ἄς ἠθελε κρίνει ἀναγκαίαις διὰ τοὺς μικροὺς ἡλικίας καὶ ἀναπτύξεως παῖδας.

Ἄνάγκη δ' ἐπὶ τοῦτοις ἦτο καὶ γεωγραφικῶν πινάκων, οὗς μετὰ πολλῆς λύπης παραλείπω, ἅτε μεγάλης δαπάνης καὶ εἰδικῶν χαρτογραφικῶν γνώσεων ἔχοντας ἀνάγκην. Εὐτυχῆ δ' ὁμῶς συγκυρίαν θεωρῶ ὅτι ἐκδίδονται νῦν τρεῖς συγχρόνως πίνακες τῆς Κρήτης ὑπὸ τε τοῦ κ. Σακελλαρίου, τοῦ κ. Παπαρυσάνθου καὶ τοῦ κ. Κόλλυαν, οἵτινες πλείστον θὰ χρησιμεύσωσι πρὸς τὸν ἀνωτέρω σκοπόν. Ἀλλὰ καὶ ἐκ τοῦ χάρτου τοῦ κ. Νεραντζῆ, καίπερ πολλαχῶς ἐσφαλμένου, δύναται ὁ ἐπιμελής διδάσκαλος νὰ ἰχνογραφή ἐν τῷ μελανοπίνακι τὴν διδασκομένην ἐπαρχίαν καὶ νὰ τοποθετῇ τὰ ὄρη, τοὺς ποταμοὺς καὶ τὰ χωρία ἀκριδέστερον ἐκείνου.

Τελευτῶν δὲ διαβεβαιούμαι μὲν τοὺς φίλους συναδέλφους ὅτι ἐμόγησα ὅσον ἐδυνάμην καὶ ἔλαβον ὑπ' ὄψει τὰς συμβολὰς τε καὶ συμβουλὰς τῶν λογίων φίλων, ἵνα καταστήσω τὸ βιβλίον ἀνώτερον καὶ χρησιμώτερον* ἂν δ' ἠστόχησα τοῦ σκοποῦ τὸ ἀμάρτημα δὲν εἶναι τῆς προσθεσεώς μου. Ὑπομινθῶ δὲ τὰς τε Σεβ. Ἐφορείας καὶ τοὺς φίλους διδασκάλους ὅτι τὸ καλύτερον καὶ μεθοδικώτερον βιβλίον εἶναι αὐτός ὁ καλὸς διδάσκαλος.

Ἐργαρον ἐν Γερακάρῃ τὴν 25 Αὐγούστου 1894

ΕΜΜ. Γ. ΓΕΝΕΡΑΛΙΣ Δ. Φ.

ΝΟΣΙΝΟΥ

ΠΙΝΑΞ

ΤΩΝ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

Πρόλογος τῆς πρώτης ἐκδόσεως	Σελ. 6'
Πρόλογος τῆς δευτέρας ἐκδόσεως	» 8'
Γεωγραφία Κρήτης. Μέρος Πρῶτον. Θέσις τῆς Κρήτης, σχῆμα, ἔκτασις, ὄρια, πολιτικὴ διαί- ρσεις, νῆσοι	» 1
Ἀκρωτήρια	» 2
Κόλποι	» 4
Λιμένες καὶ Ὄρμοι	» 4
Ποταμοὶ	» 6
Ὄρη	» 9
Συγκριτικὸς πίναξ τοῦ ὕψους τῶν ὄρεων	» 12
Λίμναι, Χερσόνησοι	» 12
Πεδιὰδες, Ὀροπέδια	» 13
Φάραγγες	» 14
Σπήλαια	» 15
Νῆσοι τῆς Κρήτης (ἀκατοίκητοι)	» 16
Μέρος Δεύτερον. Πολιτικὴ διαίρσεις. Τμῆμα Χα- νίων. Χανία (πόλις)	» 19
Κυδωνία	» 21
Δῆμος Ἀκρωτηρίου. Δῆμος Περιβολίων	» 22
Δῆμος Κεραμειῶν. Δῆμος Ἀλικιανοῦ	» 23
Δῆμος Πυργοψηλονέρου. Δῆμος Λάκκων	» 24
Δῆμος Ἀζιζιέ (Τούζλας). Ἀνακεφαλαίωσις	» 25
Κίσσμος. Δῆμος Καστελλίου	» 26
Δῆμος Ἐννέα-Χωριῶν. Δῆμος Μεσογειῶν	» 27
Δῆμος Βουκολιῶν. Δῆμος Σπηλιᾶς	» 28
Δῆμος Πανεθήμου. Ἀνακεφαλαίωσις	» 29
Σέλινον. Δῆμος Καμπανοῦ	» 30
Δῆμος Καντάνου. Δῆμος Παλαιοχωῶρας	» 31
Ἀνακεφαλαίωσις. Τμῆμα Σφακίων	» 32
Ἀποκόρωνας. Δῆμος Ἀρμένων. Δῆμος Βάμου	» 33

Δῆμος Μαθέ	»	34
Δῆμος Φρέ	»	35
Ἄνακεφαλαίωσις. Σφακίχ. Δῆμος Χώρας Σφακίων.	»	36
Δῆμος Νίμπρου. Δῆμος Καλλικράτους	»	37
Δῆμος Ἀσκύρου. Δῆμος Ἁγίου Ἰωάννου	»	38
Δῆμος Ἀνωπόλεως. Ἄνακεφαλαίωσις	»	39
Ἄγιος Βασίλειος. Δῆμος Μελάμπων	»	40
Δῆμος Ἁγίου Πνεύματος. Δῆμος Λάμπης	»	41
Δῆμος Φοίνικος. Ἄνακεφαλαίωσις	»	42
Τριῆμα Ῥεθύμνης. Ῥεθύμνα (πόλις)	»	43
Ῥεθύμνη (ἐπαρχία). Δῆμος Ἀργυρουπόλεως	»	46
Δῆμος Ῥουστικῶν. Δῆμος Ἀτσιποπούλου	»	47
Δῆμος Χρωμναστηρίου	»	48
Δῆμος Πηγῆς. Δῆμος Ἀμνάτου	»	49
Ἄνακεφαλαίωσις. Ἀμάριον. Δῆμος Μέρωνος	»	50
Δῆμος Μοναστηρακίου	»	51
Δῆμος Ἀποδούλου	»	52
Ἄνακεφαλαίωσις	»	53
Μυλεπόταμον. Δῆμος Μαργαριτῶν	»	54
Δῆμος Μελιδονίου. Δῆμος Λύδανιτῶν	»	55
Δῆμος Γαράζου. Δῆμος Ἀνωγειῶν	»	56
Δῆμος Δαμάστας	»	57
Ἄνακεφαλαίωσις. Τριῆμα Ἡρακλείου	»	58
Ἡράκλειον (πόλις)	»	59
Μαλεβύζιον	»	61
Δῆμος Κρουσῶνος. Δῆμος Τυλίσσου	»	62
Δῆμος Ἁγίου Μύρωνος	»	63
Ἄνακεφαλαίωσις. Τέμενος. Δῆμος Δαφνῶν	»	64
Δῆμος Ἀρχανῶν	»	65
Ἄνακεφαλαίωσις. Πεδιάς	»	66
Δῆμος Ἐπισκοπῆς. Δῆμος Ἀγίων Παρασκευῶν	»	67
Δῆμος Μοχοῦ	»	68
Δῆμος Καστελλίου. Δῆμος Παναγιᾶς	»	69
Ἄνακεφαλαίωσις. Μονοφάτσιον καὶ Μέρος Ῥίζου	»	70
Δῆμος Χάρακος. Δῆμος Μεγάλης Βρύσης	»	71
Δῆμος Τεφελίου	»	72
Δῆμος Σκινιά. Δῆμος Ἀρχλοχωρίου	»	73

Ἀνακεφαλαίωσις. Καινούργιον	»	74
Δῆμος Ζαροῦ. Δῆμος Ἀμπελούζου	»	75
Δῆμος Πλατάνου	»	76
Ἀνακεφαλαίωσις. Πυργιώτισσα	»	77
Δῆμος Τυμπακίου. Δῆμος Κισῶν	»	78
Ἀνακεφαλαίωσις. Τυψα Λασιθίου	»	79
Μιραβέλλον. Δῆμος Νεαπόλεως	»	80
Δῆμος Βραχασίου	»	81
Δῆμος Χουμριάκου. Δῆμος Φουρνῆς	»	82
Δῆμος Κρήταξ	»	83
Δῆμος Σπινάλδωσις. Ἀνακεφαλαίωσις	»	84
Λασιθίων. Δῆμος Τζερμιάδιω. Δῆμος Ψυχροῦ	»	85
Ἀνακεφαλαίωσις	»	86
Βιάνος. Δῆμος Βιάνου. Δῆμος Ἁγίου Βασιλείου	»	87
Δῆμος Μουρνιῶν. Ἀνακεφαλαίωσις	»	88
Ἱεραπέτρος. Δῆμος Ἱεραπέτρου	»	89
Δῆμος Ἀνατολῆς. Δῆμος Κάτω-γοριῶν	»	90
Δῆμος Καβουσίω. Ἀνακεφαλαίωσις. Σητεία	»	91
Δῆμος Λιμένος	»	92
Δῆμος Τουρλωπῆς. Δῆμος Ρουκίκκας. Δῆμος Χαντρέ	»	93
Δῆμος Καρυδίου	»	94
Ἀνακεφαλαίωσις	»	95
Μέρος Τσίτον. Παράρτημα. Ἱστορία Κρήτης	»	96
Κλίμα. Ἐδαφος	»	97
Προϊόντα. Κάτοικοι. χαρακτηριστῆρ, θρησκεία, γλώσσα. Βιομηχανία. Ἐμπόριον. Ναυτιλία. Συγκοινωνία	»	98
Παιδεία. Διοίκησις. Δικαιοσύνη, Σύλλογοι, Ἐκκλησία. Μοναί	»	99
Τεχνίται	»	100
Πληθυσμὸς τῆς νήσου κατὰ τμήματα καὶ ἑπαρχίας	»	101
Πίναξ δεικνύων τοὺς κατοίκους τῶν πόλεων καὶ μεγάλων χωριῶν. τῶν ἔχουσῶν 500 καὶ ἔξω	»	102
Παροράματα	»	103

ΓΕΩΓΡΑΦΙΑ ΤΗΣ ΚΡΗΤΗΣ

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟΝ

ΘΕΣΙΣ ΤΗΣ ΚΡΗΤΗΣ, ΣΧΗΜΑ, ΕΚΤΑΣΙΣ, ΟΡΙΑ,
ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΔΙΑΙΡΕΣΙΣ, ΝΗΣΟΙ.

[8600 □ χμ. 300000 κατ.].

Ἡ Κρήτη εἶναι ἡ μεγίστη καὶ ἐπισημοτάτη τῶν ἐν τῇ Μεσογείῳ θαλάσῃ νήσων. Κεῖται δὲ εἰς τὸ κέντρον τῆς θαλάσσης ταύτης, εἶναι τὸ νοτιώτατον μέρος τῆς Εὐρώπης καὶ τὸ ἐνωτικὸν σημεῖον τῶν τριῶν ἡπείρων Εὐρώπης, Ἀσίας καὶ Ἀφρικῆς.

Τὸ σχῆμα αὐτῆς εἶναι ἐπίμηκες· ἔχει δὲ μῆκος μὲν 24ῶ χιλιόμετρα, πλάτος δὲ μέγιστον μὲν 52 χιλιόμετρα, ἐλάχιστον δὲ 12. Καὶ μεγαλύτερον μὲν πλάτος ἔχει μεταξύ τῶν ἀκρωτηρίων Σταυροῦ ἐν Μαλεβυζίῳ καὶ Ματάλλων ἐν Καινουρίῳ, μικρότερον δὲ εἰς τὸν ἰσθμὸν, ὅστις ἐνώνει τὴν Σητεῖαν πρὸς τὴν λοιπὴν Κρήτην μεταξύ τοῦ Παχῦ Ἀμμου πρὸς Β. καὶ τῆς πόλεως Ἱεραπέτρου πρὸς Ν.

Ὅρια τῆς Κρήτης εἶναι πρὸς Β. τὸ Κρητικὸν πέλαγος, πρὸς Ν. τὸ Λιβυκόν, πρὸς Α. καὶ Δ. ἡ Μεσόγειος θάλασσα.

Πολιτικῶς δὲ διαιρεῖται εἰς πέντε τμήματα: Χανίων, Σφα-

κίων, Ρεθύμνης, Ἡρακλείου καὶ Λασηθίου. Ταῦτα ὑποδιαίρουνται εἰς ἐπαρχίας, αἱ δὲ ἐπαρχίαι εἰς δήμους.

Εἰς τὴν Κρήτην ἀνήκουσι καὶ πολλαὶ καθ' ὅλας τὰς παραλίας νησιδές, αἵτινες εἶναι ὅλαι ἀκατοίκητοι ἐκτὸς τῆς Γαύδου.

ΛΚΡΩΤΗΡΙΑ *

Εἰς τὰ παράλια τῆς Κρήτης σχηματίζονται πλεῖστα ἀκρωτήρια· τούτων ἐπισημότερα εἶναι τὰ ἑξῆς:

Εἰς τὴν βόρειον παραλίαν:

1) Ἡ Γραμβούσα (Κώρυκον) ἢ Βούζα εἰς τὸ ΒΔ. ἄκρον τῆς νήσου.

2) Τὸ Σπάθα (Ψάκον, Τίτυρον, σήμερον Ροδωποῦ) ἀπέναντι τῆς Γραμβούσης πρὸς Δ. ὅπου ἔκειτο ἡ ἀρχαία Τίτυρος καὶ τὸ ἱερόν τῆς Βριτομάρτιδος Δικτυναίων. Ἀπὸ τούτου μυθολογεῖται ὅτι ἐρρίφθη εἰς τὴν θάλασσαν ἡ Βριτόμαρτις διὰ τὴν ἀποφύγη τὸν διωγμὸν τοῦ Μίνως.

3) Τὸ Μελέγα (Κύαμον) πρὸς Α. τοῦ Σπάθα ἐπὶ τῆς χερσονήσου Ἀκρωτηρίου.

Σημ. Μεταξὺ τῆς πόλεως Χανίων καὶ τοῦ Μελέγα κείνται τὰ μικρότερα ἀκρωτήρια Μαῦρο Μουρί καὶ Τρυπητή.

4) Τὸ Δράπανο (Δρέπανον) ἢ Κεφαλαῶς πρὸς Δ. τοῦ κόλπου Σούδας· ἐπὶ τούτου εἶναι τοποθετημένος φάρος.

5) Τὸ Μαλέτσι πρὸς Δ. τῆς Ρεθύμνης παρὰ τὴν θέσιν Σκαλέταν.

Σημ. Μεταξὺ τούτου καὶ τοῦ Δραπάνου κείνται ὁ Κόρακας παρὰ τὸ χωρίον Γεράνι.

6) Τὸ ἀκρωτήριο τῆς Ρωγδιᾶς (Διον) πρὸς Α. τοῦ Μαλέτσι. Μεταξὺ δὲ τούτων τὸ Λιανό, Χονδρό καὶ Σταυρός.

* Τὸ μέρος τῆς ἑρᾶς, τὸ ὅποιον εἰσχωρεῖ βαθέως εἰς τὴν θάλασσαν ὀνομάζεται ἀκρωτήριο.

7) Τὸ ἀκρωτήριο τῆς Χερσονήσου (Ζεφύριον) πλησίον ὁμωνύμου χωρίου.

8) Ἄγ. Ἰωάννης ὁ Ἄφωρεσιμένος πρὸς Δ. τῆς Χερσονήσου ὀνομασθὲν οὕτω διὰ τοὺς ἐκεῖ σφοδροὺς βορείους ἀνέμους.

9) Τὸ Σίδερο (Σαμμώνιον), τὸ ὅποιον εἶναι τὸ βορειοανατολικώτερον μέρος τῆς νήσου. Μεταξὺ τούτου καὶ τοῦ Ἄφωρεσιμένου κεῖνται τὰ μικρότερα ἀκρωτήρια Φανερωμένη καὶ Σητεία.

Εἰς δὲ τὴν ἀνατολικὴν παραλίαν:

1) Ἡ Πλάκα (Σαλμώνη), Σολομῶν ὑπὸ τῶν ναυτικῶν λεγόμενον, ἢ ὅποια εἶναι τὸ ἀνατολικώτατον σημεῖον τῆς νήσου.

2) Ζάκρος πρὸς Ν. τῆς Πλάκας.

Εἰς δὲ τὴν νότιον παραλίαν:

1) Γούδουρα (Ἐρυθραῖον) τὸ νοτιοανατολικώτατον ἄκρον τῆς νήσου.

2) Περιστερὰ πρὸς Δ. τῶν Γουδούρων.

3) Θεόφιλο ΝΔ. τῆς Περιστερᾶς.

4) Λίθινον (Μάταλλα) ΝΔ. τοῦ Θεοφίλου.

Σημ. Μεταξὺ τούτων κεῖνται τὰ χαμηλὰ ἀκρωτήρια Ἄλικαπόρθα, Μαρτίλλο, Κοκκινόξο, Τρίκαλα καὶ Κεραλᾶς.

5) Μέλισσα (Ψύχιον) ΒΔ. τοῦ Λιθίνου.

6) Μουρὶ ΒΔ. τῆς Μελίσσης.

7) Κριὸς (Κριοῦ μέτωπον), τὸ δυτικώτατον ἄκρον τῆς νοτίου παραλίας.

Εἰς δὲ τὴν δυτικὴν παραλίαν τὰ ἐξῆς:

1) Καραβούτας καὶ

2) Κούτρι πρὸς Β. τοῦ Καραβούτα.

ΚΟΛΠΟΙ *)

Εἰς τὴν βόρειον παραλίαν τὰ ὄρη εἰσχωροῦσι βαθέως εἰς τὴν θάλασσαν καὶ διὰ τοῦτο σχηματίζονται καὶ ἀκρωτήρια καὶ κόλποι πολλοί. Εἶναι δὲ οἱ ἑξῆς:

1) Ὁ τῆς Κισάμου μεταξύ τῶν ἀκρωτηρίων Βούζης καὶ Σπάθα.

2) Ὁ τῶν Χανίων μεταξύ Σπάθα καὶ Μελέγα.

3) Ὁ τῆς Σούδας μεταξύ τῆς νοτιανατολικῆς ἄκρας τῆς χερσονήσου ἀκρωτηρίου καὶ τοῦ Δραπάνου.

4) Ὁ τοῦ Ἀλμυροῦ μεταξύ τοῦ Δραπάνου καὶ τῆς πόλεως Ρεθύμνης.

5) Ὁ τοῦ Ἀγ. Νικολάου μεταξύ Ἀφωρεσμένου καὶ Φαγερωμένης.

6) Ὁ τῆς Σητείας μεταξύ τοῦ ὁμωνύμου ἀκρωτηρίου καὶ τοῦ Σιδέρου.

Εἰς τὴν ἀνατολικὴν παραλίαν ὁ τοῦ Παλαιοκάστρου (ἢ Γκράντες) μεταξύ τῶν ἀκρωτηρίων Σιδέρου καὶ Πλάκας.

Εἰς δὲ τὴν νότιον παραλίαν λόγου ἄξιοι κόλποι εἶναι μόνον:

1) Ὁ Μακρὺς-Γιαλὸς μεταξύ Γουδούρων καὶ Περιστερῶς καὶ

2) Τῶν Ματάλλων (Μεσαρῶς) μεταξύ Λιθίνου καὶ Μελίσσης.

Σημ. Οἱ ἄλλοι κόλπισκοὶ τῆς νοτίου παραλίας εἶναι: ὁ τοῦ Κεράτου, ὁ τοῦ Τσουτοῦρου, ὁ τῆς Πλάκας, ὁ τοῦ Φοινικιά, ὁ τῆς Σούδας (ὅπου ἔκειτο ἡ ἀρχαία Σούτα) καὶ ὁ τοῦ Ἀγίου Κήρυκος (ἐνθα ἔκειτο ἡ ἀρχαία Λισσάς).

Εἰς δὲ τὴν δυτικὴν παραλίαν οὐδεὶς εἶναι λόγου ἄξιος.

Σημ. Μικροῦ λόγου ἄξιοι εἶναι ὁ τοῦ Σταυροῦ καὶ ὁ τῆς Ἀκτῆς.

ΛΙΜΕΝΕΣ ΚΑΙ ΟΡΜΟΙ

Ἡ Κρήτη ἔχει πολλοὺς λιμένας, φυσικοὺς καὶ τεχνικοὺς

*) Κόλπος λέγεται μέρος θαλάσσης, τὸ ὅποσον εἰσχωρεῖ εἰς τὴν ξηράν.

οἷτινες σχηματίζονται ἐντὸς τῶν διαφόρων κόλπων· ἐπ' ἴσης δὲ καὶ ὄρμους.

Καὶ εἰς μὲν τὴν βόρειον παραλίαν εἶναι οἱ ἐξῆς:

1) Ὁ τοῦ Καστελλίου Κισάμου ἐντὸς τοῦ ὁμωνύμου κόλπου.

2) Ὁ τῶν Χανίων ἐντὸς τοῦ ὁμωνύμου κόλπου μὲ φάρον ἀριστερὰ πρὸς τὸν εἰσερχόμενον τεχνητός· καὶ κατεσκευάσαν μὲν τοῦτον οἱ Ἐνετοὶ ἐπεσκεύασε δὲ ὁ Μεχμέτ Ἀλλῆς.

3) Ὁ τῆς Σούδας (Ἀμφιμαλλικός), ὁ περιφημότετος λιμὴν τῆς Μεσογείου ἐκτεινόμενος ἀπὸ τῆς νησιδος Σούδας μέχρι τῆς κωμοπόλεως Τούζλας εἰς βάθος τεσσάρων μιλίων. Χωρεῖ δὲ ὀλοκλήρους στόλους.

4) Ὁ τῆς Ρεθύμνης τεχνητός, ὑπὸ τῶν Ἐνετῶν κατασκευασθεὶς, μὲ φάρον δεξιὰ ὡς πρὸς τὸν εἰσερχόμενον, μικρὸς καὶ μόνον δι' ἰστιοφόρα ἐπιτήδειος.

5) Ὁ τοῦ Ἡρακλείου τεχνητός λιμὴν διὰ μικρὰ μόνον πλοῖα ἐπιτήδειος, μὲ φάρον δεξιὰ ὡς πρὸς τὸν εἰσερχόμενον ἐπὶ ὑψηλοῦ πύργου. Καὶ κατεσκευάσθη μὲν ὑπὸ τῶν Ἐνετῶν, ἐπεσκευάσθη δὲ ὑπὸ τοῦ Μεχμέτ Ἀλλῆ.

6) Ὁ τῆς Σπιναλόγκας ΝΔ. τοῦ Ἀφωρεσμένου λίαν εὐρύχωρος, οὐχὶ ὅμως πολὺ ἀσφαλῆς.

7) Ὁ Πόρος ΝΑ. τῆς Σπιναλόγκας χωρῶν ἐλόκληρον ναυτικὴν μοῖραν, ὁ ἀσφαλέστατος μετὰ τὴν Σούδαν λιμὴν τῆς Κρήτης.

8) Ὁ Ἁγ. Νικόλαος ἐντὸς τοῦ ὁμωνύμου κόλπου εὐρύχωρότατος καὶ ἀσφαλῆς λιμὴν, καὶ

9) Ὁ τῆς Σητείας ἐντὸς τοῦ ὁμωνύμου κόλπου.

Εἰς δὲ τὴν ἀνατολικὴν παραλίαν εἶναι ὁ τῆς Ἐρημουπόλεως, παρὰ τὸν ὁποῖον ἔκειτο ἡ παλαιὰ πόλις Γράμμιον καὶ

ὁ τοῦ Κουρεμένου, ἐντὸς τοῦ κόλπου Παλαιοκάστρου καὶ οἱ δύο. Παρὰ τὸν Κουρεμένον ἔκειτο ἡ πόλις Δράγμιον.

Εἰς δὲ τὴν νότιον παραλίαν ὑπάρχει εἰς καὶ μόνος ἀσφαλῆς λιμὴν, τὸ Λουτρὸν ἐν Σφακίοις μεταξύ τῶν ἀκρωτηρίων Σταυροῦ καὶ Μουρισθ.

Εἰς δὲ τὴν δυτικὴν σχηματίζεται ὁ Σταυρὸς ἀπέναντι τοῦ Ἐλαφονησίου.

Σημ. Ἐκτὸς τούτων εἶναι πολυάριθμοι ὄμοιοι καὶ ὁμοίκοι· εἰς μὲν τὴν Β. παραλίαν· ὁ τοῦ Τηγαίου παρὰ τὴν ὁμώνυμον Χερσονήσον ἐν Κεράμῳ· ὁ τῆς παλαιᾶς Σούδας ἀσφαλῆς μὲν ἔκειτο ἐπὶ τοῦ φρουρίου εἰς τὴν εἴσοδον τοῦ κόλπου τῆς Σούδας· ὁ τῆς Πλάκας πρὸς Ν. τοῦ ἀκρωτηρίου Δραπάνου· ὁ τοῦ Μπαλῆ, Φιδέλι, Ἄγ. Πελαγίας, ἡ Φρασκιά, καὶ τοῦ Παλαιοκάστρου μεταξύ Ρεθύμνης καὶ Ἡρακλείου· τὸ Σῖσι· εἰς τὸν κόλπον τῶν Μαλλίων· ὁ τῆς Κολοκύθας (λιμὴν τῆς ἀρχαίας Ὀλοῦνης) ἐπὶ νησίδος ὁμώνυμου ΝΑ. τῆς Σπιναλόγκας. Εἰς δὲ τὴν Α. παραλίαν· ὁ τοῦ Ζήκου πρὸς Β. ὁμώνυμου ἀκρωτηρίου, καὶ ὁ Ἀμάτου πλησίον τοῦ ὁποίου ἔκειτο ἡ ἀρχαία Ἀμπέλος καὶ πηγὴ ἱαματικῶν ὑδάτων. Εἰς δὲ τὴν Ν· ὁ τῆς Ἰεραπέτρου τεχνιτῆς, ὁ τοῦ Τσουτσούρου, Κερατοκάμπου, Ψαρῆς-Φοράδας, ὅπου ἀπεβιάσθησαν τὸ 823 μ. Χ. οἱ Ἀραβες, καὶ Ἄλδης ὅπου ἔκειτο ἡ παλαιὰ πόλις Ἄρδη ἐν Βιάννῳ καὶ ὅπου γίνεται συνοικισμὸς ὑπάρχουσι δ' ἐμπορικαὶ ἀποθήκαι· οἱ Καλοὶ-Λιμένες μὲν τρία νησίδια, ὅπου ἔκειτο ἡ παλαιὰ Λαταία, τὰ Ματαλλά ἢ Ἄγ. Γαλῆνης, ἡ Λίμνη (ἐντὸς ὁμώνυμου κόλπου), τὸ Δαμόνι, ἡ Κεραμογαλιὰ, ἡ Πλάκα, τὸ Φραγκοκάστελλον, ὁ Φοινικιάς, ἡ Ἄγία Ρουμέλη, ὁ Ἅγιος Κήρυκος καὶ ὁ τῆς Παλαιοχωρᾶς Σεύλουν (λιμὴν τῆς ἀρχαίας Πολυρρηνίας) μεταξύ τῶν ἀκρωτηρίων Κεραλᾶ καὶ Κριοῦ.

ΠΟΤΑΜΟΙ

Οἱ ποταμοὶ τῆς Κρήτης εἶναι μᾶλλον χεῖμαρροι σχηματιζόμενοι ἐκ τῶν βροχῶν καὶ χιόνων. Ἄξιοι δὲ λόγου εἶναι οἱ ἑξῆς:

1) Ὁ Πλατανιάς (Πυκνός) ἐν Κυδωνία, σχηματιζόμενος ἀπὸ τὸν Καιρίτην, Κυρτομαδιανὸν καὶ Κουφιανὸν καὶ χυνόμενος εἰς τὸν κόλπον Χανίων. Εἰς τὰς ἐκβολὰς τούτου ἐναυάγησεν ὁ Μενέλαος ἐπιστρέφων ἐκ Τροίας.

2) Ὁ Κοιλιάρης πηγάζων ἀπὸ τὸν Στυλὸν Ἀποκορώνου καὶ χυνόμενος εἰς τὸν κόλπον τῆς Σούδας.

3) Ὁ Γέρω-ποταμὸς ἐν Μυλοποτάμῳ πηγάζων ἐκ τῆς Ἰδῆς καὶ ἐκβάλλων πλησίον τοῦ Καστελλίου.

4) Ὁ Γιόφυρος (Τριτών) σχηματιζόμενος ἐκ τῶν ὑδάτων Μαλεβυζίου καὶ Τεμένους καὶ ἐκβάλλων πρὸς Δ. τοῦ Ἑρακλείου. Παρὰ τοῦτον μυθολογεῖται ὅτι ἐγέννησεν ὁ Ζεὺς τὴν Ἀθηνᾶν.

5) Ὁ Παντέλης ἐν Σητεῖα πηγάζων ἐξ ὁμωνύμου ὄρους καὶ χυνόμενος εἰς τὸν κόλπον τῆς Σητείας.

6) Ὁ Γερω-ποταμὸς (Ληθεὺς) σχηματιζόμενος ἀπὸ τὰ ὑδάτα τῆς Μεσαρᾶς καὶ χυνόμενος εἰς τὸν κόλπον τῶν Ματάλλων. Παρὰ τοῦτον μυθολογεῖται ὅτι ἐλησμώνησεν ὁ Κάδμος τὴν Ἀρμονίαν.

7) Ὁ Μέγας-ποταμὸς ἐν Ἀγ. Βασιλείῳ πηγάζων ἀπὸ τὸ Κουρταλιώτικο φαράγγι καὶ χυνόμενος εἰς τὸν κόλπον τῆς Λίμνης.

8) Ὁ τῆς Ἀγιᾶς-Ρουμέλης ἐν Σφακίοις πηγάζων ἐκ τῶν Λευκῶν Ὀρέων καὶ χυνόμενος εἰς τὸ Λιθυκὸν πέλαγος.

9) Ὁ Κακοδικιανὸς ἢ Βληθιάς (Λισσὸς) πηγάζων ἐκ τοῦ ὄρους Ἀποπηγάδι καὶ χυνόμενος εἰς τὸν ὄρμον τῆς Παλαιο-χώρας Σελίνου.

Οἱ λοιποὶ ποταμοὶ τῆς Κρήτης εἶναι ὀλιγωτέρου λόγου ἄξιοι, ζηραίνονται δὲ οἱ πλείστοι τὸ θέρος καὶ εἶναι κατ' ἐπαρχίας οἱ ἑξῆς:

Ἐν Κισάμῳ. Ὁ Τυφλὸς διερχόμενος τὰ χωρῖα Δραπανιά καὶ Κουρφαλώνας καὶ χυνόμενος εἰς τὸν κόλπον Κισάμου εἰς τὸν αὐτὸν κόλπον ἐκβάλλουσι: ὁ Δραπανιανός, ὁ Μέλας-ποταμὸς, ὁ Κακοπέρατος, ὁ Καμαριανός καὶ ὁ Πυργιανός. Ὁ Ταυρωניתης, ὅστις χωρίζει τὴν Κυδωνίαν ἀπὸ τῆς Κισάμου καὶ ὁ Σπηλιανός παρὰ τὴν Κυριαν-Γωνίαν ἐκβάλλοντες εἰς τὸν κόλπον Χανίων.

Ἐν Κυδωνία. Ἐκτὸς τοῦ Πλατανιά ὁ Κλαδισσός (Ἰάρδανος) καὶ ὁ Γερασιώτης χυνόμενοι εἰς τὸν κόλπον Χανίων.

Ἐν Σελίῳ. Ἐκτὸς τοῦ Βληθιά ὁ τοῦ Λάκκου-Ζηγουράφου, ὁ τοῦ Πελεκάνου, ὁ τῆς Σαρακήνας καὶ ὁ Ἀγιερηνιώτης ἐκβάλλοντες εἰς τὸ Λιθυκὸν πέλαγος.

Ἐν Ἀποκορώνῳ. Ἐκτὸς τοῦ Κοιλιάρη, ὁ Ξειδάς, ἐκβάλλων

εις τὸν κόλπον τῆς Σούδας, ὁ Ἄρμυρός (1200 μέτρ. μήκ.), ὁ Βρουσανός, ὁ Μουρσεύλλας καὶ ὁ Κολιακουδὲς ἐκβάλλοντες εἰς τὸν κόλπον τοῦ Ἄρμυροῦ.

Ἐν *Ρεθύμνῃ*. Ὁ Πετρές, ὁ Πλατανίς, ὁ Σταυρωμένος καὶ τὸ Ἄγιασμαῖσι, σχηματίζονται ἐκ τῶν ὑδάτων τῆς ἐπαρχίας καὶ χυνομένοι εἰς τὴν βεθυμνίαν παραλίαν πρὸς Δ. καὶ Α. τῆς πόλεως Ρεθύμνης.

Ἐν *Μελοποτάμῳ*. Ἐκτὸς τοῦ Γέρω-ποταμοῦ ὁ Πριγιώτης καὶ ὁ Φωδελιανὸς πηγάζοντες ἐκ τῆς Ἰδης καὶ χυνομένοι εἰς τὴν παραλίαν τῆς ἐπαρχίας.

Ἐν Ἄμαρῳ. Ὁ Λυγιώτης (Ἡλέκτρας) σχηματίζομενος ἐξ ὑδάτων τοῦ Κέδρου καὶ τοῦ δυτικοῦ μέρους τῆς Ἰδης καὶ χυνομένος εἰς Ἅγιον Γαλήνιν.

Ἐν Σφακίῳ. Ἐκτὸς τοῦ τῆς Ἁγιᾶς Ρουμῆλης, τῆς Τρυπητῆς, τῆς Ἀράδαϊνας, τῆς Ἀνωπόλεως, τῆς Ἰμβροῦ, ὁ Ἀσχυριώτης καὶ ὁ Καλλικραθιανὸς πηγάζοντες ἐκ τῶν Λευκῶν Ὄρεων καὶ ἐκβάλλοντες εἰς τὴν παραλίαν τῶν Σφακίων.

Ἐν Ἄγ. Βασιλείῳ. Ἐκτὸς τοῦ Μεγάλου-ποταμοῦ εἶναι καὶ ὁ Ἀκουμιανὸς συνάγων τὰ ὑδάτα τοῦ ἀνατολικοῦ τμήματος τῆς ἐπαρχίας καὶ χυνομένος παρὰ τὸ ἀκρωτήριο Μελισσαν.

Ἐν Μαλεβουσίῳ. Ὁ Ἄρμυρός, ὅστις εἰς τὰς πηγὰς σχηματίζει λίμνην, ὁ Γαζανός καὶ ὁ Σεροπόταμος σχηματίζονται ἐξ ὑδάτων τῆς Ἰδης καὶ χυνομένοι εἰς τὸν κόλπον Ἡρακλείου.

Ἐν Τεμέει. Πλατυπέραμα, Κατσαμπᾶς (Καίρατος) καὶ Καρτερὸς (Ἄμνισός) σχηματίζονται ἐξ ὑδάτων τῆς Ἰδης καὶ χυνομένοι εἰς τὴν παραλίαν τοῦ Ἡρακλείου.

Ἐν Πεδιάδι. Ὁ Ἀποσελέμης πηγάζων ἐκ τῆς Δίκτης καὶ χυνομένος πρὸς Α. τοῦ Καρτεροῦ καὶ ὁ Ἀνάπηγος σχηματίζομενος ἐκ τῶν αὐτῶν ὄρεων καὶ χυνομένος παρὰ τὸν ὄρμον Σείσι.

Ἐν Μονοφαταίῳ. Ὁ Ἀναποδάρης σχηματίζομενος ἐκ τῶν ὑδάτων τοῦ Μονοφαταίου καὶ τῶν ποταμῶν Εὐμάρου καὶ Αὐλῆς τῆς Πεδιάδος καὶ ὁ τοῦ Τσουτσούρου χυνομένοι εἰς τὸ Λιβυκὸν πέλαγος.

Ἐν Καινουρίῳ. Ἐκτὸς τοῦ Γέρω-ποταμοῦ ὁ Μητροπολιανὸς χυνομένος εἰς τὸν Γέρω-ποταμόν, ὁ τοῦ Πανασοῦ καὶ ὁ Ζαριανὸς χυνομένοι εἰς τὸν κόλπον τῆς Μεσαρᾶς.

Ἐν Πιργιωτίσῃ. Ἐκτὸς τοῦ Γέρω-ποταμοῦ ὁ Βοριζανός

καὶ ὁ Πιτσιδιανὸς χυνόμενοι εἰς τὴν παραλίαν τῆς ἐπαρχίας.

Ἐν *Μεραμβέλλω*. Ὁ τῆς Μιλᾶτου (Χελιδονοῦ) σχηματιζόμενος ἐκ τῶν ὑδάτων τοῦ δυτικοῦ λεκανοπεδίου τῆς ἐπαρχίας καὶ χυνόμενος παρὰ τὸ ὁμώνυμον χωρίον ὁ Ξεροπόταμος σχηματιζόμενος ἐκ τῶν ὑδάτων τοῦ ἀνατολικοῦ λεκανοπεδίου τῆς ἐπαρχίας ὁ τοῦ Καλοῦ-χωριοῦ πηγάζων ἐκ τῶν ὄρεων Καθαροῦ καὶ Κρητῶς καὶ ὁ Ἀρμυρὸς (τρίτος Ἀρμυρὸς ἐν Κρήτῃ) πηγάζων παρὰ τὸν Ἅγιον Νικόλαον ἐκβάλλοντες ὅλοι εἰς τὸν κόλπον τοῦ Ἁγ. Νικολάου.

Ἐν *Λασηθίω*. Ὁ Μεγάλος ποταμὸς διχοτομῶν τὸ ὄροπέδιον τοῦ Λασηθίου.

Ἐν *Βιάννω*. Ὁ Κρυὸς ποταμὸς δεχόμενος τὰ ὕδατα τοῦ Ὀμαλοῦ καὶ διαρρέων τὰ χωρία Κεφαλοβούσι καὶ Κρεβατῶν ὁ Μύρτος πηγάζων ἐκ τοῦ Καθαροῦ καὶ διαρρέων τὸ χωρίον Χριστόν. ὁ Πλάβος διαρρέων τὴν Σύμην καὶ τὸ Καλάμι καὶ ὁ τοῦ Κερατοκάμπου πηγάζων ἀπὸ τὸ Ἀπλίκι. Ἀπαντες δὲ χύνονται εἰς τὴν παραλίαν τῆς Βιάννου.

Ἐν *Ἱεραπέτρῳ*. Ὁ Ψυχρὸς, ὁ Στόμιος καὶ ὁ Λυγῆς πηγάζοντες ἐκ τῆς Δίκτης καὶ χυνόμενοι εἰς τὸ Λιβυκὸν πέλαγος.

Ἐν *Σητεία*. Ἐκτὸς τοῦ Παντέλη ὁ Ζοῦ ὅστις πηγάζει ἐκ τοῦ χωρίου Μαρωνικᾶ καὶ χύνεται εἰς τὸν Παντέλην καὶ Ἁγία Φωτιᾶ μεταξὺ Σητείας καὶ Ἱεραπέτρου χυνόμενοι εἰς τὸ Λιβυκὸν πέλαγος.

ΟΡΗ

Ἄπαντα σχεδὸν ἡ Κρήτη πληροῦται ὑπὸ ὑψηλῶν ὄρεων, τὰ ὁποῖα εἶναι διεσπαρμένα καθ' ὅλην τὴν νῆσον καὶ δὲν ἀποτελοῦσι συνεχῆ ὄροστοχίαν.

Ἐπισημότερα δὲ κυρίως ὄρη τῆς Κρήτης εἶναι:

- 1) Ὁ Ψηλορείτης ἢ Ἴδη 2500 μ.
- 2) Τὰ Λευκὰ Ὄρη ἢ Μαδάρα 2438 μ.
- 3) Ἡ Δίκτη ἢ τὰ Λασηθιώτικα ὄρη 2155 μ.

Τὰ δὲ λοιπὰ τῆς Κρήτης ὄρη ποικίλλουσι κατὰ τὸ ὕψος ἀπὸ 300 μέχρι 2000 μέτρων καὶ εἶναι κατ' ἐπαρχίας τὰ ἐξῆς:

Ἐν *Κισσάμω*. Τὰ τῶν ἀκρωτηρίων Βούζης καὶ Σπάθα, ὁ Ἁγ. Παῦλος, ὁ Ἁγ. Ἡλίας καὶ ἡ Ἀγριμοκοπέλα.

Ἐν *Σελύφῳ*. Οἱ Στροβιλεῖς ("Ἅγιος Δίκκιος), ὁ "Ἅγιος Θεόδωρος, τὸ Ἀποπηγάδι καὶ τὰ ὄρη τοῦ Κρυστογεράκου ("Ἄγ. Ἡλίας, Ὠχρα, Ἀγλάδα, Ψηλάφι κλπ.).

Ἐν *Κυθωρίᾳ*. Τὰ ὄρη τοῦ Σέμπρων, τὰ Λακκιώτικα καὶ ἡ Μαλάζα.

Ἐν Ἀποκόρωνῳ. Τὸ *Ἐυλόδεμα* ἀνωθεν τῆς Κράπης, ὁ Κατρές, ἡ Δραπανοκεphάλα, ἡ Δαφνομυδάρα, οἱ Χώσες καὶ οἱ Γούρνες ἅπαντα διακλαδώσεις τῶν Λευκῶν Ὄρεων.

Ἐν *Σγακίσις*. Τὰ Λευκὰ Ὄρη (Μυδάρες) πειρὰ μεγάλη ὄρειον κατέχουσα ὅλην τὴν ἐπαρχίαν καὶ διακλαδιζομένη εἰς τὰς ἐπαρχίας Ἀποκόρωναν, Κυθωρίαν καὶ Σέλινον. Εἶναι δὲ τὰ δευτερεύοντα κατὰ τὸ ὕψος ὄρη τῆς Κρήτης, ἀλλ' ἀποτομώτερα καὶ δυσβατώτερα, πλήρη φαράγγων, μὲ ἄφθονα ὕδατα, πολλὰς βοσκὰς καὶ πλείστα δάση κυπαρίσσιων, πεύκων καὶ παντοίων ἄλλων δένδρων. Ἐχουσι δὲ ὑψηλοτέρας κορυφὰς τοῦ Θεδώρου, Πάχνες, "Ἄγ. Πνεῦμα, Ηλιακοσέλι, Σθουρικτή, Βολακικὴ ΝΔ. Γαγκιλό, Τρυπητὴ κλπ.

Ἐν Ἀγ. Βασιλείῳ. Ὁ Κρουνερίτης, τὰ ὄρη τῆς Καλλῆς Συκιᾶς, τῆς Σκαλωτῆς, τὸ Ἀτσιπαδιανό, τὸ Ξερὸν ὄρος, ὁ Σιδερωτάς καὶ ἡ Βουβάλα.

Ἐν *Ρεθύμνῃ*. Τῆς Συκιᾶς τὰ ὄρη, ἡ Ἀγριμοκεphάλα, τὸ Κακόν-ὄρος, καὶ ὁ Βρύσινας.

Ἐν *Μυλοποτάμῳ*. Ὁ Στρούμπουλας, ὁ Κουλούκωνας καὶ τὰ ὄρη τῆς Ἀζοῦ, εἰς τοὺς πρόποδας τῶν ὁποίων ἐκεῖτο ἡ παλαιὰ Ὁαζος ἢ Ἀζός.

Ἐν Ἀμαρίῳ. Ὁ Κέδρος μεταξὺ Ἀμαρίου καὶ Ἀγ. Βασιλείου κατάρρυτον ἐκ πηγῶν, αἰτίνες ἀνέρχονται εἰς 101 κατὰ τὴν κοινὴν πίστιν τῶν περιοίκων. Ὁ Σωρός, ἡ Σάμιτος καὶ οἱ Ἀραβάνες.

Εἰς τὸ Ἀμάριον ἀνήκει ἐν μέρει καὶ ὁ Ψηλορείτης, ὅστις ἐκτείνεται πρὸς Β. μὲν μέχρι τοῦ ὄρους Ἁγίας Πελαγίας ἐν Μυλοποτάμῳ, πρὸς Α. μέχρι τοῦ χωρίου Ἀλητζίανης τοῦ Μονοφαταίου, πρὸς Ν. μέχρι τοῦ Κλήματος Πυργιωτίσσης καὶ πρὸς Δ. μέχρι τοῦ Θρόνου Ἀμαρίου σχηματίζων τὸ γράμμα Χ. Ἐνταῦθα μυθολογεῖται ὅτι ἀνετράφη ὁ Ζεὺς. Ἐκ τῆς κορυφῆς δ' αὐτοῦ ἐν νηνεμίᾳ εἶναι κάτοπτος ὅλη σχεδὸν ἡ Κρήτη, αἱ νῆσοι Γαῦδος, Κύθηρα, Κάσος, Κάρπαθος, Ρόδος καὶ Θήρα καὶ ὁ Ταύγετος τῆς Πελοποννήσου. Φύονται δ' ἐπ' αὐτοῦ πολλαὶ ἰαματικαὶ βοτάναι, ἔχει δάση, ὕδατα

εις ὄλας του τὰς διακλαδώσεις, βοσκὰς πλείστας, ἐξάγει δὲ καὶ ἀκόνην.

Ἐν *Μαλεβυζῖω*. Ἐκτός τοῦ Στρούμπουλα κοινοῦ καὶ ἐν Μυλοποτάμῳ δὲν ὑπάρχει ὄρος ἀξιόλογον.

Ἐν *Τεμένει*. Ὁ Γιούκτας, ὅπου μυθολογεῖται ὅτι ἐτάφη ὁ Ζεὺς.

Ἐν *Πυργιωτίσῃ καὶ Καινουρίῳ* δὲν ὑπάρχουσιν ὄρη διὰ τὸ πεδινὸν τῶν ἐπαρχιῶν. Ἐν *Μοισφατισίῳ* δὲ ὁ Κόφινας (Ἀστερούσια), καὶ αἱ διακλαδώσεις τοῦ Ψηλορείτου Ἁγ. Γεώργιος, Τεφέλι καὶ Ὀμαλός.

Ἐν *Πεδιάδι*. Ἡ Σελένα μεταξὺ Πεδιάδος καὶ Λασηθίου, ἡ Σγουροκεφάλα, τὸ Χουδετσιανὸ καὶ τῆς Λαγκάδας.

Ἐν *Μεραμβέλλῳ*. Ὁ Βρουχᾶς, ὁ Καλαρίτης, ἡ Καβαλαρά, τὰ ὄρη τῶν Λακωνιῶν, τῆς Κρητῶς (Γουλάς), τοῦ Κρούστα καὶ ὁ Ἀφέντης Σταυρός παρὰ τὴν Νεάπολιν.

Ἐν *Λασηθίῳ*. Ἡ Δίκτη (Λασηθιώτικα ὄρη) 2155 μ. ὑψηλὴ περικλείουσα τὸ Λασηθιον, τὸ ὁποῖον συγκοινωνεῖ μὲ τρεῖς πόρους πρὸς τὰς περὶ τὴν ἐπαρχίαν τὴν Κεράν, Καθαρόν καὶ Τσοῦλι μνημα, μὲ διακλαδώσεις πρὸς τὴν Πεδιάδα, Βιάννον καὶ Μεραμβέλλον. Ἐν αὐτῇφύεται ὁ Δίκτημος, μυθολογεῖται δ' ὅτι ἐγεννήθη ὁ Ζεὺς. Ὑψηλότεραι αὐτῆς κορυφαὶ εἶναι ὁ Ἀφέντης Χριστός καὶ ὁ Ἀφέντης.

Ἐν *Βιάννῳ*. Ἡ Ρουσοκεφάλα καὶ τὸ Κέρατον.

Ἐν *Ἱεραπέτρῳ*. Ὁ Ἅγιος Ἡλίας, ὁ Πέπονας, ὁ Ἀφέντης καὶ ἡ Κοπροκεφάλα.

Ἐν *Σητεῖᾳ*. Ὁ Ἀφέντης, ὁ Ὀρνός, ἡ Δάφνη, τὰ Καλὰ-Πλάγια, τὸ Μόδι, τὸ Ζάκρο, τὸ Ζυριανόν, τὸ Δαμνόνι, τὸ Ρωμανάτι, τὸ Καβοῦσι καὶ ἄλλα μικρότερα.

ΣΥΓΚΡΙΤΙΚΟΣ ΠΙΝΑΞ

ΤΟΥ ΥΨΟΥΣ ΤΩΝ ΥΨΗΛΟΤΕΡΩΝ ΟΡΕΩΝ ΤΗΣ ΚΡΗΤΗΣ

Ίδη	2540 μ.	Κρούστας	1200 »
Λευκά Όρη	2438 »	Άγιος Δίκαιος	1190 »
Δίκτη	2155 »	Άτσιπαδιανό	1100 »
Κέδρος	2000 »	Κουλούκονας	1092 »
Ευλόδεμα	2000 »	Σκαλωτή	1090 »
Βολακιάς	2000 »	Βουβάλα	1070 »
Κατρές	1680 »	Δάφνη	1050 »
Δαφνομαδύρα	1680 »	Σιδέρωτας	1035 »
Αφέντης	1592 »	Κρουονερίτης	1027 »
Σελένα	1585 »	Όρνός	1000 »
Όρη τῆς Σουκιᾶς	1400 »	Άγιος Ήλιος	925 »
Άποπηγάδι	1388 »	Άραβάνες	918 »
Καλή Σουκιᾶ	1380 »	Άγιος Γεώργιος	910 »
Κόφινας	1250 »	Γιούκτας	900 »
Ρουσοκεφάλια	1250 »	Στρούμπουλας	880 »

ΛΙΜΝΑΙ *)

Μίαν καὶ μόνην λίμνην ἔχει ἡ Κρήτη τὴν τοῦ Κουρνᾶ (Κορρησία) ἐν Ἀποκορώνῳ, ἐντὸς τῆς ὁποίας ἀλιεύονται νοστιμώταται ἐγγέλεις. Ἔχει δὲ 4500 βημάτων περιφέρειαν

Αἱ δὲ λοιπαὶ τῆς Κρήτης λίμναι εἶναι μᾶλλον λιμνάζοντα ὕδατα τοῦ χειμῶνος καὶ ἀποξηραίνονται τὸ θέρος.

ΧΕΡΣΟΝΗΣΟΙ **)

Χερσόνησοι τῆς Κρήτης εἶναι αἱ ἑξῆς:

Τηγάνι ἐν Κισάμῳ πρὸς Ν. τοῦ ἀκρωτηρίου Βούζης. Ἡ

*) Λίμνη λέγεται ἔκτασις ὕδατος γλυκέος ἢ καὶ ἄλμουρῳ, ἡ ὁποία περικυκλοῦται ἀπὸ ξηρᾶν.

**) Χερσόνησος λέγεται μέρος ξηρᾶς, τὸ ὁποῖον ἐξέχει πολλὴ εἰς τὴν θάλασσαν καὶ βρέγεται ἀπὸ τρία μέρη, ἀπὸ μίαν δὲ λιωρίδα στενὴν, ἡ ὁποία λέγεται ἰσθμός, ἐνώνεται μὲ τὴν ξηρᾶν.

τῆς Παλαιοχώρας καὶ τὸ Τραχηλι ἐν Σελύνῳ. Τὸ Ἀκρωτήρι (Κύαμον) ἐν Κυδωνίᾳ, τὸ ὅποιον ἐνώνεται μὲ τὴν λοιπὴν ἐπαρχίαν διὰ τοῦ ἰσθμοῦ, ὅστις σχηματίζεται ἀπὸ τὴν Χαλέπαν ἕως τὴν Σούδαν.

Ὀλόκληρος ἡ ἐπαρχία Σητεία σχηματίζει γερσόνησον, ἣτις ἐνώνεται μὲ τὴν λοιπὴν Κρήτην διὰ τοῦ ἰσθμοῦ, ὅστις σχηματίζεται ἀπὸ τὸν Παγῦν- Ἀμμο μέχρι τῆς Ἱεραπέτρου.

ΠΕΔΙΑΔΕΣ

Ἐκ τῶν πολλῶν πεδιάδων τῆς Κρήτης ἡ σημαντικώτατη ὄλων εἶναι ἡ τῆς Μεσαρᾶς, 25 μιλίων τὸ μῆκος καὶ 4 τὸ πλάτος. Ἀνήκει δὲ εἰς τὰς ἐπαρχίας Πυργιώτισσαν, Καινούριον καὶ Μονοφάτσι καὶ εἶναι εὐφορωτάτη.

Ἐκ δὲ τῶν λοιπῶν ἐπισημότεραι εἶναι αἱ ἑξῆς:

Ἡ τῆς Καντάνου μὲ τὰς εὐφορωτάτας ἐν Κρήτῃ εὐλαίας καὶ ἡ τῆς Κυδωνίας μὲ πολλοὺς εὐλαιῶνας καὶ πορτοκαλεῶνας.

Ὁ Λαγκὸς ἐν Ἀγ. Βασιλείῳ. Ἡ τῆς Ρεθύμνης καὶ τοῦ Μυλοποτάμου. Ἡ τοῦ Πρακλείου (τοπαλτί) καὶ τῆς Πεδιάδος ἔχουσα 40 μιλίων περιφέρειαν. Ἡ τοῦ Μεραμβέλλου, τῆς Σητείας καὶ τῆς Ἱεραπέτρου 15 μιλίων μῆκος καὶ 4 πλάτους.

Σημ. Αἱ πλεῖσται τῶν πεδιάδων τῆς Κρήτης εἶναι κατάρυτοι καὶ κατάρρυτοι.

ὈΡΟΠΕΔΙΑ

Αἱ λοιπαὶ τῆς Κρήτης πεδιάδες εἶναι εἰς τοὺς πρόποδας ὄρέων, ἢ ἐπ' αὐτῶν τῶν ὄρέων ἢ μετὰξὺ δύο ἢ περισσοτέρων τοιοῦτων. Εἶναι λοιπὸν ὄροπέδια ἢ λεκανοπέδια.

Εἶναι δὲ τὰ ἑξῆς:

Ὁ Ὀμαλὸς (ὕψ. 1050 μ.) ΒΑ. τῶν Λευκῶν Ὀρέων. κλάδος αὐτῶν, ἀνήκων εἰς τὰς ἐπαρχίας Σφακία, Σέλυνον καὶ

Κυδωνίαν ἔχει δὲ ἕκτασιν 25 □ χμ.*), εἶναι τὸ σπουδαιότατον ὄροπέδιον τῆς Κρήτης, χρησιμεύει εἰς τοὺς Σελινιώτας ἰδίως καὶ Λακκιώτας εἰς σποράν δημητριακῶν καὶ εἰς νομὴν τῶν προβάτων.

Τὸ Λεκανοπέδιον τοῦ Ἀσκύφου ἐν Σφακίοις ἐντὸς τοῦ ὁποίου κεῖνται τὰ ἑπτὰ χωρία τοῦ δήμου. Εἶναι δὲ 6 □ χμ.

Ἡ Νίδα (ὕψ. 1600 μ. ἕκτ. 4 □ χμ.) πρὸς Α. τῆς ὑψηλοτάτης κορυφῆς τῆς Ἴδης ἐπιτηδεῖα μόνον πρὸς θερινὴν νομὴν προβάτων. Ἐπ' αὐτῆς ἀνεκαλύφθη τὸ Ἴδαϊον ἄντρον.

Τὸ ὄροπέδιον Λασηθίου 140 □ χμ. (25 μιλ. περιφέρειας) περικυκλούμενον ὑπὸ ὄρεων, διὰ τῶν ὁποίων χωρίζεται ἀπὸ τῶν ἐπαρχιῶν Βιάννου, Πεδιάδος καὶ Μεραμβέλλου. Πρὸς Α. δὲ σχηματίζει τὴν εὐφορον τοῦ Λασηθίου πεδιάδα, ἐντὸς τῆς ὁποίας κεῖνται τὰ 17 χωρία τοῦ Λασηθίου.

Ὁ Ὀμαλὸς τοῦ Λασηθίου πρὸς Δ. τοῦ Ἀφέντη-Χριστοῦ ἀνήκων εἰς τοὺς κατοίκους τῆς Βιάννου.

Ὀλιγώτερον σπουδαῖα εἶναι τὰ ἐξῆς λεκανοπέδια : οἱ Ποταμοὶ ἐν Ρεθύμνῃ, δασώδεις καὶ ἀκαλλιέργητοι τὸ πλεῖστον τῆς Καρῆς ὁ κάμπος ἀμπελόφυτος ὁ Ἀσωμαθιανὸς καὶ Σμηλιανὸς κάμπος ἐν Ἀμαρίῳ τοῦ Μοχοῦ ἐν Πεδιάδι τῆς Φουρνῆς καὶ τῶν Λακωνιῶν ἐν Μεραμβέλλῳ τὸ τοῦ Χαντρᾶ, τῆς Σιτάνου, τοῦ Δαμονιοῦ καὶ τῆς Ζύρου ἐν Σητεῖᾳ.

ΦΑΡΑΓΚΕΣ

Τὰ ὄρη τῆς Κρήτης σχηματίζουσιν εἰς τὰς ὑψωρεῖας αὐτῶν βαθείας καὶ στενάς ῥωγμὰς (σχισμάδες), αἱ ὁποῖαι ὀνομάζονται φαράγκια (φάραγκες).

Τοιαῦται φαράγκες εἶναι : Ἡ τοῦ Θερίσου ἐν Κυδωνίᾳ ἢ

*) Ἡ ἐξηγήσις ὁ διδάσκαλος εἰς τοὺς παῖδας τὸ τετραγωνικὸν χιλιόμετρον.

τοῦ Στύλου ἐν Ἀποκορώνῳ (μεγάλο φαράγγι) ἢ τῆς Σελίνου εἰς τὰ ὄρη Κουστογεράκου ἢ τῆς Ἀγίας Ρουμέλης, τῆς Σαμαριάς, τῆς Ἀράδαινας, τῆς Νίμπρου, καὶ πολλὰ ἄλλα εἰς τὰ Λευκὰ ὄρη Σφακίων· Ὁ Πετρὸς ἐν Ρεθύμνῃ τοῦ Κοτσουροῦ καὶ τὸ Κουρταλιώτικο ἐν Ἀγ. Βασιλείῳ τὸ φαράγγι τῆς Νίθουρις ἐν Ἀμαρίῳ τὸ Ἀγιοφάραγκο ἐν Μονοφατσίῳ εἰς τὰς ὑπωρείας τοῦ Κόφινα τὸ τοῦ Καθαροῦ ἐν Λασηθίῳ τὸ Πυροφάραγκο ἐν Βιάννῳ τὸ τῆς Κρυφτῆς καὶ Ζάκρου ἐν Σητεία.

ΣΠΗΛΑΙΑ

Ἐπὶ τῶν ὀρέων τῆς Κρήτης ὑπάρχουσι πολλὰ σπήλαια, τῶν ὁποίων ἐπισημότερα εἶναι τὰ ἑξῆς:

Δύο εἰς τὰ βουνὰ τῆς Σπηλιᾶς Κισάμου χωροῦντα ἕκαστον ἕως χιλίους ἀνθρώπους. Ὑπόγειον παρὰ τὸ χωρίον Ἀζογυρὲ Σελίνου προχωροῦν μέχρι τοῦ Σταυροῦ Καντάνου καὶ ἔχον ἐντὸς πηγὴν ὕδατος ποσίμου. Τὸ τοῦ Ἀκρωτηρίου Κυδωνίας παρὰ τὴν Μοῆν Γουβερνέτου 150 μέτρα τὸ μῆκος καὶ 20 τὸ ὕψος μὲ μεγίστους κρεμαστοὺς σταλακτίτας. Ἐν Ὁμαλῶ τοῦ Ἰζανῆ ὁ Σπήλιος, εἰς τὸν ὅποιον χύνονται τὰ ὕδατα τοῦ Ὁμαλοῦ. Ἐν Ἀποκορώνῳ τὸ τῆς Ραμνῆς, τοῦ Κοκκίνου χωριοῦ, τοῦ Κεφαλᾶ καὶ ὁ Χαινόσπηλιος.

Δύο παρὰ τὴν Ἀργυρούπολιν, τὸ παρὰ τὴν Μοῆν Ἀρσάνι βαθύτατον καὶ τὸ παρὰ τὸ χωρίον Πρασῆς ὑπόγειον μὲ λαμπροὺς σταλακτίτας ἐν Ρεθύμνῃ. Ἐν Μυλοποτάμῳ τὸ τοῦ Μελιδονίου μὲ πλῆθος σταλακτιτῶν καὶ τὸ Ἰδαίον ἄντρον ἐν τῇ Νίδα, ἔνθα ἐλατρεῦετο ὁ Ζεὺς, εὐρέθησαν δὲ πολὺτιμα ἀρχαιολογήματα. Ἐν Ἀμαρίῳ τὸ σπήλαιον τοῦ Κραναίου Ἐρμού, εἰς τὸ ὅποιον εὐρέθησαν πλεῖσται ἀρχαιότητες, τὸ τοῦ Αἰλιᾶ εἰς τὸ Κέδρος μὲ πηγὴν διαυγῆ καὶ ψυχροτάτην εἰς

τὴν εἰσοδὸν καὶ ναὸν τοῦ Ἁγίου Ἡλίου ἐντός· χωρεῖ δὲ μέχρι 2000 ἀνθρώπων· τοῦ Δανίλη ὑπὲρ τοὺς Γουργούθους καὶ τῶν Πλατανιῶν ἐν τῇ Ἰδῆ.

Ἐν Μαλεβυζίῳ τὸ παρά τὸ χωρίον Σάρχου· Ἐν Τεμένει τὸ παρά τὸ χωρίον Ἀρχάνες· ἐν Πεδιάδι δύο μὲ τεχνητὰ λαξεύματα παρά τὸ χωρίον Γούβες· τὸ παρά τὸν Καρτερόν (Ἀμισόν) ἀπιερωμένον εἰς τὴν Εἰλειθυϊαν.

Ἐν Μεραμβέλλῳ τὸ παρά τὴν Μίλατον· ἐν Λασηθίῳ τὸ παρά τὸ Ψυχρόν· ἐν Βιάννῳ τὸ εἰς θέσιν Βίγλα τοῦ Κερατοκάμπου· ἐν Σητεῖα τὸ Κατωφύγι.

Ἐκτὸς τούτων ἀξιόλογον σπήλαιον εἶναι καὶ ὁ παρά τοὺς Ἁγ. Δέκα τοῦ Καινουρίου Λαβύρινθος, ὁ μυθολογούμενος ὡς κατοικία τοῦ μυθικοῦ Μινωπαύρου, ὁ ὁποῖος ὁμοίως ἦτο λατομεῖον τῆς πλησίον κειμένης παλαιᾶς Γόρτυνος.

ΝΗΣΟΙ ΤΗΣ ΚΡΗΤΗΣ (ἀκατοίχηται)

Εἰς τὴν Κρήτην ἀνήκουσιν, ὡς εἶπομεν, καὶ νῆσοι· εἶναι δὲ αἱ ἑξῆς:

1) Ἐν τῇ βορεινῇ παραλίᾳ. Αἱ Κωρύκλαι νῆσοι, ἧται ἡ Ἁγρία Γραμβούσα πρὸς Β. τοῦ ἀκρωτηρίου Βούζης καὶ πρὸς Ν. ταύτης ἡ κυρίως Γραμβούσα μὲ ἐρείπια ἐνετικοῦ φρουρίου. Θεόδωρου (Βουδρῶται, Ἄκυτος) ΒΔ. τῶν Χανίων· ἐπ' αὐτῆς σφύζονται ἔχνη ἐνετικοῦ φρουρίου· ἔχει δὲ καὶ μικρὸν πρὸς Ν. ὄρμον.

Παλαιὰ Σούδα ἢ Μαράθι μικρὰ νήσος δεξιὰ ὡς πρὸς τὸν εἰσπλέοντα εἰς τὸν κόλπον τῆς Σούδας μὲ ὁμίσκον ἀσφαλῆ καὶ φάρον.

Σούδα (Λευκαὶ νῆσοι) ἐν τῷ μέσῳ τοῦ ὁμωνύμου κόλπου διάσημος, διότι εἰς ταύτην μυθολογεῖται ὅτι ἐνίκηθησαν αἱ Σει:

ρῆνες ὑπὸ τῶν Μουσῶν ἀπὸ ταύτης ἀρχίζει ὁ κυρίως λιμὴν τῆς Σούδας.

"Αγ. Νικόλαος βραχῶδες νησίδιον ἐντὸς τοῦ κόλπου τοῦ Ἄρμουρῦ με ὁρμίσκον παρὰ τὰ Παλαιοκάστελλα.

Δία ΒΑ. τοῦ Ἡρακλείου ἔχουσα μῆκος 7 μιλίων καὶ πλάτος 2. Εἶναι δὲ ἀκατοίκητος καὶ βραχῶδης, ἔχει ὅμως βοσκησίμους γαίας καὶ τρέφει ἀγρίους κονίκλους. Ἔχει δὲ τρία ἀκρωτήρια τὴν Ἀγκινάραν ΒΑ. τὴν Ροδαρὰν ΝΔ. καὶ τὸν Σταυρὸν ΝΑ. Μεταξὺ τῶν δύο τελευταίων ἔχει τέσσαρας λιμένας τὸν Ἄγ. Γεώργιον, ὅστις εἶναι τῶν ἄλλων μεγαλειότερος, τὸ Κάπαρι, τὴν Παναγίαν, ἀσφαλέστερον ὄλων καὶ τὴν Ἀγριολιάν. Πρὸς Α. αὐτῆς εἶναι τὸ Παξιμάδι καὶ πρὸς Δ. ἡ Πεταλίδα (Γλαρονῆσι).

Κολοκύθα ΝΑ. τῆς Σπιναλόγκας (περὶ ταύτης δὲ θὰ γίνῃ λόγος ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Μιραβέλλου) με λιμένα ἐπισφαλῆ εἰς τοὺς βορείους ἀνέμους.

Βρυονῆσι εἰς τὸν κόλπον Ἄγ. Νικολάου πρὸς Β. τῆς Ἱεραπέτρου, ὅπου ἀνεκαλύφθησαν ἀρχαία ἐρείπια καὶ ἐπιγραφή ἐπὶ βράχου.

Κόνιδα εἰς τὴν ἀνατολικὴν πλευρὰν τοῦ λιμένος Ἄγ. Νικολάου καὶ βορειότερον Ψεῖρα, ἀπέναντι τῆς ὁποίας ἐξάγεται γύψος.

Γιαννισάδες (Διονυσιάδες) πρὸς Β. τοῦ κόλπου τῆς Σητείας τέσσαρες νησίδες (Γιαννισάδα, Δραγονάρα, ἀνώνυμος καὶ Παξιμάδα).

2) Ἐν τῇ ἀνατολικῇ παραλίᾳ :

"Ελασα πρὸς Ν. τοῦ ἀκρωτηρίου Σιδέρου με ὁρμίσκον καὶ πηγὴν ἀφθόνου ὕδατος ποσίμου.

Γράντες νησίδιον ἐντὸς τοῦ ὁμωνύμου κόλπου.

Καββάλοι πρὸς Ν. τοῦ ἄνω νησιδίου.

3) Ἐν τῇ νοτίῳ παραλίᾳ:

Λευκὴ (Ὀνησίου νῆσοι, Κουφονῆσι) ΝΔ. τοῦ ἀκρωτηρίου Ἐμπέλου πρὸς Ν. ταύτης εἶναι τὸ νησιδίου Τράχηλος.

Νησι τῆς Φωτιᾶς ἀπέναντι τοῦ ποταμοῦ Ἁγιάς-Φωτιᾶς μὲ κοιλάδα, δάση καὶ λαμπρὸν πόσιμον ὕδωρ.

Γαϊδουρονῆσι (Χρυσῆ) πρὸς Δ. τῆς Ἱεραπέτρου χαμηλὴ νῆσος μὲ καλὰς νομάς.

Μεγαλονῆσι καὶ Παπαδόπλακα ΝΑ. τῶν Καλῶν-λιμένων.

Παξιμάδια ΒΑ. τοῦ ἀκρωτηρίου Λιθίνου, δύο ὑψηλαὶ νῆσοι μὲ βοσκησίμους γαίας, τρέφουσαι πολλοὺς ἀγρίους κονίχλους.

Γαυδος (περὶ ταύτης ἔρα τὴν ἐπαρχίαν Σφακίων ἐν δήμῳ Χώρα-Σφακίων).

Πρασονῆσι καὶ Γαϊδουρονῆσι παρὰ τὴν Γαυδὸν μικρὰ νησιδία.

Γαυδοπούλα (Ὀφιοῦσα) ΒΔ. τῆς Γαυδοῦ ἄγονος καὶ ἀκατοίκητος.

4) Ἐν δὲ τῇ δυτικῇ παραλίᾳ:

Ἐλαφονῆσι, Πεταλίδα καὶ Ποντικονῆσι (Μύλαι).

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΝ

ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΔΙΑΙΡΕΣΙΣ

Ἡ Κρήτη διαιρεῖται πολιτικῶς εἰς πέντε Τμήματα ἢ Διοικήσεις: Χανίων, Σφακίων, Ρεθύμνης, Ἡρακλείου καὶ Λασηθίου.

Ταῦτα δὲ ὑποδιαιροῦνται εἰς 23 ἐπαρχίας*) καὶ αὐταὶ πάλιν εἰς 88 δήμους, οἱ ὅποιοι περιλαμβάνουσι 1092 χωρία καὶ 300,000 περίπου κατοίκους.

ΤΜΗΜΑ ΧΑΝΙΩΝ

Τὸ Τμήμα Χανίων περιλαμβάνει τέσσαρας ἐπαρχίας: ἦτοι τὴν πόλιν Χανίων, τὴν Κυδωνίαν, τὴν Κίσαμον καὶ τὸ Σέλυον.

Ὅριζεται δὲ πρὸς Α. ὑπὸ τῶν ἐπαρχιῶν Ἀποκορώνου καὶ Σφακίων πρὸς Β. δὲ Ν. καὶ Δ. περιδρέχεται ὑπὸ τοῦ Κρητικοῦ, Ἴονίου καὶ Λιβυκοῦ πελάγους.

ΧΑΝΙΑ (πόλις)

Ἡ πόλις Χανίων ἀποτελεῖ μίαν ἐπαρχίαν συγκροτεῖ δὲ ἓνα καὶ μόνον δήμον καὶ κεῖται εἰς τὸν μυχὸν τοῦ κόλπου Χανίων. Εἶνε δὲ πρωτεύουσα τῆς ὅλης νήσου ἀπὸ τοῦ 1850, ἔδρα τοῦ Γενικοῦ τῆς νήσου Διοικητοῦ, τῆς Διοικήσεως Χανίων καὶ

*) Ἐκάστη τῶν πόλεων Χανίων, Ρεθύμνης, Ἡρακλείου λογίζεται μία ἐπαρχία.

τοῦ δήμου τῆς πόλεως Χανίων· τοῦ ἐπισκόπου Κυδωνίας καὶ Ἀποκορώνου καὶ τῶν Γενικῶν προξένων τῶν Εὐρωπαϊκῶν κρατῶν.

Ἡ πόλις Χανίων διαίρεται εἰς 9 συνοικίας ἢ ἐντὸς τῶν τειχῶν Τοπχανέ, Γιουσούφ-Πασά, Ἀράπ-Τζαμισί, Καστέλλι, Ἀγᾶ-Τζαμισί, Τζεζάρ-Κολλοῦ καὶ Σπλάντζα (Χουνκιφ)· δύο δὲ ἐκτὸς Κοῦμ-Καποῦ κατοικουμένη ὑπὸ Βεγγαζίων τὸ πλεῖστον καὶ Τοπαλί.

Ἐχει δὲ οἰκοδομήματα· τὸ διοικητήριον περιλαμβάνον ἐντὸς δύο παραλλήλων καταστημάτων πάντα τὰ διοικητικά καὶ ἀστυνομικά γραφεῖα, τὴν κατοικίαν τοῦ Γενικοῦ Διοικητοῦ, Πρωτοδικεῖον, Ἐφετεῖον, Εἰρηνοδικεῖον διὰ τὴν πόλιν καὶ τοὺς δήμους τῆς Κυδωνίας Ἀκρωτήρι, Κεραμειά, Περιβόλια καὶ Ἀζιζιέ καὶ τὰς φυλακὰς τῶν ὑποδίκων καὶ καταδίκων.

Τὸ ἀρχηγεῖον τοῦ ἐν Κρήτῃ στρατοῦ· δύο στρατῶνας, ἓνα ἐντὸς τῶν τειχῶν καὶ ἄλλον ἐκτὸς· τὰς στρατιωτικὰς ἀποθήκας· τὸ δημοτικὸν νοσοκομεῖον μετὰ τοῦ Δημαρχείου· 9 τουρκικὰ Τεμένη, τρεῖς τεκέδες Δερβισῶν καὶ ἓνα τῶν Μεθλεβίδων· δύο ναοὺς τῶν Ὀρθοδόξων τῶν Εἰσοδίων (Τριμάρτυρη) καθεδρικὸν καὶ τῶν Ἀγίων Ἀναργύρων· ἓνα ναὸν τῶν Καθολικῶν· συναγωγὴν τῶν Ἑβραίων· κατάστημα Γυμναστικῆς ἐκτὸς τῶν τειχῶν· δημόσιον κήπον φυτευθέντα ἐπὶ τοῦ Ρεούφ-Πασσά· τελωνειακὸν κατάστημα· πλεῖστα ἐκπαιδευτικὰ καταστήματα Χριστιανικά, Ὀθωμανικὰ καὶ Ἰσραηλιτικὰ κλπ.

Εἰς ταύτην ἰδρύει τὸ ἀνώτατον τῆς Κρήτης δικαστήριον, τὸ Ἐφετεῖον, ἔχει δὲ καὶ Πρωτοδικεῖον καὶ τὰ κατώτερα δικαστήρια.

Τὰ Ἑλληνικὰ ἐκπαιδευτήρια περιλαμβάνουσι Γυμνάσιον πλήρες, Ἑλληνικὴν Σχολὴν, Πρότυπον Δημοτικὴν, Παρθενγωγεῖον καὶ Νηπιαγωγεῖον.

Τὰ δὲ Τουρκικὰ περιλαμβάνουσι προπαιδευτικὸν (σιμπιάν),

άνώτερον (ρουστιγιέ) και γυμνάσιον (ινταντιγιέ)· πρὸς δὲ παραναγωγείον· διδάσκεται και ἡ Ἑλληνική και ἡ Γαλλική.

Υπάρχει ἐν Χανίοις και Ἑβραϊκή και τῶν Καθολικῶν Σχολή.

Ἡ πόλις Χανίων ἔχει εὐθείας και λιθοστρώτους ὁδοὺς, ἀλλ' ὀλίγον στενάς, δύο μικράς πλατείας, μικρὸν λιμένα, ὅστις ἐστολίσθη μὲ λαμπρὰν προκυμαίαν, περιβάλλεται δὲ ὑπὸ ὀχυρῶν τειχῶν μὲ τρεῖς πύλας Κοῦμ-καποῦ (Α.), Καλὲ-καπισί (Ν.), και μικρὰν στρατιωτικὴν (Δ.) κεκλεισμένην διαρκῶς. Οἱ δὲ κάτοικοι αὐτῆς εἶναι περὶ τὰς 20,000 ἔμποροι τὸ πλεῖστον, ὁτιοὶ ἀσχεῖ αὐτὴ μέγα ἔμπόριον ἐν Κρήτῃ.

Ἡ πόλις ἔχει και βιομηχανίαν τινά· καθὸτι υπάρχουν ἐν τῆς και περίξ αὐτῆς καθελκοποιεῖα, ἐπιπλοποιεῖα, δύο μηχανικά σιδηρουργεῖα, εἰς ἀτμόμυλος, βυρσοδεφεῖα, μαχαιροποιεῖα, ἄριστα ἐργαστήρια κρητικῶν ὑποδημάτων, κατάστημα παραγωγῆς πυρηνελαίου (ἐλαιουργεῖον Delss), σαπωνοποιεῖα κλπ.

Ἡ πόλις εἶναι ἐκτισμένη ἐπὶ τῆς θέσεως τῆς ἀρχαίας Κυδωνίας, ἣτις ἦτο τὸ πάλαι ἡ τρίτη ἐκ τῶν ἐπισήμων και ἰσχυρῶν πόλεων τῆς νήσου και ἕδρα τῶν Κυδωνῶν, μήτηρ τῶν Κρητικῶν πόλεων ἐπιλεγομένη. Ὑπὸ τῶν Ἀράβων ὠνομάζετο Ράμπτ-ἐλ-Δζόμπ, ὑπὸ τῶν Ἑνετῶν δὲ ὠνομάσθη λά Κανέα, ἐκ τούτου δὲ παράχθη τὸ σημερινὸν αὐτῆς ὄνομα.

ΚΥΔΩΝΙΑ

Ἡ Κυδωνία ὀρίζεται πρὸς Β. ὑπὸ τοῦ Κρητικοῦ πελάγους, πρὸς Ν. ὑπὸ τῶν Σφακίων και Σελύνου, πρὸς Α. ὑπὸ τοῦ λιμένος τῆς Σούδας, τοῦ Ἀποκορώνου και τοῦ Κρητικοῦ πελάγους και πρὸς Δ. ὑπὸ τῆς Κισάμου και μέρους τοῦ Σελύνου.

Αὕτη συνίσταται φυσικῶς ἀπὸ δύο διακεκριμένα μέρη, τὴν χερσόνησον Ἀκρωτηρι και τὴν λοιπὴν Ἐπαρχίαν· πολιτικῶς δὲ εἶναι διηρημένη εἰς 7 δήμους· Ἀκρωτηρίου, Κερα-

μειών, Ἀλικιανού, Πυργοψηλονέρου, Περιβολίων, Λάκκων καὶ Τούζλας.

ΔΗΜΟΣ ΑΚΡΩΤΗΡΙΟΥ

Ὁ δῆμος Ἀκρωτηρίου ἀποτελεῖ ξηρὰν χερσόνησον, ἥτις ἔχει κλίμα ὑγιεινὸν καὶ παράγει εὖοσμον μέλι· στερεῖται δὲ πηγαίων ὑδάτων ἐκτὸς τῆς θέσεως Περιβολίτσας καὶ ὑδρεύεται μὲ βρόχινα ὑδάτα, τὰ ὅποια συνάγει εἰς δεξαμενάς. Ἄλλοτε δὲ συνεχρότει ἰδίαν ἐπαρχίαν.

Ὁ δῆμος οὗτος ἔχει 17 χωρία τῶν ὁποίων ἀξιολογώτερα εἶναι τὰ ἑξῆς: Ἀρώνι ἐδρα τοῦ δήμου πρὸς Β. τοῦ κόλπου τῆς Σούδας. Στέρνες (μὲ μετόχιον Πρινόδατος) παρὰ τὸν αὐτὸν λιμένα. Παρὰ τὸ χωρίον τοῦτο κείνται τὰ εἰρήπια τῆς παλαιᾶς Μινώας. Χαλέπα ἐπὶ τοῦ ἰσθμοῦ ἀξιόλογος κωμόπολις, πρῶστοιον τῶν Χανίων μὲ κλίμα ὑγιεινὸν καὶ λαμπρὰς οἰκοδομὰς. Περὶ τοῦ ἐξωραϊσμοῦ δὲ αὐτῆς φροντίζει ὁ δῆμος Χανίων, εἰς τὸν ὁποῖον τελευταῖον προσετέθη. Ἐνταῦθα κατοικοῦσιν οἱ Πρόξενοι, ἔχει δὲ 2000 κατ.

Ἄλλαι τοῦ δήμου κῶμαι εἶναι: Κορακίς, Ἀργουλιδίς, Γαλαγκλάδα (καὶ Ἐλεήμων), Κουνουπιδιανή, Πλακοῦρες, Καμπάνη, Καδιανή, Χωραράκια (καὶ Ἅγιος Παῦλος), Κομμαρίς, Καλορούμα, Μουζουρές, Χωριδάκι, Ριζόσκληπο καὶ Πιθάρι.

Εἰς τὸν δῆμον τοῦτον ἀνήκουσιν αἱ Μοναὶ Ἁγία Τριάς Τζαγκαρόλων, σταυροπήγιος κτησθεῖσα ὑπὸ τῶν Ἐγγετῶν Καλογράφων (Ἁγ. Ἰωάννης καὶ Ἁγ. Γεώργιος γυναικεία) Γουβερνέτο ἢ Κυρία τῶν Ἀγγέλων ἢ ἀρχαιότατη τῆς Κρήτης Μονή, ἥτις ἐκυβέρνα τὰς λοιπὰς. Ἀπὸ τοῦ 1892 λειτουργεῖ ἐν αὐτῇ Ἱερατικὴ Σχολή.

ΔΗΜΟΣ ΠΕΡΙΒΟΛΙΩΝ

Ὁ δῆμος οὗτος εἶναι τὸ πλεῖστον παράλιος κεῖται δὲ ΝΔ. τοῦ Ἀκρωτηρίου καὶ τῆς πόλεως Χανίων. Συγκροτεῖται δὲ ἀπὸ 10 χωρία, τὰ ὅποια ὑπερέχουσι κατὰ τὰς φυσικὰς καλ-

λονάς, ἐπειδὴ διαρρέονται ὑπὸ πολλῶν ὑδάτων, εἶναι κατάφυτα καὶ ἔχουσι λαμπρὸν κλίμα.

Ἔδρα τοῦ δήμου εἶναι τὸ χωρίον Περιβολία διαρρέομενα ὑπὸ πολλῶν ὑδάτων καὶ κατάφυτα ἐξ ἐσπεριδοειδῶν καὶ ἄλλων δένδρων. Ἐχουσι δὲ μετὰ τινων μετοχίων 900 κατ. Πλατανίας παράλιος κώμη ἔδρα τοῦ ἐπαρχείου Κυθωνίας μὲ πολλοὺς νερομύλους καὶ 500 κατ. Γαλατᾶς εὐφορος κώμη, ἄλλοτε ἔδρα Εἰρηνοδικείου μὲ 800 κατ. Νταράτσος (μετὰ τινων μετοχίων) ὑπὸ Ὀθωμανῶν τὸ πλεῖστον κατοικοῦμενος.

Αἱ λοιπαὶ τοῦ δήμου κῶμαι εἶναι: Μουρινιές (μετὰ τινων μετοχίων), Ἁγία Μαρίνα, Σταλός, Νεροκούρου (μὲ τινὰ μετόχια) καὶ Τσιγάλια (μετὰ τινων μετοχίων).

Εἰς τὸν δῆμον τοῦτον ἀνήκουσι καὶ αἱ Μοναὶ Χρυσοπηγῆ (Ζωοδόχος Πηγῆ) σταυροπήγιος, Ἁγία Τριάς (Συναϊτικὴ) καὶ Ἁγ. Μονὴ (Ἁγίου Ὄρους).

ΔΗΜΟΣ ΚΕΡΑΜΕΙΩΝ

Ὁ δῆμος οὗτος ὄρεινός καὶ ποιμενικός μὲ ὑγιεινὸν κλίμα συγκροτεῖται ἐκ 18 χωρίων· κεῖται δὲ πρὸς Ν. τῶν Περιβολίων καὶ πρὸς Δ. τῆς ἐπαρχίας Ἀποκορώνου.

Ἔδρα τοῦ δήμου εἶναι Γέρω-Λάκκος παραποτάμιος κώμη· Μαλάξα ἐπὶ ὑψηλῆς τοποθεσίας εἰς τὰ σύνορα τοῦ Ἀποκορώνου, παρὰ τὴν ὁποίαν ἔκειτο ἡ παλαιὰ Ριζηνία. Κάμποι (μὲ 4 μετόχια) ἐπὶ ὄροπέδιου μὲ 700 κατ. λίαν φιλοξένους.

Αἱ λοιπαὶ κῶμαι τοῦ δήμου εἶναι: Λούλος, Ἀγλάδες, Ἀλετρουβάρη, Ἁγ. Γεώργιος, Δρακῶνα, Ἀλωνάκι, Πλατυβόλα, Θυμιά, Σπηλιάρια, Σκουραχλάδα, Τσιγλοπήγαδο, Παναγιά, Μαδαρός, Κατοχώρι καὶ Κοντόπουλα.

ΔΗΜΟΣ ΑΛΙΚΙΑΝΟΥ

Ὁ δῆμος συγκροτεῖται ἀπὸ 17 χωρίων, εἶναι κατάφυτος ἐξ ἀμπέλων, ἐλαιῶν καὶ ἐσπεριδοειδῶν, κεῖται μεταξὺ τῶν

δήμων Περιβολίων, Πυργο-Ψηλονέρου και Λάκκων και έχει κλίμα ὀλίγον νοσηρόν.

Ἔδρα τοῦ δήμου εἶναι Ἀλικιανοῦ ἄλλοτε ἔδρα τοῦ ἐπαρχείου, μὲ Εἰρηνοδικεῖον διὰ τοὺς δήμους Ἀλικιανοῦ, Πυργο-Ψηλονέρου και Λάκκων και 600 κατ. Πλησίον τούτου σώζονται ἐρείπια ἐνετικῆς φρουρίου. Ἀγυῖα πρὸς Β. τοῦ Ἀλικιανοῦ μικρὰ κώμη μὲ μεγάλας πηγὰς ὕδατος. Πισκοπή συναποτελοῦσα μίαν κώμην μετὰ τῆς Ἀγυῖας, παρὰ τὴν ὁποῖαν κεῖται τὸ Χοιρόσπηλιο. Βρῦσες πρὸς Β. πλησίον τῶν ὁποίων ἔκειτο ἡ παλαιὰ Πέργαμος, ὅπου λέγεται ὅτι ἐτάφη ὁ Λυκοῦργος.

Αἱ λοιπαὶ κῶμαι εἶναι: Βατόλακκος, Κουφός, Φουρνές, Σκινές, Σηφιανὰ, Δρακιανὰ, Πατελάρι, Κυρτωμάδος, Ψαθογιάννος, Μανουλόπουλο. Ντερές Ἀγούστου (μὲ 7 μετόχια), Σκονίζος, Παπιόλος και Ἀποθῆκες.

ΔΗΜΟΣ ΠΥΡΓΟΥ-ΨΗΛΟΝΕΡΟΥ

Ὁ δήμος οὗτος μὲ ὑγιεινὸν κλίμα και ἔδαφος γόνιμον, συγκροτεῖται ἐξ 21 χωριῶν, εἶναι δὲ ὁ βορειοδυτικώτερος τῶν δήμων τῆς Κυθωνίας και χωρίζεται διὰ τοῦ Ταυρωνίτου ἀπὸ τῆς Κισάμου.

Ἔδρα τοῦ δήμου εἶναι Πύργος-Ψηλόνερο παράλιος κώμη διαρρεομένη ὑπὸ ρύακος. Μῶδι ἐπίσημον, διότι παρ' αὐτὸ ἔκειτο ἡ ἀρχαία Μωδαία.

Αἱ λοιπαὶ κῶμαι τοῦ δήμου εἶναι: Καφούρος, Μουριζιανὰ, Νιὸ Χωριό, Νεριανὰ, Καλιοντῆ Μετόχι, Σύριλι, Πασαλιανὰ, Ντερές (μὲ πέντε μετόχια τὰ λοιπὰ ἀνήκουσιν εἰς τὸν δήμον Ἀλικιανοῦ), Γεράνι (μὲ 2 μετόχια), Ξενικοχώρι, Λουτράκι, Ξεροκάμπι, Κοντομαρὶ, Μαριμιανὰ, Σαμουδοχώρι, Μάλεμες, Βλαχερονίτισσα, Ψεῖρες και Ντελημανωλιανὰ.

ΔΗΜΟΣ ΛΑΚΚΩΝ

Ὁ δήμος οὗτος ὄρεινός, ποιμενικὸς και ὑγιεινὸς μὲ δάση κυπαρίσσιων κεῖται ΝΔ. τῆς ἐπαρχίας συνορεύων πρὸς τὰ Σφα-

κία, Σέλυνον και Κίσαμον, συγκροτείται δὲ ἐκ 14 χωρίων, τὰ ὅποια ὀνομάζονται Ρίζα, ἔθεν καὶ οἱ κάτοικοι Ριζῆται.

Ἔδρα τοῦ δήμου εἶναι οἱ Λάκκοι, λαμπρὰ κώμη μὲ 1000 περίπου κατ. Θέρισσο ὄρεινὴ καὶ ἀξιόλογος κώμη. Ἀπὸ ταύτης εἰσέρχονται εἰς τὰ Σφακία διὰ στενοῦ δυσβάτου, τὸ ὅποιον ὀνομάζεται κατ' εὐφημισμὸν Ἀγγελόστρατα. Μεσκλὰ κατάρρυτος κώμη, ἐξ ἧς ἄρχοντα αἱ πηγαὶ τοῦ Καιρίτου.

Αἱ λοιπαὶ κῶμαι εἶναι: Σέμπρωνας, Πρασές, Σαΐδια, Χωστή, Νέα Ρούματα καὶ Παπαδιανὰ, Σκορδαλοῦ, Καράνου, Σκαριδάκια, Καρές, Ὁρθοῦνι καὶ Ζούρβα.

ΔΗΜΟΣ AZIZIE (Τούζλας)

Ὁ δῆμος κεῖται παρὰ τὸν λιμένα Σούδας, συνωκίσθη δὲ ὑπὸ τοῦ Ρεοῦφ Πασσᾶ τῷ 1872 ἀπὸ τῶν κατοίκων τῆς νήσου Σούδας ἐπὶ τῆς Τούζλας, τῆς ὁποίας αἱ ἀλικαὶ ἀπεξηράνθησαν ὀνομάσθη δὲ Ἀζιζιὲ πρὸς τιμὴν τοῦ τότε βασιλεύοντος Σουλτάν Ἀζίζ. Ἐχει δὲ μόνον τὸν ὁμώνυμον συνοικισμὸν μὲ οἰκίας νεοδητήτους καὶ μεγάλας, μὲ ὁδοὺς κανονικὰς καὶ ἀμαξιτὸν μέχρι Χανίων· εἶναι δὲ ἔδρα τοῦ ναυαρχείου τοῦ κατὰ τὴν Μεσόγειον ὀθωμανικοῦ στόλου καὶ εἶναι ἐν αὐτῷ ἐκτιμμένα τὰ καταστήματα τοῦ ναυστάθμου.

ΑΝΑΚΕΦΑΛΑΙΩΣΙΣ

Ἔδαφος, κάτοικοι, χωρία, κλίμα, προϊόντα, ἀκρωτήρια, κόλποι, λιμένες, ποταμοί, ὄροι, πεδίαδες, διοικήσεις, ἀρχαῖαι πόλεις.

Ἡ Κυδωνία εἶναι ἐκ τῶν μεγαλειτέρων τῆς Κρήτης ἐπαρχιῶν, πεδινὴ καὶ κατάρυτος τὸ πλεῖστον, διαρροομένη ὑπὸ μεγάλων καὶ μικρῶν ποταμῶν μὲ ἔδαφος γόνιμον καὶ 24,000 περίπου κατοίκους κατοικοῦντας εἰς 97 χωρία.

Τὸ κλίμα τῆς Κυδωνίας εἶναι ὑγιεινόν, παράγει δὲ τυρόν, οἶνον, μέλι ἐξαιρετόν, πορτοκάλια, μανδάρinia, λεμόνια, ἔλαιον, ἄπια καὶ ἄφθονον ζυλεῖαν.

Ἀκρωτήρια. Μελέα, Μαύρο-Μουρί, Τρυπητή. **Κόλποι.** Χανίων, Σούδας. **Λιμένες.** Οἱ αὐτοὶ καὶ ὁ τῆς Παλιᾶς Σούδας. **Ποταμοί.** Πλατανιάς, Κλαδισός, Γερασιώτης. **Ὀρη.** Λακκιώτικα, Μαλάξα, Σέμπρωνας. **Πεδιᾶδες.** Ἡ τῆς Κυδωνίας.

Διοικεῖται δὲ πολιτικῶς μὲν ὑπὸ ἐπάρχου, ἐξαρτωμένου ἐκ τοῦ Γενικοῦ Διοικητοῦ, ἐκκλησιαστικῶς δὲ ὑπὸ τοῦ ἐπισκόπου Κυδωνίας καὶ Ἀποκορώνου.

Ἀρχαῖαι πόλεις. Κυδωνία, Μινώα, Ρίζηνιζ, Πέργαμος, Μωδαία.

ΚΙΣΑΜΟΣ

Ἡ Κίσαμος ὀρίζεται πρὸς Β. ὑπὸ τοῦ Κρητικοῦ πελάγους πρὸς Ν. ὑπὸ τοῦ Σελύνου πρὸς Α. ὑπὸ τῆς Κυδωνίας καὶ μέρους τοῦ Σελύνου καὶ πρὸς Δ. ὑπὸ τοῦ Ἰονίου πελάγους.

Αὕτη διαιρεῖται εἰς 6 δήμους, τοῦ Καστελλίου, τῶν Ἐννέα-Χωρίων, τῶν Μεσογειῶν, τῶν Βουκολιῶν, τῆς Σπηλιάς καὶ τῆς Πανεθήμου.

ΔΗΜΟΣ ΚΑΣΤΕΛΛΙΟΥ

Ὁ δῆμος οὗτος εὐφορος, ἀλλὰ νοσιώδης εἶναι παράλιος, ἔχει δὲ πρὸς Α. τὸν δῆμον Σπηλιάς καὶ πρὸς Δ. τὸν δῆμον Μεσογειῶν. Συγκροτεῖται δὲ ἐκ 19 χωρίων.

Ἐδρα τοῦ δήμου καὶ πρωτ. τῆς ἐπαρχίας εἶναι Καστέλλι (μὲ 3 μετόχια) ἐπὶ τῶν ἑρείπιων τῆς παλαιᾶς Κισάμου, μὲ 800 κατ. καὶ φρουρίον. Ἐκτὸς τοῦ φρουρίου εἶναι ἐκτισμένη νέα κοινόπολις, ὅπου κατοικοῦσιν οἱ πολῖται, ἐντὸς δὲ τοῦ φρουρίου ἑδρεύει ὁ στρατὸς καὶ αἱ ἀρχαί, ἤτοι ἐπαρχεῖον, εἰρηνοδικεῖον τῶν δήμων Καστελλίου, Ἐννέα-Χωρίων καὶ Μεσογειῶν καὶ ὁ ἐπίσκοπος Κισάμου καὶ Σελύνου. Παλιόκαστρον (μετὰ τινῶν μετοχιῶν) ΝΑ. τοῦ Καστελλίου ἐπὶ τῶν ἑρείπιων τῆς ἀρχαίας Πολυρρηνίας μὲ 600 κατ. Δραπανιάς (μὲ τινα μετόχια) παρὰ ποταμὸν ὁμώνυμον πρὸς Α. τοῦ Καστελλίου.

Πρὸς Ν. τοῦ Δραπανιά εἶναι 19 χωριά εὑρὸς τὸ ὄνομα Ποταμίδα.

Αἱ λοιπαὶ κῶμαι εἶναι: Λουσκιές, Καλεργιανά, Χαρχαλιανά, Κουκουναρά (μὲ 2 μετόχια), Καλάθινες, Σειρικάρι, Χαιρεθιανά, Βουλγάρω, Τοπόλια, καὶ Ἅγιος Κύρ Γιάννης.

ΔΗΜΟΣ ΕΝΝΕΑ-ΧΩΡΙΩΝ

Ὁ δῆμος οὗτος ὄρεινός καὶ ὁρειώδης παράγων τὰ κάλλιστα τῆς Κρήτης κάστανα, εἶναι δὲ ὁ νοτιοδυτικώτερος τῆς ἐπαρχίας καὶ συνορεύει μὲ τὸ Σέλυον. Ὀνομάσθη δὲ ἀπὸ τὴν παλαιὰν πόλιν Ἰναχώριον, ἣ ὅποια τοποθετεῖται εἰς τὴν περιφέρειαν τούτων. Συγκροτεῖται δὲ ἐκ 14 χωριῶν.

Ἔδρα τοῦ δήμου εἶναι Βαράδω (μετὰ τινων μετοχιῶν) μὲ 400 κατ. Τζιτζιφιά πρὸς Ν. μικρὰ κῶμη, ΝΔ. εἶναι ἡ Μονὴ Ἁγία Τριάς Χρυσοκαλίτισσα μὲ ναὸν ἔχοντα λαμπρὰς τοιχογραφίας. Περιβόλια πρὸς Β. τῆς Τζιτζιφιάς παραποτάμιος καὶ τερπνὴ κῶμη.

Αἱ λοιπαὶ κῶμαι εἶναι: Μελισσιές, Σφηνάρι, Κάμπος (μὲ 2 μετόχια), Κεραμωτή, Ἀμυδαλοκεφάλι, Κούνενη, Ἀερινός (μὲ τινὰ μετόχια), Λούγι, Ἐλος καὶ Κουφή Καρά, Λίμνη (μὲ μετόχια) Ρωγδιά καὶ Βλάτος.

ΔΗΜΟΣ ΜΕΣΟΓΕΙΩΝ

Ὁ δῆμος οὗτος κείται πρὸς Δ. τοῦ δήμου Καστελλίου, εἶναι ποιμενικός καὶ μὲ ὕμινόν κλῆμα συγκροτεῖται δὲ ἀπὸ 8 χωρία.

Ἔδρα τοῦ δήμου εἶναι Ἅγιοι Πάντες μὲ 500 κατ. μετὰ τοῦ Καβουσιού. Ἀζογυρές μικρὰ κῶμη, ΝΔ. τῆς ὁποίας εἰς τὸν κόλπον Κούτρι ἔκειτο ἡ ἀρχαία Φαλάσαρνα. Πόρω-Μεσόγεια πρὸς Ν. τῶν Ἁγ. Πάντων μὲ 400 κατ.

Τὰ λοιπὰ τοῦ δήμου χωρία εἶναι: Λαρδάς, Καμαρτζός, Ἅγιος Γεώργιος, Φουρνάδω καὶ Καλυβιανή, πατρίς τοῦ Δεικτάκη.

ΔΗΜΟΣ ΒΟΥΚΟΛΙΩΝ

Ὁ δῆμος οὗτος εὐφορος εἰς οἶνον, ἀλλὰ νοσώδης κεῖται ΝΑ. τῆς ἐπαρχίας συνορεύων μὲ τὴν Κυδωνίαν, συγκροτεῖται δὲ ἐκ 14 χωρίων.

Ἐδρα τοῦ δήμου εἶναι Βουκολιές μὲ 300 κατ. Ἐχει δὲ ἡ κώμη εἰρηνοδικεῖον διὰ τοὺς δήμους Σπηλιάς, Πανεθήμου καὶ Βουκολιῶν, Τζαμίον καὶ εὐρύχωρον πλατεῖαν, εἰς τὴν ὁποίαν συγκροτεῖται κατὰ πᾶσαν Παρασκευὴν ἀγορά. Παλιὰ-Ρούματα, πατρὶς τοῦ Ρενιέρη μὲ 800 περίπου κατοίκους.

Αἱ λοιπαὶ τοῦ δήμου κῶμαι εἶναι: Νέμπρος, Γαβαλομουρί, Μούλετε, Βοῦβες, Σκαφιῶτω, Γλώσσα, Ἀνώσκελη, Ξεναλιανά, Κακόπετρος, Ἀπάνω Κεφάλι, Κάτω Κεφάλι καὶ Φωτακίδω.

ΔΗΜΟΣ ΣΠΗΛΙΑΣ

Ὁ δῆμος οὗτος εὐφορώτατος εἰς οἶνον, ἀλλὰ νοσώδης εἰς τινα χωρία, κεῖται ΒΑ. τῆς ἐπαρχίας καὶ συνορεύει διὰ τοῦ Ταυρωνίτου μὲ τὴν ἐπαρχίαν Κυδωνίαν. Συγκροτεῖται δὲ ἀπὸ 27 χωρίων.

Ἐδρα τοῦ δήμου εἶναι Σπηλιά (Κολυμπάρι) μεσόγειος κώμη μὲ 600 κατ. Παρ' αὐτὴν ὑπάρχει μέγα σπήλαιον μὲ ναὸν τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου. Ἀστράτηγος μικρὰ κώμη μὲ ναὸν τοῦ Ἀρχιστρατήγου πρὸς Ν. ταύτης κεῖται ἡ μονὴ Κυρία-Γωνιά, πρὸς Ν. τῆς ὁποίας σώζονται ἀρχαῖα ἐρείπια· Ροδώπου μεγάλη κώμη μὲ 600 κατοίκ. ἀπὸ τῆς ὁποίας ὠνομάσθη τὸ ἀκρωτήριον. Ἀφράτα ΝΑ. τοῦ Ροδώπου, ὅπου τῷ 1889 ἀνεκαλύφθη ὑπόγειον ἄντρον μὲ τινὰς ἀρχαιότητας.

Αἱ λοιπαὶ τοῦ δήμου κῶμαι εἶναι: Ἄσπρα Νερά, Κάμαρα Κουμούλη, Μελισσουργεῖο, Βένη, Νοχιά, Ραβδούχας, Γριμπιλιανά, Καρθιανά, Πλακάλωνα, Βασιλειόπουλο, Πισκοπή, Νταμηλιανά, Γερακιανά, Δρακῶνα (ἡ κανονικὴ ἔδρα τοῦ ἐπισκόπου Κισάμου μὲ

ἀξιόλογον οἶκημα, ἀλλὰ τώρα ἐγκαταλελειμμένη) Νταρμαροχώρι, Μαραθοκεφάλα, Κλαδουριανά, Μινωθιανά, Σκουτελένας, Ραπα-
νιανά (καὶ Ἄγ. Ἀπόστολοι), Καμισιανά, Δέμπλα καὶ Πολεμάρχι.

ΔΗΜΟΣ ΠΑΝΕΘΗΜΟΥ

Ὁ δῆμος οὗτος εὐφορος εἰς οἶνον καὶ ἔλαιον πρὸς Δ. τοῦ
δήμου Σπηλιάς, συγκροτεῖται δὲ ἐκ 19 χωρίων.

Ἐδρα τοῦ δήμου εἶναι Πανέθημος ἐπὶ ὑψηλῆς θέσεως
ἔχουσα μετὰ τῶν Μουρτζανῶν 200 κατ. Ζυμπραγοῦ πρὸς Ν.
τῆς Σπηλιάς μὲ πέντε ἄλλας μικρὰς κώμας ἔχων 500 κατ.

Αἱ λοιπαὶ κώμαι εἶναι: Ἀστρικός, Κρύα Βρύσι, Πρόδρομος
(καὶ Πύργος), Γρά Κερά, Σάσαλος, Μουρί, Περβολάκι, Κερά,
Ρόκκα, Μαλάθηρος (καὶ Μεσαύλια), Κοτσιανά, Μάκρωνας, Χου-
δαλιανά, Ἀρμενοχωριό (καὶ Σκευιανά), Σφακοπηγάδι, Κωσταδιανά
(καὶ Μεσονήσι) καὶ Λυριδιανά.

ΑΝΑΚΕΦΑΛΑΙΩΣΙΣ

Ἐδάφος, κάτοικοι, χωρία, κλίμα, προϊόντα, ἀκρωτήρια,
κόλποι, λιμένες, ποταμοί, ὄρη, πεδιάδες, διοικήσις,
ἀρχαῖα πόλεις.

✠ Ἡ Κισάμος ἐκ τῶν μεγαλύτερων τῆς Κρήτης ἐπαρχιῶν πεδινή
κατὰ τὸ πλεῖστον καὶ κατάφυτος ἀπὸ ποικίλα δένδρα, μὲ λόφους
καὶ ὄροπέδια δασώδη κατοικεῖται ὑπὸ 20,000 κατοίκων εἰς 102
χωρία.

Τὸ κλίμα τῆς Κισάμου εἶναι ὑγιεινὸν εἰς ὅλα τὰ μέρη, ἐκτὸς
παραποταμιῶν τινῶν παράγει δὲ οἶνον, κάστανα, ἔλαιον, ἀμύγ-
δαλα, ἐσπεριδοειδῆ καὶ τυρόν.

Ἀκρωτήρια. Γραμβούσα, Σπάθα, Καραβούτας καὶ Κού-
τρι. **Κόλποι.** Ὁ Κισάμου. **Λιμένες.** Ὁ τοῦ Καστελλίου Κί-
σάμου καὶ ὁ τοῦ Τηγανίου. **Ποταμοί.** Τυφλός, Δραπανιανός,
Μέγας-ποταμός, Κακοπέρατος, Καμαριανός, Πυργιανός, Σπηλια-
νός καὶ Ταυρωνίτης. **Ὄρη.** Ἅγιος Παῦλος, Ἅγιος Ἥλιος, Ἅγρι-
μοκεφάλα, Βούζα καὶ Σπάθα.

Διοικεῖται δὲ πολιτικῶς μὲν ὑπὸ ἐπάρχου ἐξαρτωμένου ἐκ τοῦ

Γενικοῦ Διοικήτοῦ, ἐκκλησιαστικῶς δὲ ὑπὸ τοῦ Ἐπισκόπου Κισάμου καὶ Σελύνου.

Ἀρχαῖαι πόλεις. Τίτυρος, Πολυρρηνία, Κίσαμος, Φαλάσαρνα, Ἴναχώριον.

ΣΕΛΥΝΟΝ

Ἡ ἐπαρχία Σελύνου ὀρίζεται πρὸς Β. ὑπὸ τῆς Κισάμου καὶ τῆς Κυδωνίας, πρὸς Ν. ὑπὸ τοῦ Λιθυκοῦ πελάγους, πρὸς Α. ὑπὸ τῶν Σφακίων καὶ πρὸς Δ. ὑπὸ τῆς Κισάμου καὶ τοῦ Λιθυκοῦ πελάγους.

Διαιρεῖται δὲ εἰς 3 δήμους· Καμπανοῦ, Καντάνου καὶ Παλαιοχώρας.

ΔΗΜΟΣ ΚΑΜΠΑΝΟΥ

Ὁ δῆμος οὗτος δασώδης, ποιμενικός, ὑγιεινὸς καὶ ῥομαντικός, κεῖται ΝΑ. τῆς Ἐπαρχίας, συνορεύων πρὸς τὰ Σφακιά. Περιλαμβάνει δὲ τὰ ἐξῆς 20 χωρία.

Καμπανοῦ εἶδρα τοῦ δήμου ἐν ὄρεινῇ καὶ γραφικῇ θέσει μὲ ἀγγειοπλαστεῖα καὶ 400 κατ. ΒΑ. τούτου κεῖται τὸ ὄροπέδιον Ὀμαλός. Ροδοβάνι ἐπὶ γραφικοῦ λόφου μικρὰ κώμη παρὰ τὸν ὁποῖον ἔκειτο ἡ Ἐλυρος, πατρὶς τοῦ Θαλήτα, ἐκ τῆς ὁποίας τὸ ὄνομα Σέλυνον (εἰς Ἐλυρον—Σέλυρον—Σέλυνον). Τεμένια ΒΔ. τοῦ Ροδοβανίου μικρὰ κώμη, παρὰ τὴν ὁποῖαν ἔκειτο ἡ παλαιὰ Ὑρτακίνα. Μονὴ παραποτάμιος κώμη παρὰ τὸ Ροδοβάνι, πρὸς Ν. τῆς ὁποίας εἰς τὸν ὄρμον Σούγιας ἔκειτο ἡ παλαιὰ Συῖα, ἐπίνειον τῆς Ἐλύρου.

Λίλοιται κώμαι εἶναι: Μαράλια, Ἀγριλές, Λειβάδα, Τεμώνια, Μερτῆς καὶ Παπαδιανά, Ζυμπροῦ, Μάζα, Καμάρια καὶ Ἀηδονοί, Λειβαδάς, Κουστεγεράκο, Ἀπανοχώρι, Ἀγία Εἰρήνη, Πρινές καὶ Τσακῶνω, Τσισκιανά, Ἀργαστήρι, Σκάφη καὶ Τζαγκαριζκος.

ΔΗΜΟΣ ΚΑΝΤΑΝΟΥ

Ὁ δῆμος οὗτος βραχύδης, δασώδης, ποιμενικός, ὑγιεινός καὶ εὐφορός κεῖται πρὸς Δ. τοῦ δήμου Καμπανοῦ, συνορεύων ΒΔ. πρὸς τὴν Κίσσαμον. Περιλαμβάνει δὲ τὰ ἑξῆς 16 χωρία.

Κάντανος πρωτεύουσα τῆς ἐπαρχίας καὶ ἔδρα τοῦ δήμου περιλαμβάνουσα 12 μικρὰς κώμας ἐπὶ πεδινῆς τοποθεσίας κάτωθεν τοῦ ὄρους Σταυροῦ κατάφυτος καὶ κατάρρυτος, ἔδρα τοῦ ἐπαρχείου καὶ εἰρηνοδικείου, ἔχουσα τζαμίον καὶ πλατεῖαν, ὅπου κατὰ πᾶσαν ἑβδομάδα ἐνεργεῖται ἀγορὰ καὶ 800 κατ. Εἰς τὴν περιφέρειαν Καντάνου ὑπάρχουσι πελώρια ἐλαιόδενδρα, δεχοχτούρες λεγόμενα, παράγοντα ἕκαστον 18 μίστατα (160 ὄκ.) ἐλαίου. Κακοδίκι ΝΑ. τῆς Καντάνου, περιφέρεια 15 καὶ πλέον χωρίων πλουσίων εἰς ἐλαιῶνας καὶ ἐσπεριδοειδῆ.

Αἱ λοιπαὶ κώμαι ἐκτὸς τῶν τοῦ Κακοδικίου (Κάδρου, Μαχιάς, Σφακοῦ καὶ Κοπιτών) εἶναι: Δρύς, Στροβλές, Μηλωνές, Φλώρια, Σπίνα, Τζανιανὰ, Κουτουδιανὰ, Σελλιὰ καὶ Ἄλτηγοι.

ΔΗΜΟΣ ΠΑΛΑΙΟΧΩΡΑΣ

Ὁ δῆμος οὗτος ὑγιεινός, ῥωμαντικός καὶ εὐφορός εἶναι ὀνοτιώτερος τῆς ἐπαρχίας περιβρεχόμενος τὸ πλεῖστον πρὸς Ν. ὑπὸ τῆς θαλάσσης. Ἀποτελεῖται δὲ ἀπὸ 31 χωρία, ἅτινα εἶναι τὰ ἑξῆς:

Παλιόχωρα παράλιος καὶ ἐμπορικὴ κώμη τοῦ δήμου μὲ ὑγινομεῖον, στρατῶνα, ἀποθήκας ἐλαίου καὶ δύο ὀρυκτοὺς. Σπανιάκος μικρὰ κώμη, παρὰ τὴν ὁποίαν ἔκειτο ἡ παλαιὰ Κάντανος. Κάλαμος μικρὰ κώμη, πρὸς Ν. τῆς ὁποίας πρὸς τὴν παραλίαν ἐπὶ ὑψώματος ἔκειτο ἡ παλαιὰ Λισσός· σώζονται δὲ νῦν ἐρείπια ἐνετικοῦ φρουρίου. Πελεκᾶνος παραποτάμιος καὶ ὄρεινὴ κώμη περιλαμβάνουσα 20 μικρὰς κώμας ὑπὸ τὸ αὐτὸ ὄνομα μὲ πρωτεύουσαν τὸν Βουτᾶν. Βλιθιάς παράγων

ἄριστα ἀμύγδαλα μὲ πολλοὺς ἀνεμομύλους. Σκλαβοπούλα πρὸς Α. τοῦ Πελεκάνου ἐπὶ ὑψώματος τῶν ὑπωρειῶν τοῦ Ἁγ. Δικαίου. Ἄζογυρές, παρὰ τὸν ὁποῖον κεῖται ἡ μονὴ τῶν Ἁγ. Πατέρων.

Αἱ λοιπαὶ κῶμαι εἶναι: Ἄνυδροι, Προδρόμι, Ἄσφεντιλές, Στράτοι, Ἀγλαδιάδες, Κοντὸ κυνήγι, Τσαλιανά, Σταυρός, Σαρκάνα, Κεφάλι, Καρπατσουλικά, Ντελιανά, Μεσόρουμα, Χόντρον καὶ Γληγορικά.

ΑΝΑΚΕΦΑΛΑΙΩΣΙΣ

Ἔδαφος, κάτοικοι, χωρία, κλίμα, προϊόντα, ἀκρατήρια, κόλλοι, λιμένες, πεδιάδες, ὄρη, ποταμοί, διοικήσεις, ἀρχαῖαι πόλεις.

Τὸ Σέλυνον ὄρεινὴ καὶ ῥωμαντικὴ ἐπαρχία περικυκλοῦται πανταχόθεν ὑπὸ ἀποτόμων, καταφύτων καὶ γραφικῶν ὄρεων, κατοικεῖται δὲ ὑπὸ 7,500 κατοίκων γεωργῶν καὶ ποιμένων εἰς 67 χωρία.

Τὸ κλίμα τοῦ Σελύνου εἶναι ἐνιαχοῦ μὲν ψυχρὸν, ἀλλ' εἰς τὰ περισσότερα μέρη εἶναι θερμὸν καὶ εὐκραές, παράγει δὲ ἔλαιον, τυρόν, μέταξαν, κάστανα, κάρυα, μέλι, ἀμύγδαλα κλπ.

Ἄκρωτήρια. Κρίος. **Κόλλοι.** Ἁγ. Κῆρκος. **Λιμένες.** Σταυρός, Ἁγ. Κῆρκος, Παλαιοχώρας. **Ποταμοί.** Κακιδιανός, Λάκκου Ζγουράφου, Πελεκάνου, Σαρκάνας, Ἁγιορηνιώτης. **Ὄρη.** Κουστογεράκου, Στροβιλιές, Ἁγ. Θεόδωρος, Ἀποπηγάδι. **Πεδιάδες.** Καντάνου.

Διοικεῖται δὲ πολιτικῶς μὲν ὑπὸ ἐπαρχοῦ ἐξαρτωμένου ἐκ τοῦ Γεν. Διοικητῆ, ἐκκλησιαστικῶς δὲ ὑπὸ τοῦ Ἐπισκόπου Κισάμου καὶ Σελύνου.

Ἀρχαῖαι πόλεις. Ἐλυρος, Ἰτρακίνα, Καντάνος, Λισσός.

ΤΜΗΜΑ ΣΦΑΚΙΩΝ

Τὸ Τμήμα Σφακίων περιλαμβάνει τρεῖς ἐπαρχίας, τὸν Ἀποκόρωναν, τὰ Σφακία, καὶ τὸν Ἅγιον Βασιλείον.

Ὅριζεται δὲ πρὸς Β. ὑπὸ τοῦ Κρητικοῦ πελάγους, πρὸς Ν. ὑπὸ τοῦ Λιβυκοῦ, πρὸς Α. ὑπὸ τῶν ἐπαρχιῶν Ρεθύμνης

καὶ Ἁγίου Βασιλείου καὶ πρὸς Δ. ὑπὸ τῆς Κυθωνίας καὶ Σελίνου.

ΑΠΟΚΟΡΩΝΑΣ

Ὁ Ἀποκόρωνας ὀρίζεται πρὸς Β. ὑπὸ τῶν κόλπων Σούδας καὶ Ἀρμυροῦ, πρὸς Ν. ὑπὸ τῶν Σφακίων καὶ μέρους τοῦ Ἁγίου Βασιλείου, πρὸς Α. ὑπὸ τῆς ἐπαρχίας Ῥεθύμνης καὶ πρὸς Δ. ὑπὸ τῆς Κυθωνίας.

Διαιρεῖται δὲ εἰς 4 δήμους: τῶν Ἀρμένων, τοῦ Βάμου, τοῦ Μαθῆ καὶ τοῦ Φρέ.

ΔΗΜΟΣ ΑΡΜΕΝΩΝ

Ὁ δῆμος οὗτος γραφικὸς, ἀλλὰ νοσώδης, κεῖται ΒΔ. τῆς ἐπαρχίας βρεχόμενος ὑπὸ τῶν κόλπων Σούδας καὶ Ἀρμυροῦ. Περιλαμβάνει δὲ 14 χωρία, ἅτινα εἶναι τὰ ἐξῆς:

Ἀρμένιοι ἔδρα τοῦ δήμου κτισθεῖσα ὑπὸ ἀποίκων Ἀρμενίων ἐλθόντων τὸν 9ον αἰῶνα ἐκ τοῦ Βυζαντίου ἐπὶ ἀνωμάλου, ἀλλὰ τερπνῆς θέσεως μὲ 700 κατ. Παρὰ τὴν κώμην ἀναβρῦει ἄφθονον ὕδωρ κινῶν πολλοὺς μύλους. Παλιόκαστρο πρὸς Β. τῶν Ἀρμένων μικρὰ κώμη, παρὰ τὴν ὁποίαν ἔκειτο ἡ παλαιὰ πόλις Ἄπτερα. Ἰζζεδίν (Καλάμι) φρούριον πλησίον τοῦ Παλιόκαστρου, κτισθὲν ὑπὸ τοῦ Ῥεούφ Πασσᾶ. Καλύβες παραθαλάσσιος κώμη πρὸς Β. τῶν Ἀρμένων μὲ 500 κατ. Σφίζονται δὲ πρὸς Α. ἐρείπια ἐνετικῆς φουρίου.

Αἱ λοιπαὶ κῶμαι εἶναι: Νιὸ Χωριό, Στυλός, Μαχαιροί, Σαμωνᾶς, Πρόβαρμα, Μεγάλα χωράφια, Γαιβχαρᾶς, Πλάκα, Κόκκινο Χωριό καὶ Καμπιὰ (μὲ Νικηθιανὰ).

ΔΗΜΟΣ ΒΑΜΟΥ

Ὁ δῆμος οὗτος τὰ μέσον τῆς ἐπαρχίας ἀποτελῶν ἐπὶ ἀνωμάλου, ἀλλ' ὕψηλης θέσεως, κεῖται πρὸς Α. τοῦ δήμου

Ἄρμενον βρεγόμενος ὑπὸ τῶν ὑδάτων τοῦ κόλπου τοῦ Ἄρ-
 μυροῦ πρὸς Δ. Περιλαμβάνει δὲ 15 χωρία, τὰ ὅποια εἶναι
 τὰ ἑξῆς :

Βάμος μεσόγειος κώμη πρωτεύουσα τοῦ δήμου, τῆς ἐπαρ-
 χίας καὶ ὄλου τοῦ τμήματος καὶ ἔδρα τοῦ διοικητοῦ. Ἔχει
 δὲ πρωτοδικεῖον δικάζον καὶ ὡς κακουργιοδικεῖον, εἰρηνοδι-
 κεῖον, πλήρες Ἑλληνικὸν Σχολεῖον, δημοτικὴν Σχολὴν καὶ
 800 κατοίκους. Πρὸ τοῦ 1878 εἶχε λαμπρὸν διοικητήριον, τὸ
 ὅποιον ἀνεκαινίσθη ἐσχάτως, καὶ παρθεναγωγεῖον. Κεφαλᾶς
 (Ἀπάνω καὶ Κάτω) μεγάλη καὶ ὑψηλὴ κώμη ἐπὶ ὄροπέδιου
 μὲ 1000 κατ. Ὑπὸ τὸ ὄνομα Κεφαλᾶδες εἶναι γνωστὰ τὰ
 χωρία Δράπανος, Παλαιλώνι, Λικοτιναρά, Σελλιά, Ξερο-
 στέρνι καὶ Σούρη. Παρὰ τὴν κώμην εἶναι τὰ σπήλαια Κα-
 ταιβατῆ καὶ Ὀρνέρου. Γαβαλοχώρι ἀποτελοῦν μετὰ 8 ἄλλων
 μίαν περιφέρειαν μὲ 1000 κατ. καὶ 30 ὑδρευτικὰς δεξαμενὰς
 (Γαβαλιανὰ πηγάδια).

Αἱ λοιπαὶ κῶμαι τοῦ δήμου εἶναι: Καλαμίτσι (πέρα Ἀλεξάν-
 δρου, πόδες Ἀμυγδάλη), Λιτσάρδα, Εὐπόλι καὶ Ἀργυρομοῦρι καὶ
 Δουλιχνά.

ΔΗΜΟΣ ΜΑΘΕ

Ὁ δῆμος οὗτος εὐφορος, ἀλλὰ νοσώδης, εἶναι τὸ νοτιοα-
 νατολικὸν σύνορον τῆς ἐπαρχίας πρὸς τὴν Ῥεθύμνην, ἀπὸ τῆς
 ὁποίας χωρίζεται διὰ τοῦ ποταμοῦ Μουρσέλλα. Ἀποτελοῦσι
 δὲ αὐτὸν τὰ ἑξῆς 15 χωρία.

Μαθὲς (Παλιοκάστελλα) ἔδρα τοῦ δήμου εἰς τοὺς πρό-
 ποδας ὄρους. Χάμπαθα ΒΔ. τοῦ Μαθὲ μικρὰ κώμη, πρὸς Β.
 τῆς ὁποίας εἰς τὸν μυχὸν τοῦ κόλπου Ἄρμυροῦ ἔκειτο ἡ ἀρ-
 χαιὰ Ἀμφίμαλλα. Ἐνταῦθα συνοικίζεται ἤδη νέα πόλις Ἀλ-
 μυρούπολις ὀνομασθεῖσα, ὅπου μετετέθη τὸ δημαρχεῖον, σταθ-

μεύει δὲ καὶ χωροφυλακὴ. Ἀλικάμπος ἐπίσημος κώμη μὲ 700 κατ. Τὰ ἀνωτέρω χωρία καὶ τὰ Φονές, Φιλίππου, Μάζα, Ἀσπροσυκιά καὶ Μαρουλόγχεμος εἶναι γνωστὰ ὑπὸ τὸ κοινὸν ὄνομα Ἀλικάμπος.

Κουρνᾶς πρὸς Ν. τοῦ Μαθὲ μὲ ἀμώνυμον λίμνην (Κορρησία) πλησίον (βρα σελ. 12). Μπρόσνερος ΒΔ. τοῦ Κουρνᾶ ἐπίσημος διὰ τὸν ἐν αὐτῷ πύργον τοῦ Ἀληδάκι. Φλακὴ πρὸς Β. τοῦ Κουρνᾶ νοσηρὰ κώμη, χρησιμεύσασα ὡς ἔδρα τῆς Διοικήσεως Σφακίων ἀπὸ τοῦ 1878—1883. Δράμια μικρὰ κώμη, παρὰ τὴν ὁποίαν τοποθετεῖται ἡ παλαιὰ Ὑδραμία. Ἀσὴ Γωνιά πρὸς Ν. τῆς Φλακῆς ὄρεινὴ καὶ ποιμενικὴ κώμη. Δι' ἀνωτέρω κώμαι ἐκτὸς τοῦ Μπρόσνερου καὶ Ἀσὴ Γωνιάς μὲ πὰς ἐξῆς: Δημητρουλιανά, Μουρί, Μπαλαρίνα, Ξυλαδιανά καὶ Κάβαλλος, Πάτημα καὶ Κάστελλος ὀνομάζονται Κουρνοπατήματα.

ΔΗΜΟΣ ΦΡΕ

Ὁ δῆμος οὗτος ὄρεινός καὶ ὑγιεινός εἶναι τὸ νοτιοδυτικώτερον τῆς ἐπαρχίας μέρος καὶ συνορεύει πρὸς τὰ Σφακία καὶ τὴν Κυδωνίαν. Συγκροτοῦσι δὲ αὐτὸν τὰ ἐξῆς 14 χωρία.

Φρὲς ἔδρα τοῦ δήμου μὲ 6 μικρὰς κώμας ἠνωμένας ὑπὸ τοὺς πρόποδας τῶν Λευκῶν Ὀρέων ὑπεράνω καταφύτου πεδιάδος μὲ 700 κατ. Βαφές μὲ 750 κατ. ἐπίσημος διὰ τὸ πλησίον αὐτῆς σπήλαιον. Ραμνὴ ὄρεινὴ κώμη κατάφυτος παράγουσα ὠραία ἄπια καὶ ἐκλεκτὰ κυδώνια. Νίπος πρὸς Ν. τοῦ Φρὲ μὲ 600 κατ.

Αἱ λοιπαὶ κώμαι εἶναι: Τζιτζιφές, Καρές, Νεροχώρι, Παῖδοχώρι, Πεμόνια, Κάβνα, Μελιδόνι, Χιλιμοδοῦ, Ἀμπέλια καὶ Κυριακοσέλλια.

ΑΝΑΚΕΦΑΛΑΙΩΣΙΣ

*Εδαφος, κάτοικοι, χωρία, κλίμα, προϊόντα, ἀκρωτήρια, κόλποι, λιμένες, ποταμοί, ὄρη, διοικήσεις, ἀρχαῖαι πόλεις.

Ὁ Ἀποκορώνος εἶναι ἐκ τῶν μεγάλων τῆς Κρήτης ἐπαρχιῶν πεδινός καὶ ὄρεινός, κατοικεῖται δὲ ὑπὸ 47000 κατ. γεωργῶν καὶ ποιμένων εἰς 60 χωρία.

Τὸ κλίμα εἶναι ὑγιεινὸν εἰς τοὺς δήμους Βάμου καὶ Φρέ, νοσώδες εἰς τοὺς δήμους Μαθέ καὶ Ἀρμένιον. Παράγει δὲ ἔλαιον λαμπρὸν (ἀγουρόλαδο), ξυλοκέρατα, μέλι, οἶνον καὶ δημοτριακούς καρπούς.

Ἀκρωτήρια. Δράπανο. **Κόλποι.** Σούδας, Ἀρμυροῦ. **Λιμένες.** Σούδας, Πλάκας. **Ποταμοί.** Κοιλιάρης, Ξειδάς, Ἀρμυρός, Βρυσάνος, Κολιακούδες, Μουρσελλάς. **Ὄρη.** Ξυλόδεμα, Κατρές, Δραπανοκεράλα, Δαφνομαδάρα, Χώσες, Γουρνες.

Διοικεῖται δὲ πολιτικῶς μὲν ὑπὸ Διοικητοῦ, ἐξαρτωμένου ἐκ τῆς Γεν. Διοικήσεως, ἐκκλησιαστικῶς δὲ ὑπὸ τοῦ Ἐπισκόπου Κυδωνίας καὶ Ἀποκορώνου.

Ἀρχαῖαι πόλεις. Ἄπτερα, Κίσσμος, Ἀμφιμαλλα, Ὑδραμία.

ΣΦΑΚΙΑ

Τὰ Σφακία ὀρίζονται πρὸς Β. ὑπὸ τῆς Κυδωνίας καὶ Ἀποκορώνου πρὸς Ν. ὑπὸ τοῦ Λιθουκοῦ πελάγους πρὸς Α. ὑπὸ τοῦ Ἁγ. Βασιλείου καὶ πρὸς Δ. ὑπὸ τοῦ Σελύνου.

Διαιρεῖται δὲ εἰς 6 δήμους τῆς Χώρας Σφακιῶν, τοῦ Ἀσκύφου, τοῦ Καλλικράτους, τοῦ Ἁγ. Ἰωάννου, τῆς Ἀνωπόλεως καὶ τῆς Νίμπρου.

ΔΗΜΟΣ ΧΩΡΑΣ ΣΦΑΚΙΩΝ

Ὁ δῆμος οὗτος εἶναι τὸ κέντρον τῆς ἐπαρχίας, συγκροτοῦσι δὲ αὐτὸν τὰ ἐξῆς χωρία. Χώρα Σφακιῶν (Μπρόσγιαλος) μὲ λιμένα τὸ Λουτρόν, πρωτεύουσα τῆς ἐπαρχίας καὶ τοῦ δή-

μου με ἐπαρχεῖον, εἰρηνοδικεῖον, ἑλληνικὸν Σχολεῖον καὶ 500 κατοίκους, ἀσχολουμένους εἰς τὸ ἐμπόριον καὶ εἰς τὴν ναυτιλίαν. Μουρὶ πρὸς Β. παρὰ τὸ δάσος Γούργουθα μετὰ 200 κατ.

Εἰς τὸν δῆμον τοῦτον ἀνήκει καὶ ἡ νῆσος Γαυδος (Κλαύδα 350 μ. ὑψ.) πρὸς Ν. τῶν Σφακίων μετὰ 400 κατ. ἀσχολουμένους εἰς τὴν γεωργίαν, κτηνοτροφίαν καὶ ἀλιείαν. Ἡ Γαυδος ἔχει τὰ ἐξῆς χωρία. Ντρεδιανά, Ξανάκι, Γαλανά, Καστρί, Ἀμπελος, παρὰ τὴν ὁποίαν ἐν θέσει Σπαθὶ ὑπάρχει φάρος ἀεικίνητος πρώτης τάξεως, Βατσιανά, Φραγκιαδιανά καὶ Μετόγια, δύο ὄρμίσκους καὶ τὰ ἀκρωτήρια Τσοῦνου, Καμαρέλας καὶ Ποδαρέ· χάριν δὲ τῆς δημοσίας τάξεως πέμπεται ἐκ Σφακίων ἐνωμοτάρχης. Πρὸς Β. ἐντὸς αὐτῆς ὑπάρχουσιν ἀρχαῖα ἑλληνικὰ ἐρεῖπια.

ΔΗΜΟΣ ΝΙΜΠΡΟΥ

Ὁ δῆμος οὗτος κεῖται πρὸς Α. τοῦ δήμου Χώρας Σφακίων, Συγκροτοῦσι δὲ αὐτὸν τὰ ἐξῆς χωρία.

Νίμπρος ἔδρα τοῦ δήμου ὄρεινὴ καὶ κατάφυτος πατρὶς τοῦ εὐεργέτου τῆς ἐπαρχίας Ξενοῦδάκη. Παρὰ ταύτην εἶναι ἡ περιώνυμος φάραγξ τῆς Νίμπρου. Βρασικᾶς πρὸς Ν. συναποτελοῦσα μίαν κώμην μετὰ τῆς Νίμπρου μετὰ 400 κατοίκους. Ἀσφέντου ΝΑ. τῆς Νίμπρου συνηνωμένη μετὰ τοῦ Βουβᾶ, Κολοκασιῶν καὶ Ἀνομικιανῶν ὄρεινὴ κώμη μετὰ 500 κατοίκ. Κομητάδες πρὸς Ν. τοῦ Βρασικᾶ παράλιος κώμη μετὰ 350 κατ. Παρὰ ταύτην κεῖται ἀξιόλογον σπήλαιον καὶ ἡ Βρύσις τοῦ Σολωμοῦ.

ΔΗΜΟΣ ΚΑΛΛΙΚΡΑΤΟΥΣ

Ὁ δῆμος οὗτος εἶναι τὸ νοτιοανατολικώτερον μέρος τῆς ἐπαρχίας, κεῖται πρὸς Α. τοῦ δήμου Νίμπρου καὶ συνορεύει

πρὸς τὸν Ἅγιον Βασίλειον. Ἀπαρτίζουσι δὲ αὐτὸν τὰ ἐξῆς χωρία.

Καλλικράτης ἔδρα τοῦ δήμου ὄρεινὴ καὶ ποιμενικὴ κώμη διαρροεμένη ὑπὸ ποταμοῦ ἔχουσα δὲ 300 κατ. διακρινόμενους μεταξὺ τῶν Σφακιωτῶν διὰ τὸ ὑψηλὸν ἀνάστημα. Πατσανὸς μικρὰ κώμη πρὸς Ν. τοῦ Καλλικράτους. Καψοδάσος, Σκαλωτὴ καὶ Ἀργουλές, κῶμαι, αἱ ὁποῖαι ἀνήκον ἄλλοτε εἰς τὸν Ἅγιον Βασίλειον. Ἐνταῦθα ἀνήκει καὶ τὸ Φραγκακάστελλον, ἐρείπια ἐνετικοῦ Φρουρίου παρὰ τὴν θάλασσαν.

ΔΗΜΟΣ ΑΣΚΥΦΟΥ

Ὁ δῆμος οὗτος εἶναι ὁ ὄρεινότερος τῆς ἐπαρχίας μὲ ψυχρότατον κλίμα τὸν χειμῶνα. Συγκροτεῖται δὲ ἐκ τῶν ἐξῆς 7 χωρίων, τὰ ὁποῖα κεῖνται ἐπὶ λεκανοπεδίου τῶν Λευκῶν Ὀρέων.

Ἀσκύφου ἔδρα τοῦ δήμου ἔχων μετὰ τῶν λοιπῶν χωρίων: Καρές, Κωστό, Ἄμουδάρι, Στραβόραχη, Πετρές, Ὁξω Γωνὶ καὶ Μέσα Γωνὶ 800 κατ. Εἰς τὸ χωρίον τοῦτο ἀπολήγει ἡ Φάραγξ τοῦ Κατρέ καὶ τὸ δάσος Ἀζιλακιά.

ΔΗΜΟΣ ΑΓΙΟΥ ΙΩΑΝΝΟΥ

Ὁ δῆμος οὗτος μὲ κλίμα ψυχρότατον κεῖται ΝΔ. τῆς ἐπαρχίας συνορεύων διὰ τῶν ὀρέων Κουστογεράκου πρὸς τὸ Σέλυνον. Συγκροτοῦσι δὲ αὐτὸν τὰ ἐξῆς 4 χωρία.

Ἅγιος Ἰωάννης κάτωθεν δασώδους καὶ ὑψηλοῦ ὄροπεδίου. Σαμαριά παρὰ τὴν μεγαλοπρεπεῖ ὁμώνυμον φάραγκα, παρὰ τὴν ὁποίαν πρὸς Δ. ἐπὶ τῶν ὑψηλῶν ὀρέων ἐξορύσσονται (βγαίνουν) ἄριστα ἀκόναι. Ἅγιὰ Ῥουμέλη μικρὰ κώμη, παρὰ τὴν ὁποίαν κεῖται ἡ ὁμώνυμος φάραγξ. Εἰς τὴν ἐξοδον ταύτης ἔκειτο ἡ ἀρχαία Τάρρα μὲ ἱερὸν τοῦ Ἀπόλλωνος.

Ἄραδαινα μικρὰ κόμη, πλησίον τῆς ὁποίας κεῖται ὁ Φάραγκας, ὅπου ἐλατομοῦντο παλαιὰ λευκὰ μάρμαρα. Πλησίον ταύτης ἔκειτο ἡ ἀρχαία Ἄραδὴν, ἀπὸ τῆς ὁποίας ἔχει τὸ ὄνομα. Εἰς τὸν δῆμον τοῦτον ἔκειτο καὶ ἡ ἀρχαία Ποικιλασσὸς παρὰ τὸ ἀκρωτήριον Τρυπητὴν εἰς θέσιν Βουκιλάσι.

Ὅλος ὁ δῆμος ἔχει 600 περίπου κατοίκους.

ΔΗΜΟΣ ΑΝΩΠΟΛΕΩΣ

Ὁ δῆμος οὗτος ὄρεινός καὶ ὁσώδης κεῖται ΝΑ. τοῦ δήμου Ἁγ. Ἰωάννου συγκροτούμενος ἐξ 11 χωριδίων μὲ 800 περίπου κατοίκους.

Ἐδρα τοῦ δήμου εἶναι Ἀνώπολις, παρὰ τὴν ὁποίαν ἔκειτο ἡ παλαιὰ Ἀνώπολις. Λουτρὸν πρὸς Ν. μικρὰ παράλιος κόμη, πλησίον τῆς ὁποίας ἐκινδύνευσεν ἐκ τρικυμίας ὁ Ἀπόστολος Παῦλος, μὲ ὑγιονομεῖον καὶ ναὸν τῆς Παναγίας καὶ λιμένα. Αἱ δὲ λοιπαὶ τοῦ δήμου κῶμαι εἶναι: Κάμπος, Μαρριανά, Καμπιά, Σκάλα, Γυρος, Ἁγ. Δημήτριος, Λιμνιά, Παυλιανὰ καὶ Λιθανιανὰ.

ΑΝΑΚΕΦΑΛΑΙΩΣΙΣ

Ἐδαφος, κάτοικοι, χωρία, κλίμα, προϊόντα, ἀκρωτήρια, κόλποι, λιμένες, ποταμοί, ὄροι, ὄροπέδια, διοικήσεις, ἀρχαῖαι πόλεις.

Τὰ Σφακία ἐκ τῶν μικροτέρων ὡς πρὸς τὸν πληθυσμὸν ἐπαρχιῶν τῆς Κρήτης μὲ ὄρεινότατον καὶ ἄγονον ἔδαφος κατοικεῖται δὲ ὑπὸ 6000 κατοίκων ἀσχολουμένων εἰς τὸ ἐμπόριον, τὴν ναυτιλίαν καὶ τὴν ποιμενικὴν καὶ ἔχει 17 χωρία.

Τὸ κλίμα τῆς ἐπαρχίας εἶναι ψυχρότατον, ἀλλ' ἰγυεινόν· παράγει δὲ τυρὸν ἐξαιρετον, μέλι, οἶνον καὶ ἄφθονον ξυλείαν.

Ἀκρωτήρια. Μουρί. **Κόλποι.** Φοινικίξ. **Ποταμοί.** Ἁγιᾶς Ρουμῆλις, Τρυπητῆς, Ἄραδαινας, Ἀνωπόλεως, Ἰμβρου, Ἀσκυφιώτης καὶ Καλλικραθιανός. **Λιμένες.** Λουτρὸν, Φραγκο-

κάστελλον, Φοινικιάς, Ἁγία Ρουμέλη. **ὄρη.** Λευκὰ ὄρη (Θοδώρου, Ἁγ. πνεῦμα, Πλακασέλλι, Σβουρικτή, Βολακιάς). **ὄροπέδια.** Ὀμαλός, ὄροπέδιον Ἀσκούφου.

Διοικεῖται δὲ πολιτικῶς μὲν ὑπὸ ἐπαρχοῦ, ἐξαρτωμένου ἐκ τῆς Διοικήσεως Σφακιῶν, ἐκκλησιαστικῶς δὲ ὑπὸ τοῦ Ἐπισκόπου Λάμπης καὶ Σφακιῶν.

Ἀρχαῖαι πόλεις. Φοινιζ, Τάρρα, Ἀρχάδην, Ἀνώπολις.

ΑΓΙΟΣ ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ

Ὁ Ἅγιος Βασίλειος ὀρίζεται πρὸς Β. ὑπὸ τῶν ἐπαρχιῶν Ἀποκορώνου, Ρεθύμνης καὶ Ἀμαρίου, πρὸς Ν. ὑπὸ τοῦ Διευκοῦ πελάγους, πρὸς Α. ὑπὸ τοῦ Ἀμαρίου καὶ πρὸς Δ. ὑπὸ τῶν Σφακιῶν.

Διαιρεῖται δὲ εἰς 4 δήμους τῶν Μελάμπων, Ἁγ. Πνεύματος, Λάμπης καὶ Φοίνικος.

ΔΗΜΟΣ ΜΕΛΑΜΠΩΝ

Ὁ δήμος Μελάμπων εἶναι τὸ νοτιοανατολικώτερον μέρος τῆς ἐπαρχίας, ἀπαρτίζουσι δὲ αὐτὸν τὰ ἐξῆς 4 χωρία, τὰ ὅποια εἶναι πλούσια εἰς ἔλαιον.

Ἐδρα τοῦ δήμου εἶναι Μέλαμπες, (Μέσα-Λάμπη) πατρὶς τῶν τεσσάρων νεομαρτύρων, τοὺς ὁποίους ἐορτάζομεν τῇ 28 Ὀκτωβρίου, ἡ μεγαλυτέρα κώμη τῆς ἐπαρχίας μὲ πολλοὺς ναοὺς καὶ 1200 κατοίκους. Σαχτούρια ΝΔ. τῶν Μελάμπων εἰς τὰς ὑπωρείας τοῦ ὄρους Βουβάλας μετὰ 400 κατ. Κρυὰ Βρύσις πρὸς Β. τῶν Μελάμπων ὄρεινὴ κώμη εἰς τὰς μεσημβρινὰς ὑπωρείας τοῦ Κέδρου. Ὀρνὲ μικρὸν χωρίδιον ἐπὶ τοῦ Κέδρου πλησίον τῶν ἐρειπίων τῆς ἄλλοτε ἀχμαΐας κώμης Χοιροβοσκῶ. Εἰς τὸν δήμον ταῦτον ἀνήκει καὶ ὁ ὄρμισκος Ἅγιος Γαλήνης, παρὰ τὸν ὁποῖον συνοικίζεται μικρὰ πόλις ὑπὸ τὸ ὄνομα Ἐρημόπολις, κατοικουμένη νῦν ὑπὸ τινῶν ἐμ-

πόρων. Παρά τὸ ἀκρωτήριον Μέλισσαν τοῦ αὐτοῦ δήμου ἔκειτο ἡ παλαιὰ πόλις Ψύγιον.

ΔΗΜΟΣ ΑΓΙΟΥ ΠΝΕΥΜΑΤΟΣ

Ὁ δῆμος οὗτος ὑγιεινὸς καὶ εὐφορος κεῖται πρὸς Δ. τοῦ δήμου Μελάμπων, συγκροτοῦσι δὲ αὐτὸν τὰ ἐξῆς 11 χωρία.

Ἄρδακτος ἔδρα τοῦ δήμου μικρά, ἀλλὰ τερπνὴ καὶ ὑγιεινὴ κώμη. Κούμια ἢ μεγαλυτέρα τοῦ δήμου κώμη εἰς τοὺς πρόποδας τοῦ ὄρους Σιδέρωτα μὲ 700 κατ. Εἰς τὸ μέσον ταύτης ὑπάρχει μεγάλη καὶ παχύσκιος πλάτανος. Βρύστες πρὸς Ν. τῶν Κουμίων κώμη σύνδενδρος καὶ κατάρρutos. Πλατανές, Δουμαεργεῖδ καὶ Κισσὸς ὄρειναι κώμαι πρὸς Β. τῶν Κουμίων εἰς τοὺς πρόποδας τοῦ Κέδρου. Παρὰ ταύτης κεῖται τὸ μονὸδριον Ἄγ. Πνεῦμα, ἐξ οὗ τὸ ὄνομα τοῦ δήμου, ἐξάρτημα τοῦ Πρέβελη, ὅπου ἐλειτούργει τὸ ἄλλοτε ἐν καὶ μόνον Σχολεῖον τῆς ἐπαρχίας.

Λίλοιπαι τοῦ δήμου κώμαι. Κεραμὲ μεγάλη, παρὰ τὴν ὁποίαν εὐρίσκονται ἀσήμαντα εἰρεῖπια ἀγνώστου πόλεως, Ἀγαλιανοῦ (καὶ Λίγκρες, ὅπου ἐξορύσσεται γύψος), Βάτος, Ἀκτούντα καὶ Δρύμισκος.

ΔΗΜΟΣ ΛΑΜΠΗΣ

Ὁ δῆμος οὗτος εὐφορος καὶ ὑγιεινὸς εἶναι ὁ κεντρικώτερος τῆς ἐπαρχίας καὶ ὁ μεσογαϊότερος, ἀποτελοῦσι δὲ αὐτὸν τὰ ἐξῆς 16 χωρία.

Σπήλι ἔδρα τοῦ ἐπαρχείου καὶ εἰρηνοδικείου κώμη κατάφυτος καὶ κατάρρutos ὑπὸ λαμπρῶν πηγαίων ὑδάτων εἰς τοὺς πρόποδας τοῦ ὄρους Σωροῦ καὶ κάτωθεν τοῦ φάρακος Λάππα. Λάμπην ἢ μικρὰ κώμη ἔδρα τοῦ ἐπισκόπου Λάμπης καὶ Σφακίων, καλλωπισθεῖσα ὑπὸ τοῦ νῦν Ἐπισκόπου κ. Εὐμενίου. Παρὰ ταύτην ἔκειτο ἡ ἀρχαία Λάμπα. Κο-

ξαρὲ ἔδρα τοῦ δήμου πλησίον ἑμωνύμου φάραγκος. Ἄγ. Βασίλειος μικρὰ κώμη, ἀπὸ τῆς ὁποίας τὸ ὄνομα τῆς ἐπαρχίας. Λάκκος μικρὰ κώμη, ὅπου ὁ Μεχμέτ-Ἀλῆς ἀνώρυξε (ἔβγαλε) τῷ 1830 γαϊάνθρακας.

Αἱ λοιπαὶ τοῦ δήμου κῶμαι εἶναι: Ἄτσιπάδες, Μουρνέ, Ντιπλοχώρι, Φρατί, Ἄγία Πελαγία, Μιζόδρομα, Νταριβιανά, Τσικαλαριά, Γκουσελιανά, Παλιόλουτρα, Ἄγ. Ἰωάννης καὶ Καλὴ Συκιά.

ΔΗΜΟΣ ΦΟΙΝΙΚΟΣ

Ὁ δήμος οὗτος ὄρεινός, ποιμενικός καὶ εὐφορός εἰς ἔλαιον καὶ δημητριακὰ εἶναι τὸ νοτιοδυτικώτερον μέρος τῆς ἐπαρχίας καὶ συνορεύει πρὸς τὰ Σφακιά. Ἀποτελοῦσι δὲ αὐτὸν τὰ ἑξῆς 8 χωρία.

Σελλιά ἔδρα τοῦ δήμου ἐπὶ ὑψηλῆς τοποθεσίας παρὰ τὰς φάραγκας Κοτουφοῦ καὶ Κουρταλιώτικου. Ἀσώματος πατρίς τοῦ Γ. Τσουδεροῦ. Γιαννιοῦ μικρὰ κώμη, παρὰ τὴν ὁποίαν κεῖται ἡ εὐαγῆς σταυροπηγιακὴ μονὴ Πρέβελης. Μύρθιος πατρίς τῶν ἐν Ἀθήναις ἀδελφῶν Χατζιδάκιδων, καθηγητῶν τοῦ Πανεπιστημίου. Ῥοδάκινον ἐπίσημος κώμη εἰς τὰ σύνορα τῆς ἐπαρχίας πρὸς τὰ Σφακιά.

Αἱ λοιπαὶ κῶμαι εἶναι: Μαριοῦ, Λευκόγεια καὶ Φοινικιάς.

ΑΝΑΚΕΦΑΛΑΙΩΣΙΣ

Ἔδαφος, κάτοικοι, χωρία, κλίμα, προϊόντα, ἀκρωτήρια, κόλποι, λιμένες, ποταμοί, ὄρη, πεδιάδες, διοικήσεις, ἀρχαῖαι πόλεις.

Ὁ Ἅγιος Βασίλειος εἶναι ὄρεινός τὸ πλεῖστον πλὴν τοῦ δήμου Λάμπης, κατοικεῖται δὲ ὑπὸ 9000 περίπου κατοίκων φιλομούσων καὶ φιλοξένων εἰς 40 χωρία ἀσχολουμένων εἰς τὴν γεωργίαν καὶ τὴν κτηνοτροφίαν.

Τὸ κλίμα τῆς ἐπαρχίας εἶναι υγιεινόν, παράγει δὲ ἔλαιον, οἶνον, τυρόν καὶ δημητριακοὺς καρπούς.

Ἀκροτήρια. Μελισσα. **Κόλποι.** Λίμνη. **Λιμένες.** Ἄις-Γαλήνης, Κεραμογιαλιά, Λίμνη, Δαμνόνι, Πλακιᾶς. **Ποταμοί.** Μέγας Ποταμός καὶ Ἀκουμιανός. **Ὄρη.** Κρουνερίτης, Καλῆς Συκιᾶς, Σκαλωτῆς, Ἀτσιπαδιανό, Ξερόν Ὄρος, Σιδέρωτας, Βουβάλα. **Πεδιᾶδες.** Λαγκός.

Διοικεῖται δὲ πολιτικῶς μὲν ὑπὸ ἐπάρχου ἐξαρτωμένου ἀπὸ τῆς Διοικήσεως Σφακίων, ἐκκλησιαστικῶς δὲ ὑπὸ τοῦ Ἐπισκόπου Λάμπης καὶ Σφακίων.

Ἀρχαῖαι πόλεις. Ψύχιον, Λάμπα.

ΤΜΗΜΑ ΡΕΘΥΜΝΗΣ

Τὸ τμήμα Ῥεθύμνης περιλαμβάνει τὴν πόλιν Ῥεθύμνης καὶ τὰς ἐπαρχίας Ῥεθύμνην, Μυλοπόταμον καὶ Ἀμάρι.

Ὅριζεται δὲ πρὸς Β. ὑπὸ τοῦ Κρητικοῦ πελάγους πρὸς Ν. ὑπὸ τῆς ἐπαρχίας Ἀγ. Βασιλείου καὶ τοῦ Λιθουκοῦ πελάγους παρὰ τὸν Ἀγ. Γαλήνην, πρὸς Α. ὑπὸ τοῦ Μαλεβυζίου, Καινουρίου καὶ Πυργιωτίσσης καὶ πρὸς Δ. ὑπὸ τοῦ Ἀποκορώνου καὶ Ἀγίου Βασιλείου.

ΡΕΘΥΜΝΑ (πόλις)

† Ἡ Ῥέθυμνα κειμένη εἰς τὸν εὐρύν κόλπον τοῦ Ἀρμυροῦ ἀποτελεῖ μετὰ τῶν περιβολίων καὶ τινῶν ἐκτὸς μετοχιῶν μίαν ἐπαρχίαν καὶ ἓνα ὄημον εἶναι δὲ πρωτεύουσα τοῦ ὅλου τμήματος, ἔδρα τοῦ Διοικητοῦ, τοῦ Ἐπισκόπου Ῥεθύμνης καὶ Ἀυλοποτάμου καὶ Ὑποπροξένων.

Ἡ Ῥέθυμνα διαίρεται εἰς 15 ἐντὸς τῶν τειχῶν συνοικίας, αἵτινες εἶναι αἱ ἐξῆς: Φορτέτζα, Καινούρια-Πόρτα, Καστέλλι, Μεγάλη-Πόρτα, Μακρὺ-Στενό, Ἅγιος-Λάζαρος, Ἁγία-Σοφία, Ἄκ-Σεράι, Τσίτσος, Ἀρβανιθιά, Γιαλί, Γαζῆ Χουσεῖν-Πασσᾶ, Μουσαλά, Τσικουρ-Μποστάν καὶ Ἀράπ-Μαχαλάς. Ἐκτὸς δὲ τῶν τειχῶν κεῖνται τὰ Καστελλάκια, τὰ μετόχια Φουρφουριανοῦ, Ρι-

σβάνη και Χαλάτσογλου, Μουσα, ὁ Μασταμπας, τὸ Λοβοχώρι καὶ τὰ περιβόλια.

Ἔχει δὲ οἰκοδομήματα τὸ διοικητήριον εὐρυχωρότατον οἰκοδόμημα περιλαμβάνον τὰ γραφεῖα τῆς Διοικήσεως καὶ πάντα τὰ δικαστικὰ γραφεῖα, πρωτοδικείου δικάζοντος καὶ ὡς κακουργιοδικείου, καὶ εἰρηνοδικείου διὰ τὴν πόλιν καὶ τοὺς δήμους Πηγῆς, Ἀμνάτου καὶ Χρωμαναστηρίου τῆς ἐπαρχίας Ρεθύμνης· τὰ γραφεῖα τοῦ κοινωφελούς ταμείου· τὰ γραφεῖα τοῦ λογιστηρίου, τοῦ ταμείου, τοῦ ταγματάρχειου, τῆς χωροφυλακῆς καὶ τῆς ἀστυνομίας· τὰς φυλακὰς τῶν ὑποδικῶν καὶ διαμέρισμα διὰ τὴν οἰκογένειαν τοῦ ἐκάστοτε διοικητοῦ. Δύο στρατῶνας· τὸ στρατιωτικὸν νοσοκομεῖον καὶ τὸ ὑγειονομεῖον. Ἄτερα δὲ οἰκοδομήματα ὑπάρχουσι τῆς μὲν χριστιανικῆς κοινότητος ἢ νεόδμητος Δημογεροντία, ἢ Ἐπισκοπὴ, τὰ Ἐκπαιδευτήρια τῶν ἀρρένων λαμπρὸν Παρθεναγωγεῖον, τὸ Μοσχάκειον Γυμνάσιον καὶ τέσσαρες ναοὶ τῶν Ὁρθόδοξων, τὰ Εἰσόδια (μητρόπολις) μὲ λαμπρὸν νεόδμητον κωδωνοστάσιον, ἢ Ἁγία Βαρβάρα, ὁ Ἅγιος Ἀντώνιος καὶ ὁ Ἅγιος Γεώργιος. Τῆς δὲ Ὀθωμανικῆς ἐξ τεμένη τὸ Χατζὶ-Τζαμισί, τῆς Μεγάλης Πόρτας, τῆς Πόρτας τῆς Ἄμμου, τῆς Νεραντζές, τοῦ Μακροῦ Στενοῦ καὶ τῆς Φορτέτζας· τεκέδες δὲ ἐξ μὲν ἐντὸς τῶν τειχῶν, δύο δὲ ἐκτός· ὑπὸ δὲ τὴν ἀκρόπολιν εἰς τὸν κήπον τοῦ Ἰμάμ-πασσᾶ (περβόλια) ὑπάρχει βωμὸς (μεμπέρ). Ἐκπαιδευτήρια δὲ τῶν μὲν ἀρρένων εἶναι ὅλα ἐν γένει εἰς θέσιν Μαρέτι, ὅπου ἦτο τὸ παλαιὸν ἐνετικὸν διοικητήριον, διὰ δὲ τὰ θήλεα ὑπάρχει λαμπρὸν νεόδμητον παρθεναγωγεῖον ὀνομασθὲν πρὸς τιμὴν τοῦ Αὐτοκράτορος Χαμηδιέ.

Λειτουργοῦσι δὲ εἰς τὴν πόλιν ἑλληνικὰ μὲν ἐκπαιδευτήρια τὰ ἐξῆς: ἡμιτελὲς Γυμνάσιον, πλήρες Ἑλληνικὸν σχολεῖον, Πρότυπος δημοτικὴ σχολὴ καὶ παρθεναγωγεῖον (νηπια-

γωγειον, δημοτ. σχολή και ελληνική) τουρκικά δὲ προπαι-
 δευτικὸν (σιμπιάν) και ἀνώτερον (βουστιγέ), ὅπου διδάσκεται
 και ἡ ἑλληνική και γαλλική γλῶσσα.

Ἐν τῇ πόλει λειτουργεῖ και Σύλλογος (Φιλεκπαιδευτικός)
 ἔχων ἀξιολογώτατον ἀρχαιολογικὸν μουσεῖον και βιβλιοθήκην.

Αἱ ὁδοὶ αὐτῆς εἶναι λιθόστρωται και κανονικαί. Περι-
 κλείεται δὲ ὑπὸ τείχους ἐνετικῆς συγκοινωνοῦσα μετὰ τῶν
 ἐπαρχιῶν διὰ τριῶν πυλῶν τῆς Μεγάλης-Πόρτας, τῆς Πόρ-
 τας τῆς Ἄμμου και τῆς τοῦ στρατῶνος. Βλ. δὲ πρὸς τὴν
 θάλασσαν ὑφύεται ἡ ὄχυρά ἀκρόπολις (φορτέτζα), ὅπου εἶναι
 αἱ στρατιωτικαὶ ἀποθήκαι.

Ἡ πόλις ἔχει και μικρὸν τεχνητὸν λιμένα κατασκευα-
 σθέντα ὑπὸ τῶν Ἐνετῶν, ἐπισκευασθέντα δὲ ὑπὸ τοῦ Μεχμέτ
 Ἄλῃ και τοῦ Φωτιάδου.

Κεῖται δὲ ἐπὶ τῆς παλαιᾶς Ῥιθύμης ἢ Ῥιθυμνίας, ἐπι-
 νείου ἴσως τοῦ Ἀγρίου, τῆς ὁποίας νομίσματα εὐρίσκονται. Καί
 εἰς τοὺς Ἀρχαίους μὲν χρόνους δὲν ἤκμασεν, ἀλλ' ἐπὶ τοῦ με-
 σαίωνος και μετὰ τὴν ἄλωσιν τοῦ Βυζαντίου ἤκμασε μεγάλως.

Ἐκτὸς τῶν τειχῶν τῆς πόλεως εἶναι τὰ κρεοπωλεῖα, τὰ
 ὅποια νῦν θὰ κτίσῃ ἡ Δημαρχία εὐπρεπῆ· τὸ Λωβοχώρι ΝΔ.
 ὅπου κατοικοῦσιν οἱ λωβοὶ μὲ ναὸν τῆς Ζωοδόχου Πηγῆς (Με-
 σαμπελίτισσα), πρὸς Ν. δὲ ἡ συνοικία Μασταμπᾶς μὲ τεκὸν
 και Τζαμίον. Ἐνταῦθα ἐκτίσθη δεξαμενὴ συνάγουσα τὸ ὕδωρ
 τῆς Μάννας τοῦ νεροῦ, τὸ ὅποιον δι' αὐτῆς μὲ ὕδραγωγεῖον
 διοχετεύεται εἰς τὴν πόλιν. Πρὸς Α. τῆς πόλεως εἶναι ὁ τεκές
 τοῦ Χασάν Μπαμπᾶ ἀνήκων εἰς τὴν αἵρεσιν τῶν Μπεκτασί-
 δων, πλησίον τοῦ ὁποίου ἤρχισε φυτευόμενος δημοτικὸς κήπος.

Ἀνατολικώτερον κεῖται ἡ κώμη Περιβόλια, οὕτως ὀνο-
 μαζομένη ἐκ τῶν πολλῶν αὐτῆς κήπων, παράλιος και ἐπιμή-

κης μὲ σιδηρουργεῖα, καφεπωλεῖα, παντοπωλεῖα κλπ. Ἔχει δὲ δημοτικὴν σχολὴν, δύο ναοὺς καὶ 1000 περίπου κατοίκους.

Ἡ πόλις τῆς Ῥεθύμνης ἔχει περὶ τὰς 10000 κατ. ἀσχολουμένους εἰς τὸ ἐμπόριον ἰδίως εἰς τὰς τέχνας, εἶναι δὲ φιλόπονοι, φιλόμουσοι καὶ λίαν οἰκονόμοι. Ἔχει δὲ καὶ εὐπρόσωπα καταστήματα ἐμπορικὰ, ὑποδηματοποιεῖα, ἐπιπλοποιεῖα, σαπωνοποιεῖα, καφενεῖα κλπ.

ΡΕΘΥΜΝΗ (ἐπαρχία)

Ἡ ἐπαρχία Ῥεθύμνης ὀρίζεται πρὸς Β. ὑπὸ τοῦ Κρητικοῦ πελάγους, πρὸς Ν. ὑπὸ τῶν ἐπαρχιῶν Ἀγίου Βασιλείου, καὶ Ἀμαρίου, πρὸς Α. ὑπὸ τῆς ἐπαρχίας Μυλοποτάμου καὶ πρὸς Δ. ὑπὸ τοῦ Ἀποκορώνου.

Διαιρεῖται δὲ εἰς ἕξ δήμους: τῆς Ἀργυρουπόλεως τῶν Ῥουστίκων, τοῦ Ἀτσιποπούλου, τοῦ Χρωμαναστηρίου, τῆς Πηγῆς καὶ τῆς Ἀμνάτου.

ΔΗΜΟΣ ΑΡΓΥΡΟΥΠΟΛΕΩΣ

Ὁ δήμος οὗτος νοσώδης πρὸς τὰ βορειότερα, ἀλλ' εὐφορος κεῖται εἰς τὸ δυτικώτερον τῆς ἐπαρχίας συνορεύων πρὸς τὸν Ἀποκόρωναν καὶ Σφακία, ἀποτελοῦσι δὲ αὐτὸν τὰ ἑξῆς 10 χωρία.

Ἀργυρούπολις ἔδρα τοῦ δήμου ἐπὶ τῶν ἑρειπίων τῆς παλαιᾶς Λάμπας, τῆς ὁποίας σφίζοντα ἑρείπια ἐνετικὰ τὸ πλεῖστον, εὐρέθησαν δὲ καὶ πλεῖστα νομίσματα. Πλησίον ταύτης κεῖται τὸ Χαϊνόσπηλιον. Μυριοκέφαλα μικρὰ κώμη, πλησίον τῆς ὁποίας κεῖται ἡ πλουσία μονὴ τῶν Μυριοκεφάλων. Ἐπισκοπή (Μεγάλη) πρὸς Β. τῆς Ἀργυρουπόλεως σύνδενδρος μεγάλη καὶ εὐφορωτάτη κώμη. Ἀρκούδαινα κατάφυτος κώμη.

Αἱ λοιπαὶ κώμαι εἶναι: οὐφή, Καρωτή, Μαρουλοῦ, Ὀνου-
χας Μπιλκντρέδω καὶ Κάτω-Πόρος.

ΔΗΜΟΣ ΡΟΥΣΤΙΚΩΝ

Ὁ δῆμος οὗτος ὑγιεινός, ὄρεινός, ποιμενικός καὶ διαρρεό-
μενος ὑπὸ πολλῶν ὑδάτων κεῖται ΝΑ. τοῦ δήμου Ἀργυρου-
πόλεως συνορεύων πρὸς Ν. μετὰ τῆς ἐπαρχίας Ἀγ. Βασι-
λείου. Ἀποτελοῦσι δὲ αὐτὸν τὰ ἑξῆς 14 χωρία.

Ρούστικα ἔδρα τοῦ δήμου καὶ εἰρηνοδικεῖου διὰ τοὺς δή-
μους Ρουστίκων, Ἀργυρουπόλεως καὶ Ἀτσιποπούλου τερ-
πνὴ καὶ ὑγιεινὴ κώμη. Παρὰ ταύτην κεῖται ἡ ὁμώνυμος πλου-
σία κώμη τοῦ Προφήτου Ἡλιοῦ. Εἰς ὥρας ἀπόστασιν ἀπὸ
ταύτην κεῖται ἡ μεγαλοπρεπῆς φυσικῶς καὶ φαραγκώδης το-
ποθεσία Ἀγιασμάτοι μετὰ πηγὴν ψυχροτάτου ὑδατος, ἀπὸ τοῦ
ὁποῦ σχηματίζεται ῥυαξ· ὑπεράνω δὲ ταύτης ὑπάρχει νεαδ-
μητος πύργος. Ἅγιος Κωνσταντῖνος πρὸς Δ. τῶν Ῥουστίκων
παρὰ τὸν χεῖμαρον Καλωνῶν ὑγιεινὴ κώμη μετὰ ἐνετικὰ ἐρεί-
πια, πατρὶς δὲ τοῦ περικλεοῦς Μουσούρου. Ἅγιος Γεώργιος
πρὸς Δ. τοῦ Ἀγ. Κωνσταντίνου μικρὰ κώμη. Ζουρίδι πρὸς Δ.
τοῦ Ἀγ. Γεωργίου ἐπὶ ὑψηλῆς καὶ γραφικωτάτης τοποθεσίας.

Αἱ λοιπαὶ τοῦ δήμου κώμαι εἶναι: Μοῦντρος, Νησί, Παλαίλι-
μνος, Καλονόκτης, Μαλλάκια (Ἀπάνω καὶ Κάτω), Σαίτουρες,
Βελωνάδω, Ἀλώνες, Ρουμπάδω καὶ Ἀρσλίθι.

ΔΗΜΟΣ ΑΤΣΙΠΟΠΟΥΛΟΥ

Ὁ δῆμος οὗτος ὑγιεινός, βουνώδης καὶ ὁ μόνος παράγων
ἐν Κρήτῃ βελανίδι κεῖται ΝΔ. τῆς πόλεως Ρεθύμνης. Ἀπο-
τελοῦσι δὲ αὐτὸν 13 χωρία εὐφορώτατα εἰς βελανίδι καὶ
ἐλαιον, τὰ ἑξῆς:

Ἀτσιπόπουλον ἔδρα τοῦ δήμου, μεγάλη κώμη (1000 κα-
τοίκους) μετὰ καφενεῖα καὶ παντοπωλεῖα, δημοτικὴν σχολὴν καὶ

ναὸν τοῦ Ἁγίου Ἐλευθερίου. Πρινὲς ΝΔ. τοῦ Ἀτσιποπούλου πατρὶς τοῦ Καλούδη, ὅστις ἀφιέρωσε τὴν περιουσίαν του εἰς τὴν ἐπαρχίαν Ῥεθύμνης πρὸς μόρφωσιν δημοδιδασκάλων. Κάστελος πατρὶς τοῦ Ἐμμ. Βιβυλάκη. Γεράνι ἐπὶ τοῦ ἀκρωτηρίου Κόρακος ὑγιεινὴ κώμη μὲ πολλὰ ἐνετικὰ κτίρια.

Αἱ λοιπαὶ τοῦ δήμου κώμαι εἶναι: Βεδέρσι, Φραντζεσκιανὰ (πατρὶς τοῦ Δρουλίσκου), Βαρσαμόνερο (Ἀπάνω καὶ Κάτω), Γάλλου Γωνιά, Μονοπάρι, Ἁγ. Ἀνδρέας καὶ Σωματζῆς.

ΔΗΜΟΣ ΧΡΩΜΑΝΑΣΤΗΡΙΟΥ

Ὁ δήμος οὗτος ὑγιεινὸς καὶ εὐφορος κεῖται πρὸς Α. τοῦ δήμου Ἀτσιποπούλου καὶ πρὸς Ν. τοῦ δήμου Ῥουστίκων, ἀποτελοῦσι δὲ αὐτὸν τὰ ἐξῆς 23 χωρία, τὰ ὅποια κεῖνται εἰς τὰς ὑπηρείας τοῦ Βρυσίνα.

Χρωμαναστήρι ἔδρα τοῦ δήμου μὲ νεόδμητον ναὸν τοῦ Ἁγίου Γεωργίου. Ἀρμένιοι ἢ μεγαλυτέρα καὶ πλουσιωτέρα κώμη τοῦ δήμου ὑπεράνω πεδιάδος ἐξ ἀμπελῶν καταφύτου μὲ 500 κατοίκους. Πρασσὲς κώμη κατάφυτος πατρὶς τοῦ Χάτζαλη καὶ Δερβίς ἐφέντη. Παρὰ ταύτην εἶναι τὸ ἀπόκρημνον Πρασανὸν φαράγγι. Μύλοι μικρὰ κώμη παράγουσα ἀξιόλογα κίτρα. Παρὰ ταύτην κεῖται ἡ μονὴ Χαλεβῆ. Ὅρος ἐπὶ τῆς θέσεως τοῦ παλαιοῦ Ἁγρίου (ἢ Ὀρίου), τοῦ ὁποίου ἐπίγειον ἦτο ἡ Ῥέθυμνα. Κοῦμοι εἰς τοὺς πρόποδας τῆς Ἀγριμοκεφάλας. Σελλί, Μύρθιο, Γουλεδιανὰ καὶ Καρὲ μικραὶ κώμαι, παρὰ τὰς ὁποίας κεῖται τὸ ὄροπέδιον τοῦ Βρυσίνου Ὀνιθέ. Ἄμπελάκι ἐπὶ λόφου κατάφυτος καὶ ὠραία κώμη.

Αἱ λοιπαὶ κώμαι εἶναι Ἀνώγεια, Ἁγ. Εἰρήνη, Μισύρια, Ῥουσσάπιτι, Ἁγ. Μάρκος, Ξερὸ Χωριό, Γιαννούδη, Ἄλμπάνη μετόχη, Ἁγ. Εὐτύχιος, Καπεδιανὰ, Ἀποθαμμένου καὶ Φωτεινοῦ.

ΔΗΜΟΣ ΠΗΓΗΣ

Ὁ δῆμος οὗτος κεῖται πρὸς Α. τοῦ δήμου Ῥεθύμνης, εἶναι δὲ κατάφυτος ἐξ ἐλαιῶν καὶ νοσηρὸς εἰς τινὰ πεδινὰ μέρη. Ἀποτελοῦσι δὲ αὐτὸν τὰ ἐξῆς 10 χωρία.

Πηγή ἔδρα τοῦ δήμου ὠραία κώμη μετὰ καλὰς ὁδοὺς καὶ εὐπρεπεῖς οἰκίας. Παρὰ ταύτην εἰς τὴν τοποθεσίαν Βουλισμένη ὑπῆρχε πηγή διὰ σεισμοῦ στεριεύσασα, ἀπὸ τῆς ὁποίας εἶναι τὸ ὄνομα τῆς κώμης. Ἄδελφι πρὸς Δ. τῆς Πηγῆς μετὰ ναὸν τοῦ Ἁγίου Παντελεήμονος. Ἁγία Παρασκευὴ τερπνὴ κώμη μετὰ ἐρείπια βυζαντιακοῦ ναοῦ. Μαρουλάς ἐπὶ ὀμωνύμου Κεφάλας μετὰ παλαιὸν πύργον. Ἁγιος Δημήτριος μετὰ ὀμώνυμον ναὸν βυζαντιακοῦ ρυθμοῦ. Λούτρα εὐφορωτάτη κώμη. Παγκαλοχώρι μικρὰ κώμη, παρὰ τὴν ὁποίαν κεῖται ἡ μονὴ Ἀρσάνι.

Ἄλλαι κῶμαι εἶναι: Ἁγία Τριάς, Χαμκλεῦρι καὶ Ἀστέρι.

ΔΗΜΟΣ ΑΜΝΑΤΟΥ

Ὁ δῆμος οὗτος ὑγιεινὸς καὶ βουνώδης εἶναι τὸ ἀνατολικώτατον σημεῖον τῆς ἐπαρχίας καὶ συνορεύει μετὰ τὸ Μυλοπόταμον καὶ Ἀμάρι. Συγκροτοῦσι δὲ αὐτὸν τὰ ἐξῆς 7 χωρία.

Ἀμνάτος, ἔδρα τοῦ δήμου ἐπὶ ὑψηλῆς θέσεως μετὰ ἐρείπια ἐνετικοῦ πύργου. Πρὸς Α. ταύτης κεῖται ἡ εὐκλεῆς μονὴ τοῦ Ἀρκαδίου ἀναφερομένη εἰς τὸν αὐτοκράτορα τοῦ Βυζαντίου Ἀρκαδίον (395 μ. χ.) Κυριάνα μετὰ βυζαντιακὸν ναὸν τῆς Κοιμήσεως. Μέση σύνδενδρος καὶ τερπνὴ κώμη.

Αἱ λοιπαὶ κῶμαι εἶναι: Χάρκις, Καβούσι, Καψάλιανὰ καὶ Πίκρη.

ΑΝΑΚΕΦΑΛΑΙΩΣΙΣ

Ἐδαφος, κάτοικοι, χωρία, κλίμα, προϊόντα, ἀκρωτήρια, λιμένες, ποταμοί, ὄρη, πεδιάδες, διοικήσεις, ἀρχαῖαι πόλεις.

Ἡ ἐπαρχία Ῥεθύμνης εἶναι κατὰ τὸ ἥμισυ πεδινή, κατὰ τὸ λοιπὸν δὲ ὄρεινή, πανταχοῦ δὲ ἔχει γόνιμον ἔδαφος. Κατοικεῖται δὲ ὑπὸ 15000 κατοίκων εἰς 80 χωρία ἀσχολουμένων εἰς τὴν γεωργίαν καὶ κτηνοτροφίαν.

Τὸ κλίμα αὐτῆς ἐκτός ὀλίγων μερῶν εἶναι ὑγιεινόν· παράγει δὲ ἔλαιον πλείστον, βελανίδι, οἶνον, κεράτια, λεμόνια, κίτρα, ρέταξαν, γεώμηλα καὶ ἐλλεικτὰ δημητριακὰ (Βρύσινας).

Ἀκρωτήρια. Κόρακας. **Λιμένες.** Ῥεθύμνη. **Ποταμοί.** Πετρές, Πλατανές, Ἀγιασμαῖται, Σταυρωμένος. **Ὄρη.** Τῆς Συκιᾶς, Ἀγριοκεφάλαια, Κακὸν ὄρος, Βρύσινας.

Διοικεῖται δὲ πολιτικῶς μὲν ὑπὸ Διοικητοῦ ἐξαρτωμένου ἐκ τῆς Ῥενικῆς Διοικήσεως, ἐκκλησιαστικῶς δὲ ὑπὸ τοῦ Ἐπισκόπου Ῥεθύμνης καὶ Αὐλοποτάμου.

Ἀρχαῖαι πόλεις. Ῥιθυμνία, Λάππα, Ἀγριον.

ΑΜΑΡΙΟΝ (Πάνακρον)

Ἡ ἐπαρχία Ἀμαρίου ὁρίζεται πρὸς Β. ὑπὸ τοῦ Μυλοποτάμου καὶ μέρους τῆς Ῥεθύμνης, πρὸς Ν. ὑπὸ τοῦ Ἁγίου Βασιλείου πρὸς Δ. ὑπὸ τῆς Πυργιωτίσσης καὶ τῆς Ἰδῆς καὶ πρὸς Δ. ὑπὸ τοῦ Ἁγ. Βασιλείου καὶ τῆς Ῥεθύμνης.

Διαιρεῖται δὲ εἰς τρεῖς δήμους· τοῦ Μέρωνος, τοῦ Μοναστηρακίου καὶ τοῦ Ἀποδόστου.

ΔΗΜΟΣ ΜΕΡΩΝΟΣ

Ὁ δήμος οὗτος εἶναι τὸ δυτικώτερον τῆς ἐπαρχίας μέρος, ὄρεινός καὶ ὑγιεινός, ἀποτελοῦσι δὲ αὐτὸν τὰ ἐξῆς 14 χωρία.

Μέρωνας ἔδρα τοῦ δήμου μεγάλη κώμη, κατάφυτος καὶ κατάρρυτος μὲ νεόδμητον ναὸν τοῦ Ἁγίου Παντελεήμονος,

παλαιὸν τριμάρτυρον τῆς Κοιμήσεως, δημοτικὴν σχολὴν καὶ ὠρχίας οἰκίας. Ὑπῆρξε πολλάκις πρωτεύουσα τῆς ἐπαρχίας, ἀπὸ δὲ τοῦ 1869 μέχρι τοῦ 1878 ἦτο πρωτεύουσα τῶν ἠνωμένων τότε ἐπαρχιῶν Ἀμαρίου καὶ Ἀγίου Βασιλείου. Γερακᾶρι πρὸς Ν. τοῦ Μέρωνος μεγάλη καὶ ὄρεινὴ κώμη περπνὴ καὶ ὑγιεινὴ διὰ τὸ πλῆθος τῶν πηγαίων ὑδάτων καὶ τῶν ὀπωροφόρων δένδρων αὐτῆς παράγουσα ἄριστα κεράσια καὶ βύσινα καὶ πλείστα δημητριακὰ εἰς τὰ δύο ὀροπέδια Χώνης καὶ Αἰγιδοῦς μετὰξὺ Σωροῦ καὶ Κέδρου· ἐξορύττεται δὲ καὶ γύψος ἐν τοποθεσίᾳ Χαλιογλησῆς. Πατσὸς ΒΔ. τοῦ Γερακᾶρι εἰς τοὺς πρόποδας τοῦ Σωροῦ κατάφυτος κώμη, παρὰ τὴν ὁποίαν ἀνεκαλύφθη τὸ ἄντρον τοῦ Κραναίου Ἑρμοῦ, εἰς τὸ ὁποῖον εὐρέθησαν πολλαὶ ἀρχαιότητες. Ἀντάνασσος πρὸς Α. τῆς Πατσού μετὰ τῆς Παντανάσσης (ἔθεν τὸ ὄνομα)· ΒΔ. ταύτης ὑψοῦται τὸ βουνὸν Βένη, παρὰ τὸ ὁποῖον ἔκειτο ἡ ἀρχαία Βήνη, ἐκ τῆς ὁποίας ἦτο ὁ Ῥιανός. Ἅγιοι Ἀπόστολοι ὑγιεινὴ κώμη μετὰ λαμπρὸν ὕδωρ καὶ νεόδμητον ναόν· πλησίον τούτων συνελήφθησαν ἐπὶ Δεκίου (249 μ. Χ.) οἱ Ἅγ. Δέκα. Θρόνος ΒΔ. τῶν Ἅγ. Ἀποστόλων περπνὴ κώμη, παρὰ τὴν ὁποίαν ἔκειτο ἡ παλαιὰ Συβρυτῖα. Κλησίδι ΒΔ. τοῦ Θρόνου, πλησίον τοῦ ὁποῖου εἶναι ἡ πηγὴ Νερὸ τῆς Πέτρας, ὠφέλιμον εἰς τὴν λιθίαν.

Αἱ λοιπαὶ κῶμαι εἶναι: Γενά, Καρίνες, Βολιῶνες, Γέννα καὶ Καλογέρου.

ΔΗΜΟΣ ΜΟΝΑΣΤΗΡΑΚΙΟΥ

Ὁ δῆμος οὗτος εἶναι ὁ κεντρικώτερος τῆς ἐπαρχίας, μεγαλύτερος δὲ καὶ εὐφορώτερος εἰς ἔλαιον, ἐκτείνεται δὲ εἰς τοὺς πρόποδας τῆς Ἰῆς καὶ τῆς Σαμίτου. Συγχροτοῦσι δὲ αὐτὸν τὰ ἐξῆς 13 χωρία.

Μοναστηράκι ἔδρα τοῦ δήμου εὐφορος κώμη μετὰ νεόδμητον

ναὸν τῆς Μεταμορφώσεως εἶναι παλαιόθεν ἔδρα τοῦ Ἑλληνικοῦ Σχολείου τῆς ἐπαρχίας. Ἀμάρι (Νῆφς-Ἀμάρι) πρωτεύουσα ὅλης τῆς ἐπαρχίας μὲ λαμπρὸν νεόδμητον ναὸν τῆς Θεοτόκου, ὡραίας ἰδιωτικὰς οἰκίας καὶ δημοτ. Σχολήν, ἔδρα τοῦ ἐπαρχείου καὶ εἰρηνοδικείου τῆς ἐπαρχίας. Βρύσες ΝΔ. τοῦ Ἀμαρίου κατάρρυτος κώμη μὲ λαμπρὸν ἀρχαῖον ναὸν τῆς Κοιμήσεως καὶ τέμενος ὀθωμανοῦ ἀγίου (Εὐλιγιᾶς). Γουργούθι ὑπεράνω τῶν Βρυσῶν ἐπὶ τοῦ Κέδρου μικρὰ κώμη σὺν δένδρῳ καὶ κατάρρυτος ἡ ρωμαντικωτάτῃ τῆς ἐπαρχίας. Βυζάρι πρὸς Α. τοῦ Μοναστηρακίου ὡραία κώμη μὲ λαμπρὰς οἰκοδομὰς καὶ ἀρχαῖα ἐνετικὰ κτίρια (ἀρχοντικά). Φουρφουρᾶς πρὸς Α. τοῦ Βυζαρίου ἡ μεγαλυτέρα κώμη τῆς ἐπαρχίας. Πρὸς Δ. κεῖνται αἱ κῶμαι Πλατάνια ἐπὶ φάραγκος τῆς Ἰδῆς, παρὰ τὴν ὁποῖαν ἐξορύσσεται γύψος καὶ Βισταγή μεγάλη κώμη ἐπὶ ὑψηλῆς τοποθεσίας μὲ δύο ναοὺς καὶ δημοτικὴν Σχολήν. Πρὸς Ν. τῆς Βισταγῆς ἐν τῷ μέσῳ εὐφορωτάτης πεδιάδος κεῖται ἡ εὐαγῆς καὶ πλουσία Μονὴ τῶν Ἀσωμάτων μὲ ἀρχαιοπρεπῆ ναὸν τῶν Ταξιαρχῶν, ὅπου ἐτάφησαν οἱ Ἐπίσκοποι Λάμπτης Μεθόδιος καὶ Παΐσιος. Παρὰ τὴν μονὴν κεῖται ὁ ναὸς τῆς Ἀγίας Παρασκευῆς ἐπὶ τερπνοτάτης τοποθεσίας.

Αἱ λοιπαὶ κῶμαι εἶναι : Πετροχώρι, Λαμπιώτες, Ὀψιγιᾶς, Σμηλῆς καὶ Καρδάκι.

ΔΗΜΟΣ ΑΠΟΔΟΥΛΟΥ

Ὁ δῆμος οὗτος εἶναι τὸ ἀνατολικώτατον σημεῖον τῆς ἐπαρχίας καὶ συνορεύει πρὸς τὴν Πυργιώτισσαν. Ἀποτελοῦσι δὲ αὐτὸν τὰ ἐξῆς 14 χωρία.

Ἀποδούλου ἔδρα τοῦ δήμου ὑγεινὴ κώμη εἰς τὰς ὑπὸ ὕψους τῆς Ἰδῆς μὲ λαμπρὸν οἶκημα (Κονάκι) κτισθὲν ὑπὸ Ἀγγλοῦ περιηγητοῦ λεβόντος ἀπὸ ἐκεῖ σύζυγον. Παρὰ ταύ-

την πιθανῶς ἔκειτο ἡ Δουλόπολις. Νίθαυρις καὶ Κουροῦτες ΒΔ. τοῦ Ἀποδοῦλου ποιμενικαὶ κῶμαι. Ἄγ. Ἰωάννης Χλιαρὸς πρὸς Ν. τούτων μικρὰ κώμη παράγουσα ὠραῖα ἀμύγδαλα. Ἄγια Παρασκευὴ ΝΑ. νοσηρὰ κώμη. Ἄνω μέρος πρὸς Δ τοῦ Ἀποδοῦλου εἰς τοὺς πρόποδας τοῦ Κέδρου κώμη ὑγιεινὴ καὶ ἡ μεγαλυτέρα τοῦ δήμου με ἐρείπια τῆς εὐαγοῦς ἄλλοτε μονῆς Μεταμορφώσεως (Καλοῖδαινα). Χορδάκη πρὸς Α. μικρὰ κώμη, παρὰ τὴν ὁποῖαν ῥέει ὁ Ἠλέκτρας ποταμὸς ὑπὸ γέφυραν πέντε ἀψίδων (τοῦ Μερουστᾶ). Παρὰ τὸν ποταμὸν εἶναι τὸ μετόχιον Φανερωμένη, ἄλλοτε μονή.

Δι' λοιπὰ κῶμαι εἶναι: Βαθειακό, Ἄρδακτος, Πλάτανος, Λογριά, Σάτα, Ῥίζικας, Κλίμα (ἀνήκον ἀπὸ τοῦ 1889 εἰς τὴν Πυργιώτισσαν) καὶ Δρυγίς.

Σημ. Δι' κῶμαι Ἀποδοῦλου, Νίθαυρις, Κουροῦτες, Ἄγ. Ἰωάννης, Ἄγ. Παρασκευή, Βαθειακό, Ἄρδακτος, Πλάτανος, Λογριά, Σάτα, Ῥίζικας καὶ Κλίμα ὀνομάζονται Ἀμπαδιά.

ΑΝΑΚΕΦΑΛΑΙΩΣΙΣ

Ἔδαφος, κάτοικοι, χωρία, κλίμα, προϊόντα, ποταμοί, ὄρη, διοικήσεις, ἀρχαῖαι πόλεις.

Ἡ ἐπαρχία Ἀμαρίου εἶναι τερπνοτάτη καὶ ὠραιοτάτη, ὁρσινὴ τὸ πλεῖστον μεῖ ἔδαφος δὲ γόνιμον, ἔχει δὲ 40 περίπου χωρία καὶ 8,500 κατοίκους φιλοτίμους καὶ φιλοπόνους ἀσχολουμένους εἰς τὴν γεωργίαν καὶ τὴν κτηνοτροφίαν.

Τὸ κλίμα τῆς ἐπαρχίας εἶναι ψυχρὸν, ἀλλ' ὑγιεινότερον ἐπιτήδειον εἰς τοὺς ἀναλαμβάνοντας ἐκ νόσων. Παράγει δὲ ἔλαιον, τυρὸν ἄριστον (Κεδριανό), μέλι, μέταξαν, ἀμύγδαλα, κερᾶσια, βύσινα, μήλα, ἄπια, οἶνον καὶ δημητριακὰ πάντα ἀρίστης ποιότητος.

Ποταμοί. Λιγιώτης. **Ὄρη.** Ἰδη, Κέδρος, Σωρός, Σάμιτος, Ἀραβάνες.

Διοικεῖται δὲ πολιτικῶς μὲν ὑπὸ ἐπαρχοῦ ἐξαρτωμένου ἐκ τῆς Διοικήσεως Ῥεθύμνης, ἐκκλησιαστικῶς δὲ ὑπὸ τοῦ Ἐπισκόπου Λάμπης καὶ Σφακίων.

Ἀρχαῖαι πόλεις. Βήνη, Συβρυτία, Δουλόπολις.

ΜΥΛΟΠΟΤΑΜΟΝ

Τὸ Μυλοπόταμον ὀρίζεται πρὸς Β. ὑπὸ τοῦ Κρητικοῦ πελάγους, πρὸς Ν. ὑπὸ τοῦ Ἀμαρίου, Καινούργιου καὶ Πυγιώτισης, πρὸς Α. ὑπὸ τοῦ Μαλεβουζίου καὶ πρὸς Δ. ὑπὸ τῆς Ῥεθύμνης.

Διαιρεῖται δὲ εἰς ἕξ δήμους· Μαργαριτῶν, Μελιδονίου, Αὐδανιτῶν, Ἀνωγείων καὶ Δαμάστας.

ΔΗΜΟΣ ΜΑΡΓΑΡΙΤΩΝ

Ὁ δῆμος οὗτος εὐφορὸς καὶ κατάφυτος συνορεύει πρὸς Δ. μετὴν ἐπαρχίαν Ῥεθύμνης. Ἀποτελοῦσι δὲ αὐτὸν τὰ ἑξῆς 16 χωρία.

Μαργαρίτες ἔδρα τοῦ δήμου μεγάλη κώμη μετ' ἀγγειοπλαστεῖα. Παρὰ ταύτην σφίζονται τὰ ἐρείπια τοῦ ἐνετικοῦ πύργου τοῦ Δανδόλου. Κατὰ δὲ τὸν παρελθόντα αἰῶνα ἦτο ἡ πολυανθρωποτάτη κώμη τῆς Κρήτης ἔχουσα 6000 κατ. Ὅρθες ΝΑ. τῶν Μαργαριτῶν ἐπὶ ὑψηλῆς τοποθεσίας. Τριπόδος (Ἄνω καὶ Κάτω) ΝΔ. τοῦ Ὁρθῆ μετ' ἀγγειοπλαστεῖα· παρὰ ταύτην τοποθετεῖται ἡ ἀρχαία Τρίποδος. Πρινὲς ΝΔ. τοῦ Τριπόδου νοτιώτερον τῶν ἐρειπίων τῆς παλαιᾶς Ἐλευθέρης. Ἐπὶ τοῦ λόφου τῆς πόλεως σφίζονται δύο μεγάλοι λαξευταὶ δεξάμεναι καὶ ἐνετικὸς πύργος. Ἐπίνειον ταύτης ἦτο τὸ Παντομάτριον παρὰ τὸν Μπαλῆν. Λαγκὰ μικρὰ κώμη πρὸς Β. τῶν Μαργαριτῶν μετ' βυζαντιακὸν ναόν. Βεράν-Ἐπισκοπὴ ΒΔ. ταύτης μετ' βυζαντιακὸν ἐπ' ἴσης ναόν.

Αἱ λοιπαὶ κῶμαι τοῦ δήμου εἶναι : Καλανταρέ, Πηγουιανὰ, Πρίνος, Κυνιγιανὰ, Βεργιανὰ, Πλευριανὰ, Σκορδίλλω, Καλλέργω, Ἄλφά, Σκουλούφια, Ἀναχουρδομέτοχα, Ἐρφοὶ καὶ Καίναρτζές.

ΔΗΜΟΣ ΜΕΛΙΔΟΝΙΟΥ

Ὁ δῆμος οὗτος ἐκτείνεται πρὸς Α. τοῦ δήμου Μαργαριτών εἶναι δὲ ὑγιεινὸς μὲν εἰς τὰ βόρεια, νοσηρὸς δὲ εἰς τὰ νότια. Συγκροτοῦσι δὲ αὐτὸν τὰ ἐξῆς 18 χωρία.

Μελιδόνι ἔδρα τοῦ δήμου ὠραία κώμη με εὐπρεπεῖς οἰκίας. ΒΑ. ταύτης κεῖται εὐρύχωρον σπήλαιον. Καστέλλι νεοσύστατος παράλιος πολίγνη ἔδρα δημαρχείου καὶ Ἑλλ. Σχολείου με μικρὸν ὄρμον ἀσκοῦσα ἐμπόριον, τὸ ὅποιον ὁσημέραι προσδεύει. Παρὰ τοῦτο τοποθετοῦνται αἱ ἀρχαῖαι πόλεις Πάνορμος πρὸς Δ. καὶ Παντομάτριον πρὸς Α. σφύζονται δὲ καὶ ἐρείπια ἐνετικῆς φρουρίας (Ῥονίλι - Κάστρο). Πέραμα πρὸς Ν. τοῦ Μελιδονίου νοσιῶδες κώμη παρὰ τὸν Γερω-ποταμὸν πρωτ. τῆς ἐπαρχίας ἀπὸ τοῦ 1878 μέχρι τοῦ 1889. Βλυχάδα πρὸς Β. τοῦ Μελιδονίου με ὑφάλμυρον καὶ χωνευτικὸν ὕδωρ. Παρὰ ταύτην κεῖται ἡ μονὴ τοῦ Μπαλῆ ἐπὶ τῆς Ἀστάλης ἐπινείου τῆς παλαιᾶς Ἄξου. Ἐν ταύτῃ μονάζει ὁ ἱερομόναχος Πικράκης. Μετόχια ἔδρα τοῦ ἐπαρχείου καὶ εἰρηνοδικείου.

Αἱ λοιπαὶ τοῦ δήμου κῶμαι εἶναι: Χουμέρι, Καλαμᾶς, Ἐξάτη, Σκρεπιδιανᾶ, Σκεπαστή, Ῥουμελῆς, Πραχύμου, Νταλαμπέλο, Ἀγγελιανᾶ, Πασσαλίτες, Κρασούνα, Ἁγιά, Μελισσουργκί καὶ Ἀγλαδικάμπος (κοινὸν ὄνομα πολλῶν μετοχιῶν).

ΔΗΜΟΣ ΑΥΔΑΝΙΤΩΝ

Ὁ δῆμος Αὐδανιτῶν, εὐφορος, ἀλλὰ νοσηρὸς κεῖται πρὸς Ν. τοῦ δήμου Μελιδονίου. Ἀποτελοῦσι δὲ αὐτὸν τὰ ἐξῆς 15 χωρία.

Αὐδανίτες κώμη τερπνὴ. Καστρί ΝΑ. μικρὰ κώμη, παρὰ τὴν ὅποιαν σφύζονται ἐρείπια ὑπὸ τὸ ὄνομα Παλαιόκαστρον. Ἁγιος Μάμας πρὸς Ν. μεγάλη καὶ ὀρεινὴ κώμη. Ἁγ. Ἰωάν-

νης πρὸς Α. τοῦ Ἁγίου Μάμαντος ἐπὶ ὑψηλῆς τοποθεσίας. Ἐπισκοπὴ πρὸς Β. τῶν Αὐδανιτῶν ἐπὶ ὑψηλῆς τοποθεσίας, ἐπὶ τῆς ὁποίας ἦτο ὁ πύργος τῶν Κερίμιδων. Ἀλιάκες, πρὸς Δ. τῆς Ἐπισκοπῆς μικρὰ κώμη ἔδρα τοῦ δήμου ἐπὶ καταφύτου καὶ ποτιστικοῦ πεδίου.

Αἱ λοιπαὶ κῶμαι τοῦ δήμου εἶναι: Μοῦντρος, Κεραμωτά, Ἄβ-
δελας, Γαρίπας, Ἀργουλιό, Μοῦσες, Πισκοπή, Κερῆλι, Δαφνίδες,
καὶ Δαμαθόλου.

ΔΗΜΟΣ ΓΑΡΑΖΟΥ

Ὁ δῆμος οὗτος κεῖται πρὸς Α. τοῦ δήμου Αὐδανιτῶν ὄρει-
νός τὸ πλεῖστον, ποιμενικός καὶ ὑγιεινός, ἀποτελοῦσι δὲ αὐτὸν
13 χωρία, τὰ ἐξῆς:

Γαράζος ἔδρα τοῦ δήμου ἐπὶ ὑψηλῆς καὶ ὠραίας τοποθε-
σίας καταφύτου ἐκ ποικίλων δένδρων. Ἐνταῦθα ὑπάρχει πε-
λώριον Βελανίδι, τὸ μέγιστον ἐν Κρήτῃ δένδρον, ὑπὸ τὴν σκιάν
τοῦ ὁποίου δύναται νὰ κατασκηνώσῃ ὀλόκληρον στρατιωτι-
κὸν τάγμα. Χελιανὰ ΒΑ. τοῦ Γαράζου. Κράνα τὸ νοτιώτερον
μέρος τοῦ δήμου. Παρὰ ταύτην πρὸς Β. κεῖται ἡ μονὴ Δι-
σκούρι (Ἁγ. Γεώργιος).

Αἱ λοιπαὶ τοῦ δήμου κῶμαι εἶναι: Νησί, Μουρτζανά, Ὀμάλα,
Κάλυθος, Λειβάδα, Βενί, Κλεψίμια, Ἀπλαδιανὰ, Φαράτζη καὶ
Ἀνεμόμυλος.

ΔΗΜΟΣ ΑΝΩΓΕΙΩΝ

Ὁ δῆμος οὗτος εἶναι ὁ ὀρεινότερος τῆς ἐπαρχίας μὲ κλίμα
ψυχρὸν, ἀλλ' ὑγιεινόν· κεῖται δὲ πρὸς Α. τοῦ δήμου Γαρά-
ζου καὶ συγκροτοῦσιν αὐτὸν τὰ ἐξῆς 8 χωρία.

Ἀνώγεια ἔδρα τοῦ δήμου ἐπὶ ὑψηλοῦ καὶ γραφικοῦ ὄρο-
πέδου ἐκ τῶν μεγαλύτερων κωμῶν τῆς Κρήτης ἔχουσα 2000

κατοίκους φιλοξένους και φιλοτίμους. Παρά τὰ Ἀνώγεια πρὸς Ν. κεῖται ἡ Νίδα, ἐπὶ τῆς ὁποίας ἀνεκαλύφθη τὸ Ἴδαϊον ἀντρον. ΒΑ. τῶν Ἀνωγείων κεῖνται τὰ χωρὰ Σίσσαρχα, Καμαράκι, Καμαριώτης καὶ Ἀστυράκι, τὰ ὁποῖα προσετέθησαν εἰς τὸ Μαλεβύζιον διοικητικῶς καὶ δικαστικῶς. Ἀξὸς ΒΑ. τῶν Ἀνωγείων μικρὰ κώμη, ἐπὶ τῆς ὁποίας ἔκειτο ἡ παλαιὰ Ὁαξὸς (ἢ Ἀξός), ὅπου ἐβασίλευεν ὁ Ἐπέραρχος. Ζου-το-λάκκο (ἴσως Διὸς-λάκκος) μικρὰ κώμη καὶ Μετόχια.

ΔΗΜΟΣ ΔΑΜΑΣΤΑΣ

Ὁ δῆμος οὗτος βουνώδης τὸ πλεῖστον κεῖται πρὸς Β. τοῦ δήμου Ἀνωγείων καὶ συνορεύει μὲ τὸ Μαλεβύζιον. Ἀποτελοῦσι δὲ αὐτὸν τὰ ἐξῆς 13 χωρὰ.

Δαμάστα ἔδρα τοῦ δήμου ἐπὶ ὑψηλῆς τοποθεσίας*)· ΒΑ. ταύτης εἰς τοὺς πρόποδας τοῦ Στρούμπούλα κεῖται ἡ μονὴ τοῦ Ἀγ. Παντελεήμονος. Φώδελος πρὸς Β. τῆς μονῆς, διασχισμένη ὑπὸ ποταμοῦ, κώμη μὲ λαμπροὺς κήπους παράγοντας τὰ ἄριστα καὶ μέγιστα τῆς Κρήτης πορτοκάλια. Χῶνος πρὸς Ν. τῆς Δαμάστας· ΝΑ. ταύτης κεῖται ἡ μονὴ Χαλέπα. Εἰς τὸν αὐτὸν δὲ δῆμον παρὰ τὴν κώμην Σεῖσες κεῖται ἡ μονὴ Βόσακος.

Αἱ λοιπαὶ κῶμαι εἶναι: Ἀλοῖδες, Θεδώρα, Μάραθος, Μακρυγιάννη, Ἀγριδία, Κωστεφάνου, Τσαχλιανὰ, Βεργιτσανὰ, Ἀσυρῶτοι καὶ Ἰλιονας.

Σημ. Ὁ Φώδελος καὶ ὁ Μάραθος προστέθησαν εἰς τὸ Μαλεβύζιον διοικητικῶς καὶ δικαστικῶς.

*) Εἰς τοὺς πρόποδας δὲ τοῦ βουνοῦ ἐπὶ τοῦ ὁποίου κεῖται, ὑπάρχει ὁ κάμπος τῆς Δαμάστας γνωστὸς διὰ τοὺς λαμπροὺς ὑδροπέπωνας (καρπούζεις) αὐτοῦ.

ΑΝΑΚΕΦΑΛΑΙΩΣΙΣ

Ἐδαφος, κάτοικοι, χωρία, κλίμα, προϊόντα, ἀκρωτήρια, λιμένες, ποταμοί, ὄρη, πεδιάδες, διοικήσεις, ἀρχαῖαι πόλεις.

Ἡ ἐπαρχία Μυλοποτάμου ἐκ τῶν μεγαλυτέρων τῆς Κρήτης εἶναι ἐνιαχοῦ μὲν ὄρεινὴ καὶ βραχώδης, τὸ πλεῖστον δὲ πεδινὴ διαρρομένη ὑπὸ πολλῶν ὑδάτων, τὰ ὅποια καθιστῶσιν αὐτὴν τερπνὴν. Ἐχει δὲ 90 περίπου χωρία καὶ 15000 κατοίκους φιλαξένους καὶ φιλοπόνους ἀσχολουμένους εἰς τὴν γεωργίαν καὶ τὴν ἀγροτροφίαν.

Τὸ κλίμα τῆς ἐπαρχίας εἶναι εἰς τινὰ χαμηλὰ μέρη γαστηρὸν, εἰς τὰ λοιπὰ δὲ ὑγιεινόν· παράγει δὲ κηρία, ἔλαιον, τυρόν, σίαν, ἐσπεριδοειδῆ, δημητριακὰ, λάδανον, δίκταμον καὶ ἄλλα.

Ἀκρωτήρια. Μαλίτσι, Λιανό, Χονδρό **Λιμένες.** Φόδελα, Μπαλῆς, Ἁγίας Πελαγίας. **Ποταμοί.** Γερωποταμός, Πριγιώτης, Ἀξιώτης, Φοδειλιανός. **Ὄρη.** Ἰδη, Στρούμπουλας, Κουλούκινας. **Πεδιάδες.** Μυλοποτάμον. **Ὀροπέδια.** Νίδα.

Διοικεῖται δὲ πολιτικῶς μὲν ὑπὸ ἐπαρχοῦ ἐξαρτωμένου ἐκ τῆς Διοικήσεως Ῥεθύμνης, ἐκκλησιαστικῶς δὲ ὑπὸ τοῦ Ἐπισκόπου Ῥεθύμνης καὶ Αὐλοποτάμου.

Ἀρχαῖαι πόλεις. Ἐλεύθερον, Τρίποδος, Πάνορμος, Παντομάτριον, Ὁαξός.

ΤΜΗΜΑ ΗΡΑΚΛΕΙΟΥ

Τὸ τμήμα Ἡρακλείου περιλαμβάνει τὴν ὁμώνυμον πόλιν καὶ τὰς ἐπαρχίας Μαλεβύσιον, Τέμενος, Πεδιάδα, Μονοφάτσιον καὶ Μέρος Ῥίζου, Καινούργιον καὶ Πυργιώτισσαν.

Ὁρίζεται δὲ πρὸς Β. ὑπὸ τοῦ Κρητικοῦ πελάγους, πρὸς Ν. ὑπὸ τοῦ Λιβυκοῦ καὶ μέρους τῆς Βιάννου, πρὸς Α. ὑπὸ τῶν ἐπαρχιῶν Μεραμβέλλου, Λασηθίου καὶ Βιάννου καὶ πρὸς Δ. ὑπὸ τῶν ἐπαρχιῶν Μυλοποτάμου καὶ Ἀμαρίου καὶ τοῦ Λιβυκοῦ πελάγους.

ΗΡΑΚΛΕΙΟΝ (πόλις)

Τὸ Ἡράκλειον κεῖται εἰς παραλίαν, ἀλίμενον φυσικῶς, μεταξὺ τῶν ἀκρωτηρίων Ρωγδιᾶς καὶ Χερσονήσου καὶ ἀποτελεῖ μετὰ τῶν ἐκτὸς τῶν τειχῶν συνοικισμῶν Ἐκ-Γάμπιας, Μεσσηνιαῆς, Κατσαμπᾶ καὶ Μετοχιῶν μίαν ἐπαρχίαν καὶ ἓνα δῆμον· εἶναι δὲ πρωτεύουσα ἔλου τοῦ τμήματος, ἔδρα τοῦ Διοικητοῦ, τοῦ Μητροπολίτου ὡς ἐκκλησιαστικῆ πρωτεύουσα ἄλλης τῆς νήσου καὶ ὑποπροξένων. Ἦτο δὲ καὶ πολιτικῆ πρωτεύουσα μέχρι τοῦ 1850.

Διαιρεῖται δὲ εἰς 17 ἐντὸς τῶν τειχῶν συνοικίας. Μπακιά-Τζαμί, Σερή-Τουρνᾶ, Ἀνκεμπούτ, Κιζιλ-Γάμπια, Σουλτάν-Ἰβραχίμ, Γενί-Τζαμί, Σοφοῦ-Μεχμέτ-Πασσᾶ, Μαχμούτ-Ἀγᾶ, Ἀρασιτᾶ, Ἁγία-Αἰκατερίνη, Χουγαϊάρ, Βεζύρ, Σέρ-Τοπού-Φιντιᾶ-Πασσᾶ, Ἀβδουραχμάν-Πασσᾶ, Τεφτερντάρ, Ρετζέπ-Ἀγᾶ καὶ Βαλιδὲ-Τζαμί.

Ἐχει δὲ οἰκοδομήματα· τὸ Διοικητήριον κτισθὲν ἐπὶ παλαιῷ ἐνετικῷ οἰκοδομήματι περιλαμβάνον τὰ διοικητικὰ καὶ ἀστυνομικὰ γραφεῖα τῆς πόλεως, πρωτοδικεῖον (δικάζον καὶ ὡς κακουργιοδικεῖον) καὶ εἰρηνοδικεῖον· μέγαν στρατῶνα χωροῦντα τέσσαρα ὁλόκληρα τάγματα· μέγα ἐνετικὸν οἰκοδόμημα χρησιμεῖον ὡς πυριταποθήκη (Τσεπχανέ)· ἕτερον ἐνετικὸν οἰκοδόμημα ἐπὶ τοῦ φρουρίου χρησιμεῖον ὡς στρατῶν· τὸ τελωνεῖον, τὸ ὑγιονομεῖον, μικρὰ στρατιωτικὰ οἰκοδομήματα ἐπὶ ὄλου τοῦ φρουρίου, τὸ δημαρχεῖον καὶ θέατρον ἰδρυθὲν ὑπὸ τοῦ Συλλόγου.

Ἰδιαίτερα δὲ οἰκοδομήματα ὑπάρχουσιν· ἡ Δημογεροντία, ἡ Μητρόπολις, τὸ Παρθεναγωγεῖον, τὸ Γυμνάσιον καὶ τὰ κατώτερα σχολεῖα τῶν ἀρρένων. Ναοὶ δὲ ὁ μητροπολιτικός, ὁ παλαιὸς Ἅγιος Μηνᾶς καὶ ὁ νεώδητος Ἅγιος Μηνᾶς μέγι-

στος και κάλλιστος, ή Σιναϊτική μονή του Ἀγίου Ματθαίου και έτοιμόρροπος βυζαντιακός ναός. Πρὸς τούτοις ναοὶ τῶν Καθολικῶν και τῶν Ἀρμενίων.

Τουρκικὰ δὲ τεμένη εἶναι 19, ἐκ τῶν ὁποίων τρία εἶναι ἐκτὸς τῆς πόλεως, τὰ δὲ λοιπὰ ἐντὸς· ὁμοίως δὲ 17 τεκέδες· Ὑπάρχουσι δὲ και οἰκοδομαὶ διὰ τὰ τουρκικὰ σχολεῖα.

Λειτουργοῦσι δ' ἐν Ἡρακλείῳ ἑλληνικὰ ἐκπαιδευτήρια· Γυμνάσιον πλήρες (Κρητικόν), Ἑλληνικὸν Σχολεῖον, Πρότυπον δημοτικὸν και Παρθυναγωγεῖον· τουρκικὰ δὲ δημοτικὸν (σιμπιάν), ἀνώτερον (βουστιγιέ) και γυμνάσιον (ινταντιγιέ)· προσέτι δὲ παρθυναγωγεῖον και ὄρφανοτροφεῖον· ὑπάρχει δὲ πρὸς τούτοις και σχολεῖον τῶν ἀδελφῶν τοῦ ἐλέου (καθολικόν), εἰς τὸ ὁποῖον χάριν τῆς γαλλικῆς γλώσσης φοιτῶσι και χριστιανόπαιδες και κοράσια ὀρθοδόξων. Ἐν Ἡρακλείῳ ἐδρεύει και Σύλλογος φιλεκαπαιδευτικῆς ἔχων πλουσιώτατον μουσεῖον κρητικῶν ἀρχαιοτήτων και μάλιστα τοῦ Ἰδαίου ἀντρου, χάριν τῶν ὁποίων πολλοὶ ξένοι ἀρχαιολόγοι ἐπισκέπτονται συνεχῶς τὴν πόλιν, και πλουσίαν βιβλιοθήκην.

Αἱ ὁδοὶ τῆς πόλεως εἶναι πλακόστρωται και λιθόστρωται εὐθεῖαι κατὰ τὸ πλεῖστον και στολίζονται ὑπὸ 8 ἀναβρυτηρίων εἰς ἰσαριθμούς πλατείας· εἰς μίαν δὲ τούτων παρά τὴν συνοικίαν Βαλιδὲ τζαμί εἶναι ἰδρυμένον ἀγαλμα ἀκέφαλον, κομισθὲν ἀπὸ τῆς Γόρτυνος ὑπὸ τῶν Ἑνετῶν.

Ἡ πόλις ἡ μεγίστη τῆς Κρήτης και κατὰ τὴν ἔκτασιν και κατὰ τὸν πληθυσμὸν περικλείεται ὑπὸ ὀχυρῶν τειχῶν διὰ ξηρᾶς και διὰ θαλάσσης και πολλῶν προμαχώνων ἀπὸ τῆς ξηρᾶς. Ἔχει δὲ τὸ φρούριον τέσσαρας πύλας, τὴν τοῦ λιμένος και τρεῖς τῆς ξηρᾶς· τοῦ Λαζαρέτου πρὸς Α., τὴν Καινούργιαν πρὸς Ν. και τῶν Χανίων πρὸς Δ. Ἄλλαι δὲ μικρότεραι εἶναι στρατιωτικάι.

Ἡ πόλις ἔχει μικρὸν τεχνητὸν λιμένα κατασκευασθέντα ὑπὸ τῶν Ἑνετῶν ἐπισκευασθέντα δὲ ὑπὸ τοῦ Μεχμέτ Ἀλῆ ἀσφαλῆ εἰς τοὺς βορείους ἀνέμους μὲ φάρον δεξιὰ ὡς πρὸς τὸν εἰσερχόμενον ἐπὶ τοῦ ἑνετικοῦ πύργου τοῦ Λέοντος.

Ἡ πόλις καίται πιθανῶς ἐπὶ τοῦ παλαιοῦ Ματίου ἢ Ἡρακλείου ἐπιπέδων τῆς Κνωσοῦ. Ὑπὸ τῶν Ἀράβων, οἱ ὁποῖοι θεμελίωσαν αὐτὴν ὠνομάσθη Ῥαμπ-ἔλ-Κάντακ, ὑπὸ δὲ τῶν Ἑνετῶν Κανδία, ὑπὸ δὲ τῶν Κρητῶν Χάνδαξ ἢ Μεγάλο Κάστρο ἢ Κάστρο. Τὸ δὲ ὄνομα Ἡράκλειον ἀπεδόθη εἰς αὐτὴν ἀπὸ τοῦ 1832. Καὶ θεμελιώθη μὲν ὑπὸ τῶν Ἀράβων τῷ 824 μ. Χ. ἀνεκτίθη δὲ ὑπὸ τῶν Βυζαντινῶν τῷ 961, ἐκυριεύθη δὲ ὑπὸ τῶν Ἑνετῶν τῷ 1206, ἠλώθη δὲ ὑπὸ τῶν Τούρκων τῷ 1669 μετὰ 24 ἐτῶν πολισκήν. Πολλὰκις ἡ πόλις κατεστράφη ἐκ σεισμῶν, τῶν ὁποίων σφοδρότεροι ὑπῆρξαν τοῦ 1810 καὶ 1856 ὅτε ἔγεινε σχεδὸν ἐρείπια καὶ πολλοὶ ἄνθρωποι ἀπέθανον ὑπὸ τὰ ἐρείπια.

Κατὰ τὴν ἐνετοκρατίαν ἐπειδὴ ἡ παιδεία ἤκμαζεν ἐν Ἡρακλείῳ ἀνεδείχθησαν πολλοὶ σπουδαῖοι ἄνδρες.

Οἱ κάτοικοι τῆς πόλεως συμποσοῦνται εἰς 25000, ἀσχολοῦνται δὲ εἰς τὰς τέχνας καὶ τὸ ἐμπόριον· εἶναι δὲ προοδευμένη μάλιστα ἡ σαπωνοποιία.

Ἐκτὸς τῆς πόλεως εἶναι ἡ Κατσαμπᾶς μὲ ἀξιόλογον ὕδωρ ἢ Μεσσηνιά μὲ ναὸν τοῦ Ἁγ. Νικολάου ἢ Ἀκ-Τάμπια καὶ τὰ Μετόχια τῆς Καινούργιας Πόρτας.

ΜΑΛΕΒΥΖΙΟΝ

Ἡ ἐπαρχία Μαλεβυζίου ἐρίζεται πρὸς Β. ὑπὸ τοῦ Κρητικοῦ πελάγους καὶ τῆς περιφερείας Ἡρακλείου, πρὸς Ν. ὑπὸ τοῦ Καινούργιου καὶ Μονοφατσίου πρὸς Α. ὑπὸ τοῦ Τεμένους καὶ πρὸς Δ. ὑπὸ τοῦ Μυλοποτάμου.

Διαιρεῖται δὲ εἰς τρεῖς δήμους· τοῦ Κρουσῶνος, τῆς Τυλίσσου καὶ τοῦ Ἁγ. Μύρωνος.

ΔΗΜΟΣ ΚΡΟΥΣΩΝΟΣ

Ὁ δῆμος οὗτος ψυχρὸς τὸν χειμῶνα, δροσερὸς δὲ τὸ θέρος, ὑγιεινὸς καὶ ποιμενικὸς ἐν μέρει κεῖται εἰς τὰ ΝΔ. τῆς ἐπαρχίας ἐνοόμενος μετὰ τοῦ Μυλοποτάμου καὶ τοῦ Καινούργιου. Ἀποτελοῦσι δὲ αὐτὸν τὰ ἐξῆς 8 χωρία.

Κρουσῶνας ἔδρα τοῦ δήμου μεγάλη ὄρεινὴ καὶ ἀξιόλογος κώμη. Κιθαρίδα ΝΔ. κώμη καταστραφείσα τῷ 1856 ὑπὸ τοῦ μεγάλου σεισμοῦ. Σάρχος πρὸς Ν. τῆς Κιθαρίδας ἐπίσημος διὰ τὸ πλησίον αὐτοῦ σπήλαιόν, εἰς τὸ ὁποῖον σχηματίζονται ὠραῖοι σταλακτίται. Πρὸς Ν. τοῦ Σάρχου κεῖται ἡ μονὴ τοῦ Ἁγ. Γεωργίου (Γοργολάνης) εἰς τοὺς πρόποδας τῆς Ἰῶης. Εἰς τὸν αὐτὸν δῆμον κεῖται ἡ μονὴ τῆς Ἱερουσαλήμ.

Αἱ λοιπαὶ τοῦ δήμου κῶμαι εἶναι: Λουτράκι, Κορφίς, Πριμύς, Ἀπάνω Ἀσίτες καὶ Κάτω Ἀσίτες.

ΔΗΜΟΣ ΤΥΛΙΣΣΟΥ

Ὁ δῆμος οὗτος κατὰ τὸ ἥμισυ βραχώδης καὶ ἐν μέρει ποιμενικὸς, εὐφορὸς δὲ καὶ κατάφυτος κεῖται πρὸς Β. τοῦ Κρουσῶνας, συνορεύει δὲ πρὸς Δ. μετὸν Μυλοπόταμον. Ἀποτελοῦσι δὲ αὐτὸν τὰ ἐξῆς 9 χωρία.

Τυλίσσος ἔδρα τοῦ δήμου ἐπὶ τῶν ἐρείπιων τῆς ἀρχαίας Τυλίσσου παρὰ τοὺς πρόποδας τῆς Ἰῶης. Καβροχωρί ΒΑ. τῆς Τυλίσσου νοσηρὰ κώμη εἰς τὰς ἐκβολὰς ὄσο ποταμῶν. Μεταξὺ τοῦ Καβροχωρίου καὶ τῆς Τυλίσσου ἐπὶ τοῦ λόφου Μαραθοκεφαλῆς, ἀνεκαλύφθησαν ἐρείπια ἀγνώστου ἀρχαίας πόλεως. Πρὸς Β. τοῦ Καβροχωρίου κεῖται ἡ παραποτάμιος καὶ νοσηρὰ κώμη Γάζι, πρὸς Β. τοῦ ἰοίου εἰς τὰς ἐκβολὰς τοῦ Ἄρμυροῦ τοποθετεῖται ἡ ἀρχαία Ἀπολλωνία, γνωστὴ καὶ εἰς τοὺς βυζαντιακοὺς χρόνους, πατρὶς Διογένους τοῦ Ἀπολ-

λωνιάτου. Ῥωγδιὰ τερπνή καὶ ῥωμαντικὴ κώμη μὲ ψυχρὰ καὶ διαυγῆ ὕδατα παρὰ τὸ ὁμώνυμον ἀκρωτήριο. Πρὸς Α. ταύτης τοποθετεῖται τὸ ἀρχαῖον Κύταιον, ἐκεῖ ὅπου σφύζονται ἐνετικὰ ἐρείπια (Παλαιόκαστρον) ΒΔ. τούτων κεῖται ἡ μονὴ Σαββαθιανή.

Αἱ λοιπαὶ κῶμαι εἶναι: Μονή, Καμάρι, Ἀγλάδα, Γωνιές καὶ Κεραιούτσι.

ΔΗΜΟΣ ΑΓΙΟΥ ΜΥΡΩΝΟΣ

Ὁ δῆμος οὗτος πεδινός, εὐφορός καὶ ὑγιεινός κεῖται πρὸς Ν. τοῦ δήμου Τυλίσσου καὶ πρὸς Α. τοῦ δήμου Κρουσσῶνος. Ἀποτελοῦσι δ' αὐτὸν τὰ ἑξῆς 11 χωρία.

Ἅγιος Μύρων ἔδρα τοῦ δήμου καὶ εἰρηνοδικείου (τῶν δήμων Ἁγίου Μύρωνος, Κρουσσῶνος, Τυλίσσου, μέρους Δαμάστας Μυλοποτάμου καὶ τοῦ ἡμίσεος τῶν Δαρνῶν Τεμένους) καὶ πρωτ. τῶν ἐπαρχιῶν Μαλεβυζίου καὶ Τεμένους ἔδρα ἐπαρχείου μὲ 1000 κατοίκους. Κεῖται ἐπὶ ὑψηλῆς καὶ γραφικῆς τοποθεσίας ἐπὶ λόφου ἐν μέσῳ τῆς ἐπαρχίας. ὠνομάσθη δὲ ἐκ τοῦ Ἁγίου Μύρωνος ἐπισκόπου καὶ μάρτυρος. Παρὰ ταύτην τοποθετεῖται ἡ παλαιὰ Ῥαῦκος πατρὶς τοῦ Ἁγίου Μύρωνος. Κατεστράφη δὲ τῷ 1856 ὑπὸ τοῦ σεισμοῦ. Σταυράκια ΒΑ. ἐπὶ ὑψηλοῦ καὶ γραφικοῦ λόφου, καταστραφέντα ὑπὸ τοῦ σεισμοῦ τοῦ 1856.

Αἱ λοιπαὶ κῶμαι εἶναι: Βούτες, Καλέσα, (καταστραφέντα καὶ ταῦτα ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ σεισμοῦ), Πενταμόδι, Πετροκέφαλο, Πυργοῦ, Σίββα, Κεράσα, Βλαχιανὰ, Δύγενικὴ καὶ Ρεσφυράκια (μετόχι ἀδελφῶν Καλοκκιρινῶν).

ΑΝΑΚΕΦΑΛΑΙΩΣΙΣ

Ἐδαφος, κάτοικοι, χωρία, κλίμα, προϊόντα, ἀκρωτήρια, λίμνες, ποταμοί, διοικήσεις, ἀρχαῖαι πόλεις.

Τὸ Μαλεβούζιον εἶναι μικρὰ κατὰ τὴν ἑκτασιν ἑπαρχία, πεδινή, ἀλλὰ λοφώδης ἐν τῷ δήμῳ Ἁγίου Μύρωνος, ὄρεινὴ δὲ ἐν μέρει καὶ βραχώδης εἰς τοὺς λοιποὺς δύο, ἀλλ' εὐφορὸς καὶ τερπνὴ· ἔχει δὲ 28 χωρία καὶ περὶ τὰς 10000 κατ. ζωνοὺς καὶ φιλοπόνους ἀγρολουμένους εἰς τὴν καλλιέργειαν τῶν ἀμπέλλων, τῆς ἐλαίας καὶ εἰς τὴν κηπουρικὴν.

Τὸ κλίμα αὐτῆς εἶναι ὑγιεινὸν καὶ ἥπιον, ψυχρὸν δὲ εἰς τὰ ὄρεινότερα μέρη καὶ κατάλληλον διὰ τοὺς ἀναλαμβάνοντας ἀπὸ νόσων· παράγει δὲ ἐλαιον, οἶνον, ζυλοκέρατα, σταφίδας, δημητριακὰ, τυρόν, παντοῖα ὀπωρικὰ, κλπ. Ὅλα ἐν γένει ἐξαιρετοῦ ποιότητος.

Ἀκρωτήρια. Ῥωγδιὰ, Σταυρός. **Λιμένες.** Φρασκιά, Παλιόκαστρον. **Ποταμοί.** Γιόφυρος, Ἀρμυρός, Γαζανός, Ξερόποταμος.

Διοικεῖται δὲ πολιτικῶς μὲν ὑπὸ ἐπάρχου, ἐξαρτωμένου ἐκ τῆς Διοικήσεως Ἡρακλείου, ἐκκλησιαστικῶς δὲ ὑπὸ τοῦ Μητροπολίτου Κρήτης.

Ἀρχαῖαι πόλεις. Μάτιον, Τύλισσος, Ἀπολλωνία, Κύντιον Ραῦκος.

ΤΕΜΕΝΟΣ

Τὸ Τέμενος ὀρίζεται πρὸς Β. ὑπὸ τῆς πόλεως Ἡρακλείου καὶ τοῦ Κρητικοῦ πελάγους, πρὸς Ν. ὑπὸ τοῦ Μονοφαταίου, πρὸς Α. ὑπὸ τῆς Πεδιάδος καὶ πρὸς Δ. ὑπὸ τοῦ Μαλεβουζίου.

Διαιρεῖται δὲ εἰς δύο δήμους· τῶν Δαφνῶν καὶ τῶν Ἀρχαῶν.

ΔΗΜΟΣ ΔΑΦΝΩΝ

Ὁ δῆμος οὗτος πεδινὸς καὶ εὐφορὸς ὀλίγον δὲ νοσιώδης περὶ τὰ χωρία Φοινικιά καὶ Δρακουλιάρη, εἶναι τὸ βορειοανατολικὸν τῆς ἑπαρχίας συνορεύων πρὸς Ν. μὲ τὸ Μονοφατάσι

καὶ πρὸς Δ. μὲ τὸ Μαλεβύζι. Ἀποτελοῦσι δὲ αὐτὸν τὰ ἐξῆς 17 χωρία.

Δαφνὲς ἔδρα τοῦ δήμου εἰς τὸ σύνορον ἀκριβῶς τῶν ἐπαρχιῶν Μαλεβυζίου καὶ Τεμένους ἐπὶ ὠραίας τοποθεσίας. Κανὶ-Καστέλλι (αἱματηρὸν φρούριον) μεγάλη κώμη, παρὰ τὴν ὁποίαν ἐπὶ ἀποτόμου λόφου, Ῥόκας καλουμένου ἴδρυσεν ὁ Νικηφόρος Φωκᾶς φρούριον, ἀπὸ τοῦ ὁποίου εἶναι τὸ ὄνομα τῆς κώμης. Πλησίον ταύτης τοποθετοῦνται αἱ παλαιαὶ Θεναί. Βενεράτον πρὸς Ν. τῶν Δαφνῶν παραποτάμιος κώμη καὶ κατάφυτος. Κατὰ τὴν ἐνετοκρατίαν οἱ εὐγενεῖς Ἐνετοὶ εἶχον ἐνταῦθα ἐπαύλεις· ΝΑ. τοῦ Βενεράτου ἐν τῷ μέσῳ περικαλλῶν λόφῳ κεῖται ἡ γυναικεῖα μονὴ Παλιανή.

Αἱ λοιπαὶ τοῦ δήμου κῶμαι εἶναι: Καλοῦ, Σινάπι, Ξεροληά, Κερκαδιώτισσα Γένα, Κόλαινα, Δρακουλιάρης, Ῥουκάνι, Γαλένι, Τσαγκαράκη (μὲ μετόχια Μυρθιώτη καὶ Ντουμπουρτζῆ) καὶ Φοινικιά (Ἄθανάτοι, Γούρνες, μετόχια Στειακοῦ καὶ Φοινικιάς).

ΔΗΜΟΣ ΑΡΧΑΝῶΝ

Ὁ δῆμος Ἀρχανῶν κεῖται πρὸς Α. τοῦ δήμου Δαφνῶν.

Ἀπαρτίζουσι δὲ αὐτὸν τὰ ἐξῆς 15 εὐφορα καὶ ὑγιεινὰ χωρία.

Ἰπάνω Ἀρχάνες ἔδρα τοῦ δήμου καὶ εἰρηνοδοκείου διὰ τὸν δῆμον Ἀρχανῶν καὶ τὸ ἡμισυ τοῦ δήμου Δαφνῶν ὑπερῶν πεδίου σταφυδαμπέλων παρὰ τὸ ὄρος Γιούκτα, λαμπρὰ κωμόπολις μὲ ὠραίας οἰκοδομίας, δύο ἐκκλησίας λαμπρὰς καὶ πλουσίως ἐστολισμένας, τζαμίον, σχολεῖα, ἐξαιρέτους κήπους, μὲ πλῆθος κλιματιῶν· ἔξοχος δὲ εἶναι ἡ αὐτόθι ἐπαυλις τοῦ Μουσταφᾶ Πασσᾶ μὲ ἀναβρυτήρια, δεξαμενὰς, σκιάδας καὶ περικαλλῆ οἶκον. Κατοικεῖται δὲ ὑπὸ 2000 κατ. Ἐνεσθεν διοχετεύεται τὸ ὕδωρ εἰς τὸ Ἡράκλειον διὰ παλαιοῦ ὑδραγωγείου ἐσχάτως διορθωθέντος. Συνδέεται δὲ μὲ ἀμαξιτὸν ὁδόν πρὸς

τὸ Ἡράκλειον / Κάτω Ἀρχάνες πρὸς Β. Μακρὸς Τοίχος πρὸς Β. τῶν Ἀρχανῶν μικρὰ κώμη ἐπὶ τῆς τοποθεσίας τῆς ἀρχαίας Κνωσοῦ. Ἐνταῦθα ἐπὶ Νέρωνος διὰ σεισμοῦ ἠνοίχθησαν οἱ τάφοι καὶ εὐρέθη τὸ περὶ τρωικοῦ πολέμου ἔργον τοῦ Κρητὸς Δίκτυος.

Αἱ λοιπαὶ τοῦ δήμου κῶμαι εἶναι: Βαθύπετρο, Ἅγιος Βλάσις, Χωριδάκι, Ἅγιος Σύλλας, Γενάρνας, Βασιλεῖς, Στεργιανῶ, Σύλαμος, Μαραθίτης, Φορτέτζα, Προῦσα, Ἑλληνικά, Ζερβοῦ καὶ Μαλλάδες μετόχια, Ἅγιος Εἰρήνης μετόχια καὶ Μετόχια.

ΑΝΑΚΕΦΑΛΑΙΩΣΙΣ

Ἐδαφος, κάτοικοι, χωρία, κλίμα, προϊόντα, ποταμοί, ὄρη, διοικήσις, ἀρχαῖαι πόλεις.

Τὸ Τέμενος εἶναι ἐκ τῶν μικροτέρων τῆς Κρήτης ἐπαρχιῶν. τὸ δὲ ἔδαφος αὐτῆς εἶναι πεδινὸν καὶ κατάφυτον, ἔχει δὲ 32 χωρία καὶ 6000 κατοίκους φιλοπόνους, ἀσχολουμένους εἰς τὴν γεωργίαν.

Τὸ κλίμα τῆς ἐπαρχίας εἶναι εἰς τινὰ μὲν μέρη δροσερόν, ἥπιον καὶ γλυκὺ, εἰς τινὰ δὲ νοσηρόν. Παράγει δὲ ἔλαιον, οἶνον δημοτριακούς καρπούς, σῦκα καὶ παντοῖα ὀπωρικά.

Ποταμοί. Πλατυπέραμα, Κατσαμπῆς, Καρτερός. **Ὄρη.** Γιούντας.

Διοικεῖται δὲ πολιτικῶς μὲν ὑπὸ τοῦ ἐπαρχοῦ Μαλεβουζοῦ μετὰ τοῦ ὁποίου ἀποτελεῖ μίαν διοικητικὴν περιφέρειαν, ἐκκλησιαστικῶς δὲ ὑπὸ τοῦ Μητροπολίτου.

Ἀρχαῖαι πόλεις. Κνωσός.

ΠΕΔΙΑΣ

Ἡ Πεδιάς ὀρίζεται πρὸς Β. ὑπὸ τοῦ Κρητικοῦ πελάγους, πρὸς Ν. ὑπὸ τοῦ Μονοφατισίου καὶ Λασηθίου, πρὸς Α. ὑπὸ τοῦ Μεραμβέλλου καὶ πρὸς Δ. ὑπὸ τοῦ Τεμένους.

Διαιρεῖται δὲ εἰς πέντε δήμους: τῆς Ἐπισκοπῆς, τῶν Ἁγ. Παρασκευῶν, τοῦ Μοχοῦ, τοῦ Καστελλίου καὶ τῆς Παναγιᾶς.

ΔΗΜΟΣ ΕΠΙΣΚΟΠΗΣ

Ὁ δῆμος οὗτος ἐν μέρει πεδινὸς καὶ λίαν εὐφορος κεῖται εἰς τὸ βορειοδυτικὸν τῆς ἐπαρχίας συνορεύων πρὸς τὸ Τέμενος. Ἀποτελοῦσι δ' αὐτὸν τὰ ἐξῆς 22 χωρία.

Ἐπισκοπὴ ἔδρα τοῦ δήμου ἐπὶ ὑψηλοῦ καὶ καταφύτου πεδίου. Βάθεια (Ἀπάνω καὶ Κάτω) πρὸς Β. μεγάλη κώμη, παρὰ τὴν ὁποίαν κεῖται ἡ μικρὰ Μονὴ Ἀνώπολις. Καρτερὸς πρὸς Β. τῆς Βάθειας μικρὰ κώμη, παρὰ τὴν ὁποίαν τῷ 823 μ. Χ. ἐνικήθη ὁ Καρτερὸς ὑπὸ τῶν Σαρακηνῶν. Ἐνταῦθα ἔκειτο ἡ παλαιὰ Ἀμνισός, ἐπίνειον τῆς Κνωσοῦ μετὰ σπήλαιον τῆς Εἰλειθυίας, Καλὸ-Χωριὸ ἔδρα εἰρηνοδικείου διὰ τοὺς δήμους Ἐπισκοπῆς καὶ Μοχοῦ. Πρὸς Ν. κεῖται ἡ μονὴ Ἀγκάραθος ἔδρα τοῦ ἐπισκόπου Χερρονήσου. Εἰς ταύτην ὑπῆρξε μοναχὸς ὁ Μελέτιος Πηγᾶς καὶ ἠγούμενος ὁ Γεώργιος Παλαιόκαπας.

Ἄλλαι κῶμαι τοῦ δήμου εἶναι: Σκοτεινὸ, Ἅγιος Γεώργιος, Κόζαρη, Γούρνες, Καινούργιο Χωριό, Γάλιπε, Σκαλάνι (παρὰ τὸ ὅποιον ρύεται ἐρυθρόδανον (ρίζαρι), Γουῦβες, Ἐλῆζ, Βορροῦ, Γαλύφα, Χαρασό, Σγουροκεφάλι, Σταμνοί, Σκόπελα, καὶ Ἀιτάνια, παρὰ τὰ ὅποια πιθανῶς ἔκειτο ἡ ἀρχαία πόλις Διατόνιον.

ΔΗΜΟΣ ΑΓΙΩΝ ΠΑΡΑΣΚΕΙΩΝ

Ὁ δῆμος οὗτος εὐφορος, ἀλλὰ νοσώδης, κεῖται πρὸς Ν. τοῦ δήμου Ἐπισκοπῆς. Ἀποτελοῦσι δὲ αὐτὸν τὰ ἐξῆς 20 χωρία.

Ἅγιες Παρασκευαὶς ἔδρα τοῦ δήμου. Ἅγιος Βασίλειος πρὸς Β. παρὰ τὸν ὅποιον κεῖται ἡ Σιναϊτικὴ μονὴ Σπηλαιότισσα μετὰ λαμπρὰς βυζαντιακὰς τοιχογραφίας. Πεζᾶ πρὸς Β. τῶν Ἁγίων Παρασκευῶν καὶ Χουδέτσι πρὸς Ν. κατάρρυτοι καὶ

σύνδενδροι κῶμαι. Ἀστρίτσι ΝΑ. τοῦ Χουδετσιού παρά τὸ ὅποιον τοποθετεῖται ἡ ἀρχαία Λύκαστος.

Αἱ λοιπαὶ τοῦ δήμου κῶμαι εἶναι: Κελεῖ, Κωλομώδης, Μελέ-
σες, Φιλίσια, Σκοιλοί, Βόνη, Γαλατᾶς, Βαρβᾶροι, Ἀστρακοί (Ἀ-
πάνω καὶ Κάτω), Κουνάβοι, Κῶμες, Ζηγουριάνοι, Καταλαγᾶρι,
καὶ Παταΐδες.

ΔΗΜΟΣ ΜΟΧΟΥ

Ὁ δῆμος αὗτος τραγὺς καὶ ξηρὸς, παράγων δ' ἔλαιον,
ξύλοκέρατα καὶ κίτρα κείται πρὸς Α. τοῦ δήμου Ἐπισκοπῆς.
Ἀποτελοῦσι δὲ αὐτὸν τὰ ἐξῆς 11 μεγάλα χωρία, ἐκ τῶν
ὁποίων 7 εἶναι γνωστὰ ὑπὸ τὸ ὄνομα Λαγκάδα.

Μοχὸς ἔδρα τοῦ δήμου ὄρεινὴ καὶ εὐάνδρος κώμη μὲ 1300
κατ. Μίαν ὥραν μακρὰν ταύτης ῥέει ὁ ποταμὸς Ἀποσελέμης
(χῶνος). Αὐδοῦ πρὸς Ν. τοῦ Μοχοῦ παραποτάμιος κώμη,
παρὰ τὴν ὁποίαν εἰς θέσιν Φλέγες ἐκρέουσιν, ὡς κοινῶς πι-
στεύεται, τὰ χονευόμενα ὕδατα τοῦ ὄροπεδίου Λασηθίου-
Κράσι ΒΑ. τοῦ Αὐδοῦ εἰς τοὺς πρόποδας τῶν ὀρέων Λαση-
θίου, παρά τὸ ὅποιον διὰ τῆς τοποθεσίας Κερᾶς ἀνέρχονται
εἰς τὸ Λασηθιον. Μάλια ΒΑ. τοῦ Μοχοῦ, παράλιος κώμη ἐπὶ
πεδιάδος γονιμοτάτης ἀρδευομένης ὑπὸ φρεάτων. Εἰς τὸ βά-
θος τοῦ κόλπου Μαλιῶν, εἰς τὸν ὅποιον κατασκευάζεται ἤδη
λιθίνη ἀποβάθρα τοποθετεῖται ἡ ἀρχαία Ἀρσινόη. ΒΔ. τοῦ
Μοχοῦ κείνται τὰ χωρία Κουτουλουζᾶρι, Πισκοπιανῶ καὶ
Χερσονήτος, ἐκ τῶν ὁποίων τὸ τελευταῖον κείται ἐπὶ τῆς θέ-
σεως τῆς παλαιᾶς Χερσονήσου. Ταύτης ἀνεσκήφη θέατρον,
σφίζονται δὲ ἐρείπια. Εἰς τὸν δῆμον τούτον ἀνήκει καὶ ἡ μονὴ
Καρδιώτισσα (Κερά) ἐπὶ γραφικωτάτης θέσεως.

Αἱ λοιπαὶ κῶμαι εἶναι: Σφεντύλι, Ποταμνίς, Γωνίς καὶ Κερά.

ΔΗΜΟΣ ΚΑΣΤΕΛΛΙΟΥ

Ο δῆμος οὗτος τὸ πλείστον πεδινὸς κεῖται πρὸς Δ. τοῦ δήμου Μογοῦ, συγκροτοῦσι δὲ αὐτὸν τὰ ἐξῆς 23 χωρία.

Καστέλλι ἐπὶ καταφύτου πεδιάδος ἔδρα τοῦ δήμου καὶ ἑλῆς τῆς ἐπαρχίας μὲ ἐπαρχεῖον καὶ εἰρηνοδικεῖον διὰ τοὺς δήμους Καστελλίου, Παναγιᾶς καὶ Ἀγίων Παρασκευῶν. Ξειδᾶς πρὸς Α. τοῦ Καστελλίου, παρὰ τὸν ὅποιον ἔκειτο ἡ παλαιὰ Λύκτος, μία τῶν ἰσχυροτάτων πόλεων τῆς Κρήτης. Θραψανὸ πρὸς Α. τοῦ Καστελλίου ἐπὶ εὐρείας πεδιάδος μεγάλη κώμη μὲ 1500 κατ. ἀσχολουμένους εἰς τὴν ἀγγειοπλαστικήν. Ἐν ταῦθα ἐγείρεται ἤδη ναὸς τοῦ Τιμίου Σταυροῦ.

Αἱ λοιπαὶ κῶμαι τοῦ δήμου εἶναι: Καρδουλιανῶ Σκλαβεροχώρι, Γαλιανῶ, Βαρβάραι, Ἀγ. Παρασκευή, Λιλιανῶ, Σαμπᾶς, Ζαφάροι Μουχτᾶροι, Σμάρι, Λαγοῦ, Ἀποστόλοι, Διαβαϊδέ, Πηγαϊδούρι Μπιτζαριανῶ, Καρουζανῶ, Ἀμαριανῶ, Κασταμονίτσα, Ἄσκοι καὶ Σπυριδιανῶ.

ΔΗΜΟΣ ΠΑΝΑΓΙΑΣ

Ο δῆμος οὗτος βουνώδης, ποιμενικὸς καὶ ὑγιεινὸς εἶναι τὸ νοτιώτερον τῆς ἐπαρχίας μέρος καὶ κεῖται πρὸς Ν. τοῦ δήμου Καστελλίου. Ἀποτελοῦσι δὲ αὐτὸν τὰ ἐξῆς 16 χωρία.

Παναγιᾶ ἔδρα τοῦ δήμου παραποτάμιος καὶ γεωργικὴ κώμη μὲ 600 κατ. Ἐμπαρος εἰς τὰς ὑπῤαίρειας ὀμωνύμου ὄρους. Τὸ σύνολον δὲ τῶν χωρίων Ἐμπαρος, Θωμαδιανῶ, Μάρθα, Ξενιᾶκος, Μηλιαράδῶ, Κατωφύγι καὶ Φρατὶ ὀνομάζεται Ἐμπαρος, εἰς τὴν πεδιάδα τῆς ὁποίας κεῖνται τὰ χωρία ταῦτα. Αὐλὴ ΒΑ. τῆς Ἐμπάρου τερπνὴ παραποτάμιος κώμη. Ρούσσοχώρια πρὸς Β. ἐπὶ τοποθεσίας γονίμου καὶ ὑγιεινῆς.

Αἱ λοιπαὶ κῶμαι εἶναι: Κασάνοι, Νιπηδητός, Μαθιά, Ἀρμάχα, Γεράκι, καὶ Καραβίδῶ.

ΑΝΑΚΕΦΑΛΑΙΩΣΙΣ

Ἔδαφος, κάτοικοι, χωρία, κλίμα, προϊόντα, ἀκρωτήρια, λιμένες, ποταμοί, ὄρη, πεδιάδες, διοικήσεις, ἀρχαῖαι πόλεις.

Ἡ Πεδιάς εἶναι ἐκ τῶν μεγαλύτερων ἐπαρχῶν τῆς Κρήτης, πεδινή καὶ τὸ πλεῖστον, κατάρρους καὶ κατάρφτος εἰς τοὺς περισσοτέρους δήμους καὶ λίαν γόνιμος. Ἔχει δὲ περὶ τὰ 93 χωρία καὶ 24000 κατοίκους ἀσχολουμένους εἰς τὴν γεωργίαν καὶ τὴν κτηνοτροφίαν.

Τὸ κλίμα τῆς ἐπαρχίας εἶναι ἐν γένει ὑγιεινόν, ἐκτὸς τοῦ δήμου Ἀγίων Παρασκευῶν, ὅπου εἶναι ὀλίγον νοσηρὸν. Παράγει δὲ ἔλαιον, δημητριακὰ, οἶνον, μέλι, βάρβακα, σήσαμον, λίνον κτλ.

Ἀκρωτήρια. Χερσονήσος. **Λιμένες.** Σαῖσι. **Ποταμοί.** Ἀποσελέμης, Ἀνάπηγος. **Ὄρη.** Σελίνα, Λαγκαδάς, Σγυροκεφάλα, Χουδετσανό. **Πεδιάδες.** Ἡ τῆς Πεδιάδος.

Διοικεῖται δὲ πολιτικῶς μὲν ὑπὸ ἐπάργου, ἐξαρτωμένου ἐκ τῆς Διοικήσεως Ἡρακλείου, ἐκκλησιαστικῶς δὲ ὑπὸ τοῦ Ἐπισκόπου Χερρονήσου.

Ἀρχαῖαι πόλεις. Ἀμνισός, Διατόνιον, Λύκαστος, Ἀρσινόη, Χερσονήσος, Λύκτος.

ΜΟΝΟΦΑΤΣΙΟΝ ΚΑΙ ΜΕΡΟΣ ΡΙΖΟΥ

Ἡ ἐπαρχία Μονοφατσίου καὶ Μέρους Ῥίζου συγκροτεῖται ἐκ τῆς κυρίως ἐπαρχίας Μονοφατσίου καὶ ἐνὸς μέρους ἐκ τῆς ἐπαρχίας Ῥίζου, ἣ ὅποια διηρέθη ἀπὸ τοῦ 1868 εἰς δύο μέρη διοικητικῶς καὶ τὸ μὲν ἐν ἀπετέλεσε μετὰ τοῦ Μονοφατσίου μίαν ἐπαρχίαν, τὸ δὲ ἄλλο τὴν Βιάννον.

Ὁρίζεται δὲ πρὸς Β. ὑπὸ τοῦ Μαλεβυζίου, Τεμένους καὶ Πεδιάδος, πρὸς Ν. ὑπὸ τοῦ Λιβυκοῦ πελάγους, πρὸς Α. ὑπὸ τῆς Βιάννου καὶ Πεδιάδος καὶ πρὸς Δ. ὑπὸ τοῦ Καινούργιου.

Διαιρεῖται δὲ εἰς πέντε δήμους· τοῦ Χάρακος, τῆς Μεγά-

λης Βρύσις και τοῦ Τεφελίου, οἱ ὅποιοι ἀνήκουσιν εἰς τὸ Μο-
νοφάτσιον καὶ τοῦ Σκινιά καὶ Ἀρκαλοχωρίου οἱ ὅποιοι ἀνή-
κουσιν εἰς τὸ Ῥίζον.

ΔΗΜΟΣ ΧΑΡΑΚΟΣ

Ὁ δῆμος οὗτος κεῖται πρὸς Ν. τῆς ἐπαρχίας εἶναι κατάρ-
ρυτος, εὐφορος, ποιμενικός καὶ ὁ μέγιστος τῆς ἐπαρχίας ἀπο-
τελοῦσι δὲ αὐτὸν τὰ ἐξῆς 30 χωρία.

Χάρακας ἔδρα τοῦ δήμου ὀνομασθεὶς οὕτω ἀπὸ παρακεί-
μενον ὑψηλὸν βράχον (χάρακας), ἐπὶ τοῦ ὁποίου σφίζονται ἐνε-
τικά ἔρειπια. Πύργος πρὸς Α. τοῦ Χάρακος πρωτ. τῆς ἐπαρ-
χίας ἔδρα ἐπαρχείου καὶ εἰρηνοδικείου. Ῥοτάσι πρὸς Α. τοῦ
Πύργου ἐπὶ τῆς τοποθεσίας τοῦ παλαιοῦ Ῥυτίου παράγον
τοὺς νοστιμωτάτους ἐν Κρήτῃ κοχλίας. Καπετανιανὰ εἰς τὰς
ὑπέρειας τοῦ Κόφρινα, πλησίον τῶν ὁποίων μονάζουσι συνη-
θως ἀσκηταί.

Αἱ λοιπαὶ τοῦ δήμου κῶμαι εἶναι: Διονῦσι, Μουρνιά, Ἐτιά,
Πρινιάς, Πλατανιάς, Ἅγιος Νικόλαος, Μεσχωριό, Ἀχεντριζι,
Ἀμύγδαλος, Κομμάσα, Φουρνοφάραγγο, Βαγιωνιά, Στέρνες, Ἅγιά
Φωτιά, Παρὰνύφη, Λούκια, Στάβιες, Ἀκζώωτος, Κάρυα, Πανα-
γιά, Ἀσήμε, Σωκαρῆς, Βελοῦλη, Ἀπίνι, Πραιτώριον καὶ Δοράκι.

ΔΗΜΟΣ ΜΕΓΑΛΗΣ ΒΡΥΣΙΣ

Ὁ δῆμος οὗτος κεῖται πρὸς Β. τοῦ δήμου Χάρακος. Εἶναι
δὲ εὐφορος καὶ ὑγιεινὸς καὶ ἀπαρτίζεται ἀπὸ τὰ ἐξῆς 21 χωρία.

Μεγάλη Βρύσις ἔδρα τοῦ δήμου ὑγιεινὴ καὶ τερπνὴ κώμη.
Ἅγία Βαρβάρα πρὸς Β. τῆς Μ. Βρύσις ἀποτελουμένη ἐκ 10
χωριδίων ἐπὶ ὑψηλῆς τοποθεσίας κατάρρυτος καὶ πλήρης κή-
πων παράγουσα κεράσια καὶ βύσινα. Ὁ παρ' αὐτὴν ναῖσκος
τοῦ Ἁγ. Ἡλίου θεωρεῖται τὸ μέσον τῆς Κρήτης. Ἅγιος

Θωμάς πρὸς Α. τῆς Ἀγ. Βαρβάρας ὑγιεινή, κατάρρυτος καὶ κατάφυτος κώμη ἐπὶ τῆς τοποθεσίας τῆς ἀρχαίας πόλεως Ἀρκαδίας ἢ Παννόνης. Ἐπὶ τῶν ὑπεράνω αὐτῆς βράχων εἶναι ἐκκλησία, τῆς ὁποίας τοῦχοι εἶναι αὐτοὶ οἱ βράχοι, εἶναι δὲ καὶ τάφοι εἰς αὐτούς, εὐρέθη δὲ καὶ ἐπιγραφή ἐπ' αὐτῶν.

Αἱ λοιπαὶ κῶμαι εἶναι: Δούλη, Ἀξέντι, Πρεβελιανὰ, Ἀρδάχια, Μωριάς, Λαῦρες, Βαλί, Γράντος, Γκαγκάλες, Λαράνι, Κουτου, Βορροῦ, Ἀτσιπάδες, Ἀκρια, (Ἀπάνω καὶ Κάτω), Στόλοι, Ἴνια καὶ Κάτω Μούλια.

ΔΗΜΟΣ ΤΕΦΕΛΙΟΥ

Ὁ δῆμος οὗτος εὐφορος, ποιμενικὸς καὶ ὑγιεινός, καὶ ΝΑ. τοῦ δήμου Μεγάλης Βρύσης, ἀποτελοῦσι δὲ αὐτὸν τὰ ἐξῆς 19 χωρία.

Τεφέλι ἔδρα τοῦ δήμου ἐπὶ ὑψηλῆς τοποθεσίας μὲ καλὰς οἰκίας, τζαμίον καὶ ἡρειπωμένας ἐκκλησίας. Ἀρκαδί πρὸς Β. τοῦ Τεφελίου μικρὰ κώμη, παρὰ τὴν ὁποίαν κεῖται ἡ μονὴ τοῦ Ἀγ. Γεωργίου τοῦ Ἐπανωσήφη. Παρὰ ταύτην τοποθετεῖται ὑπὸ τινων ἡ ἀρχαία Ἀρκαδία, τῆς ὁποίας τὸ ὄνομα ἐσώθη εἰς τὸν ἐπισκοπικὸν τίτλον « Ἀρκαδίας ». Ἀποσελέμι πρὸς Α. τοῦ Τεφελίου πλησίον τοῦ ὀμωνύμου ποταμοῦ. Ἀπυράθι πρὸς Α. τοῦ Ἀποσελεμίου ἐπὶ τῶν ἑρειπίων τῆς Παλαιᾶς Πυράνθου. Τσιφουτ-Καστέλλι ἐπὶ λόφου, ἐπὶ τοῦ ὁποίου σφύζεται φρούριον μὲ πολλοὺς θόλους καὶ δεξάμενάς.

Αἱ λοιπαὶ κῶμαι τοῦ δήμου εἶναι: Λιγούρτινος, Πλακιώτισσα, Κεφκλάδω, Καμάρες, Ἀρυκανώγια, Κακὸ-Χωριό, Χαράκι, Πετροκέφαλα, Ἀμουργιέλες, Μαδές, Βοριζ, Μελισσοχώρι, Κεράλα, Δαμνίχι καὶ Γενούπη.

ΔΗΜΟΣ ΣΚΙΝΙΑ

Ὁ δῆμος οὗτος πεδινὸς καὶ εὐφωρος κεῖται ΒΑ. τοῦ δήμου Τεφελίου. Ἀποτελοῦσι δὲ αὐτὸν τὰ ἐξῆς 18 χωρία.

Σκινιάς ἔδρα τοῦ δήμου ἐπὶ πεδιάδος καταφύτου καὶ διαρρομένης ὑπὸ τοῦ ποταμοῦ Ἐμπάρου. Πλησίον τοῦ Σκινιά τοποθετοῦσι τὴν ἀρχαίαν Πριανσόν. Ἴνι πρὸς Β. τοῦ Σκινιά ἐπὶ τῆς θέσεως τῆς παλαιᾶς Ἰνάτου. Πρὸς Δ. τοῦ Σκινιά μεταξύ τῶν χωρίων Σωρακιανὰ, Δεμάτι, Φιλίππου καὶ Καλύβια κείνται τὰ ἐρείπια ἐνετικοῦ φρουρίου (Καστέλλου, Μπελβεδέρε) ἐπὶ ὑψηλῆς καὶ γραφικῆς τοποθεσίας, εἰς τὴν ὁποίαν δίδεται τὸ ὄνομα Ῥιζόκαστρον ἢ Ῥίζον. Περὶ τὸν λόφον ἔκειτο ἡ ἀρχαία πόλις Στήλαι οὐχὶ μακρὰν τῆς Σιναιτικῆς μονῆς Ἀγ. Ἀποστόλων.

Αἱ λοιπαὶ κῶμαι εἶναι: Γαρίπα, (Ἀπάνω καὶ Κάτω), Κασικάλι, Δραπέτι, Τουρλωτῆ, Κακοῦ, Καστελλιανὰ, Φαβριανὰ, Μαιχαρά, Λαγούτα, Βακιώτες, Μιτσιταίρι καὶ Μοναστηράκι.

ΔΗΜΟΣ ΑΡΚΑΛΟΧΩΡΙΟΥ

Ὁ δῆμος οὗτος ποιμενικὸς καὶ κατάρρυτος, νοσιῶδες δὲ εἰς τινα μέρη κεῖται πρὸς Α. τοῦ δήμου Τεφελίου. Ἀποτελοῦσι δὲ αὐτὸν τὰ ἐξῆς 24 χωρία.

Ἀρκαλοχωρίῳ ἔδρα τοῦ δήμου ἐπὶ ὑψηλῆς τοποθεσίας ὄρεινῆ καὶ ποιμενικῆς κώμῃ. Ἀλιτζανή πρὸς Β. τοῦ Ἀρκαλοχωρίου μέχρι τῆς ὁποίας ἐκτείνεται ἡ ἀνατολικὴ διακλάδωσις τῆς Ἰδῆς.

Αἱ λοιπαὶ κῶμαι τοῦ δήμου εἶναι: Χουμέρι, Πατσιδερὸς, Ἀλάγνι, Γουρνες, Στύρωνας, Ζίντα, Μιλιαρίσι, Βιτσιλιά, Ἀτσιπάδες, Ἀγιά Σεμνή, Καλό-Χωριό, Γάσι, Μπαδιά, Πισκοπή, Πάρτηρα, Χαλασός, Νίσιπτα, Βουτουφού, Πουλιές (Ἀπάνω, Κάτω), Χαντροῦ καὶ Μουσουτά.

ΑΝΑΚΕΦΑΛΑΙΩΣΙΣ

Ἔδαφος, κάτοικοι, χωρία, κλίμα, προϊόντα, ἀκρωτήρια,
κόλποι, ποταμοί, ὄρη, διοικήσις,
ἀρχαῖαι πόλεις.

Τὸ Μονοφάσιον παρέλαθεν ἀπὸ τοῦ 1868 μέρος ἐκ τοῦ Ῥίζου καὶ ηὐξήθη, εἶναι δὲ ἐπαρχία πεδινή διακοπτομένη ὑπὸ καταρῦτων λόφων καὶ διαρροεμένη ὑπὸ πλείστων ὑδάτων, ἔχει δὲ 120 περίπου χωρία καὶ 15000 κατοίκους, ἀσχολουμένους εἰς τὴν γεωργίαν καὶ κτηνοτροφίαν.

Τὸ κλίμα τῆς ἐπαρχίας εἶναι νοσηρὸν εἰς τοὺς δήμους Σκινιά καὶ Ἀραλοχωρίου, ὑγιεινὸν δὲ εἰς τοὺς λοιπούς, παράγει δὲ τυρόν, ἐλαιον, δημητριακὰ, βάμβακα, λίνον, οἶνον κτλ.

Ἀκρωτήρια. Ἀλικαπόριθ, Μαρτέλλο, Κοκκινόζο. **Κόλποι.** Τσουτσούρου. **Ποταμοί.** Αναποδάρης, τοῦ Τσουτσούρου. **Ὄρη.** Κόφινας, Ἅγιος Γεώργιος, Τεφέλι, Ὀμαλός.

Διοικεῖται δὲ πολιτικῶς μὲν ὑπὸ ἐπαρχοῦ ἐξαρτωμένου ἐκ τῆς Διοικήσεως Ἑρακλείου, ἐκκλησιαστικῶς δὲ ὑπὸ τοῦ Μητροπολίτου μὲν εἰς τοὺς δήμους τοῦ Μονοφατσίου, ὑπὸ τοῦ Ἀρχιδιάκ. δὲ εἰς τοὺς δήμους τοῦ Ῥίζου.

Ἀρχαῖαι πόλεις. Ῥύτιον, Πάννονα, Πύρανθος, Ἀρκαδία, Πριανσός, Ἰννατος, Στῆλαι.

ΚΑΙΝΟΥΡΓΙΟΝ

Ἡ ἐπαρχία Καινούργιον ἐρίζεται πρὸς Β. ὑπὸ τοῦ Μαλεβουζίου καὶ Μυλοποτάμου, πρὸς Ν. ὑπὸ τοῦ Λιθουκοῦ πελάγους, πρὸς Α. ὑπὸ τοῦ Μονοφατσίου καὶ πρὸς Δ. ὑπὸ τῆς Πυργιωτίσσης καὶ τοῦ Λιθουκοῦ πελάγους.

Διαιρεῖται δὲ εἰς τρεῖς δήμους· τοῦ Ζαροῦ, τοῦ Ἀμπελούζου καὶ τοῦ Πλατάνου.

ΔΗΜΟΣ ΖΑΡΟΥ

Ὁ δῆμος οὗτος τὸ βορεινὸν τῆς ἐπαρχίης μέρος κεῖται εἰς τοὺς πρόποδας τῆς Ἰῶης εἶναι κατάρρυτος καὶ ὑγιεινὸς ἀποτελοῦσι δὲ αὐτὸν τὰ ἐξῆς 17 χωρία.

Ζαρὸς ἔδρα τοῦ δήμου μεγάλη κώμη (μὲ ὃ μετόχια) διαρροομένη ὑπὸ ποταμοῦ, ὅστις καθιστᾷ αὐτὴν γραφικὴν, ἐπειδὴ ῥεεῖ διὰ μέσου βράχων συνδένδρων καὶ ἀποτόμων καὶ γίνεται εἰς τὸν Γέρω-ποταμὸν. Ἀπὸ τὰ ὕδατα τοῦ χωρίου τούτου (βότομος) ὑδρεύετο ἡ ἀρχαία Γόρτυνα, ἀλέθουσι δὲ τῶρα πολλοὶ ἀλευρόμυλοι. Νύβρητος πρὸς Α. σύνδενδρος καὶ κατάρρυτος κώμη. Γέργερις ΒΑ. τῆς Νυβρήτου (μὲ 3 χωρίδια) μὲ ἀξιόλογον ναόν. Πρὸς Α. τούτου ἐκτείνεται ὄροπέδιον γυμνῶν δένδρων γονιμώτατον γνωστὸν ὑπὸ τὸ ὄνομα τοῦ Διγενῆ τὸ μνήμα. Εἰς τὸν δῆμον τοῦτον ἀνήκει καὶ ἡ διαλυθεῖσα μνηθὴ Βροντίσι εἰς τοὺς πρόποδας τῆς Ἰῶης διαρροομένης ὑπὸ ποταμοῦ ὑδάτων, ἐξερχομένων ἐκ τοῦ στόματος λεόντων ἡκρωτηριασμένων, τοὺς ὁποίους ἴδρυσαν οἱ Ἐνετοί.

Αἱ λοιπαὶ κῶμαι εἶναι: Βορίζα, Σκούρβουλα, Λαλουμάς, Κοῦρτες, Φαρί, Παναγιά, Παλκάμα, Καλαθιανὰ, Μάκρες, Δρόσοι, Ἀπομαρμᾶ, Μπανασός, Ἀπάνω Μουλιζ, Ῥάρτης καὶ Κέραμος.

ΔΗΜΟΣ ΑΜΠΕΛΟΥΖΟΥ

Ὁ δῆμος οὗτος κεῖται πρὸς Ν. τοῦ δήμου Ζαροῦ, εἶναι δὲ νοσηρὸς καὶ μάλιστα εἰς τὰς παραποταμίους κώμας. Ἀποτελοῦσι δὲ αὐτὸν τὰ ἐξῆς 16 χωρία.

Ἀμπελοῦζος ἔδρα τοῦ δήμου κατάφυτος καὶ κατάρρυτος. ΒΔ. ταύτης ἐπὶ ὑψηλοῦ λόφου εἶναι τὸ λατομεῖον τῆς Γόρτυνος τὸ γνωστὸν ὑπὸ τὸ ὄνομα Λαβύρινθος. Πλουτὴ ΒΔ. τοῦ Ἀμπελοῦζου παρὰ τὴν ὁποῖαν ὑπάρχει ρύαξ ὀνομαζόμε-

νος άπειρόνερο, από τοῦ ὁποῖου, όταν πίωσι τὰ ψωραλέα πρόβατα θεραπεύονται. ΝΑ. δὲ κείται ἡ Μητρόπολις παραποτάμιος κώμη μὲ ναὸν τοῦ Ἁγίου Τίτου. Πρὸς Α. τῆς Μητροπόλεως κείται ἡ κώμη Ἁγιοὶ Δέκα μὲ ναὸν τῶν Ἁγ. Δέκα, οἱ ὁποῖοι ἐμαρτύρησαν ἐπὶ Δεκίου (249 μ. Χ.) καὶ τῶν ὁποίων ἴχνη τῶν γογάτων φαίνονται εἰς πλάκα ἐντὸς τοῦ ναοῦ εἰς τὴν ὁποίαν ἐγονάτισαν καὶ ἀπεκεφαλίσθησαν. Ἐπὶ τοῦ χώρου τῶν Ἁγ. Δέκα καὶ τῆς Μητροπόλεως ἔκειτο ἡ ἀρχαία Γόρτυνα, ἡ ἐπισημοτάτη πόλις τῆς Κρήτης, τῆς ὁποίας σώζονται πλεῖστα εἰρηεῖπια, ἀνεκαλύφθη δὲ σπουδαία ἐπιγραφή καὶ ναὸς τοῦ Πυθίου Ἀπόλλωνος. Μοῖρες πρὸς Δ. τοῦ Ἀμπελούζου νοσηρὰ κώμη πρωτ. τῶν ἠνωμένων ἐπαρχιῶν Πυργιωτίσσης καὶ Καινούργιου, ἔδρα δὲ ἐπαρχείου καὶ εἰρηνοδικείου.

Αἱ λοιπαὶ τοῦ δήμου κῶμαι εἶναι: Καστέλλι, Σεφεριανὰ, Καπαριανὰ, Μονόχωρο, Ἀπόλυχος, Βρέλι, Κουστουλιανὰ, Βουρβουλίτης, Κυρμουσὴ, Ρουφᾶς, Γαλιὰ καὶ Μορώνι.

ΔΗΜΟΣ ΠΛΑΤΑΝΟΥ

Ὁ δῆμος οὗτος εἶναι τὸ νοτιώτερον τῆς ἐπαρχίας μέρος πρὸς Β. μὲν πεδινός, πρὸς Ν. δὲ βραχώδης καὶ εἰς πολλὰ μέρη νοσηρὸς· ἀποτελοῦσι δὲ αὐτὸν τὰ ἐξῆς 21 χωρία.

Πλάτανος, ἔδρα τοῦ δήμου παραποτάμιος καὶ νοσώδης κώμη. Πλώρα, πρὸς Ν. τοῦ Πλατάνου, παρὰ τὴν ὁποίαν τοποθετεῖται ἡ ἀρχαία Πυλωρός· πρὸς Α. ταύτης κείται λόφος ἐκ λίθου γρανίτου Διχάλη ὀνομαζόμενος, ἀπὸ τοῦ ὁποῖου ἐκόπτοντο στῦλοι διὰ τὴν Γόρτυναν. Ἀντισκᾶρι ΝΑ. τῆς Πλώρας, παρὰ τὸ ὅποιον ἔκειτο ἡ παλαιὰ Λεβὴν ἐπίνειον τῆς Γορτύνης μὲ ναὸν τοῦ Ἀσκληπιοῦ. Μπόμπια ΝΔ. τοῦ Πλατάνου μὲ εὐπροσώπους οἰκίας πολλοὺς ναοὺς καὶ 1000 κατ. Παρὰ ταύτην τοποθετεῖται ἡ ἀρχαία Βοίβη. Ἀληθινή, Πέρι καὶ Πε-

τροκεφάλι ὄχι μακρὰν τῆς Μπόμπης, αἱ γονιμώτεραι τῆς Μεσαρᾶς κῶμαι. Παρὰ τὴν Ἀληθινὴν κείται ἡ μονὴ Ἀπεζανές.

Εἰς τὸν δῆμον τοῦτον ἀνήκει καὶ ἡ μονὴ Ὀδηγήτρια με πύργον. ΒΑ. δὲ τῆς Ὀδηγητρίας εἶναι ἐκκλησία τῶν Ἁγίων Εὐτυχίου, Εὐτυχιανοῦ καὶ Κασσιανῆς, τῶν ὁποίων τὰ λείψανα σφύζονται.

Αἱ λοιπαὶ τοῦ δήμου κῶμαι εἶναι: Φλακιάδες, Ἀνώγεια Βασιλικὰ, Καντήλα, Βασιλική, Μιαμοῦ, Κρότος, Λίσταρος, Γαβαλιανὰ, Πηγαδάκια, Τρυπητὰ, Ἅγιος Κύριλλος, Ἀποσακᾶρι, Κουσές, Γιαλομονόχωρον.

ΑΝΑΚΕΦΑΛΑΙΩΣΙΣ

Ἔδαφος, κάτοικοι, χωρία, κλίμα, προϊόντα, ἀκρωτήρια, λιμένες, ποταμοί, πεδιάδες διοικήσεις.

Τὸ Καινούργιον εἶναι ἐπαρχία πεδινὴ μὲν εἰς δύο δήμους, ὄρεινὴ δὲ εἰς ἓνα, ἀνήκουσα εἰς τὴν πεδιάδα τῆς Μεσαρᾶς· ἔχει δὲ 54 χωρία καὶ 10000 κατ. ἀσχολουμένους εἰς τὴν γεωργίαν καὶ τὴν κτηνοτροφίαν.

Τὸ κλίμα τῆς ἐπαρχίας εἶναι νοσηρὸν εἰς τὰ πεδινὰ μέρη, υγρὸν δὲ εἰς τὰ ὄρεινά· παράγει δὲ δημητριακοὺς καρποὺς ἐν ἀφθονίᾳ, βάμβακα, λίνον, ἔλαιον σῆσαμον, τυρὸν καὶ γύψον.

Ἀκρωτήρια. Λίθινον, Τρίκαλα, Κεφαλᾶς. **Λιμένες.** Καλοὶ λιμένες. **Ποταμοί.** Γερω-ποταμός, Μητροπολιανός, Ζάριανός, Πανασσού. **Πεδιάδες.** Μεσαρᾶ.

Διοικεῖται δὲ μετὰ τῆς Πυργιωτίσσης μετὰ τῆς ὁποίας συναποτελεῖ μίαν διοικητικὴν περιφέρειαν, ὑπὸ ἐπάρχου ἐξαρτωμένου ἐκ τῆς Διοικήσεως Ἡρακλείου ἐκκλησιαστικῶς δὲ ὑπὸ τοῦ Μητροπολίτου.

ΠΥΡΓΙΩΤΙΣΣΑ

Ἡ Πυργιώτισσα ὀρίζεται πρὸς Β. ὑπὸ τοῦ Μυλοποτάμου διὰ τῆς Ἰδῆς, πρὸς Ν. ὑπὸ τοῦ Λιθυκοῦ πελάγους, πρὸς Α. ὑπὸ τοῦ Καινούργιου καὶ πρὸς Δ. ὑπὸ τοῦ Ἀμαρίου καὶ τοῦ Λιθυκοῦ πελάγους.

Διαιρείται δὲ εἰς δύο δήμους· τοῦ Τυμπακίου καὶ τῶν Κισσῶν.

ΔΗΜΟΣ ΤΥΜΠΑΚΙΟΥ

Ὁ δήμος οὗτος εἶναι τὸ νοτιοδυτικὸν τῆς ἐπαρχίας μέρος, πεδινὸς καὶ νοσώδης διὰ τὰ λιμνάζοντα τοῦ ποταμοῦ ὕδατα καὶ τὰ ἔλη. Ἀποτελοῦσι δὲ αὐτὸν τὰ ἑξῆς 6 χωρία:

Τυμπάκι, ἔδρα τοῦ δήμου μεγάλη καὶ πλούσια κώμη με ὠραίας οἰκίας, ναοὺς καὶ δημοτικὴν σχολὴν καὶ 2000 κατοίκους. Ἁγία Τριάς πρὸς Ν. μικρὰ κώμη. Ἅγιος Ἰωάννης ΝΔ. πλησίον τοῦ ὁποίου τοποθετεῖται ἡ παλαιὰ Φαιστός πατρὶς τοῦ Ἐπιμενίδου. Σίββα μεγάλη κώμη με ὠραίας οἰκίας, δημοτικὸν σχολεῖον καὶ 500 κατ. Πιτσιδία παράλιος καὶ μεγάλη κώμη, παρὰ τὴν ὁποίαν ΝΔ. ἔκειτο ἡ παλαιὰ πόλις Μάταλλα ἐπίκειον τῆς Γορτύνης εἰς ὁμώνυμον κόλπον, ὅπου ὑπὸ τὴν θάλασσαν ἀνακαλύπτονται εἰρείπια. Καὶ τώρα δὲ ὑπάρχει ὁμώνυμος συνοικισμὸς καὶ ἐνεργεῖται καὶ μικρὸν ἐμπορίον δημοτριακῶν.

Αἱ λοιπαὶ κῶμαι εἶναι: Καμηλάρι καὶ Κλημα ἀποσπασθὲν ἀπὸ τοῦ 1889 ἀπὸ τοῦ Ἁμαρίου εἰς τὸ ὅποιον ὑπάγεται.

ΔΗΜΟΣ ΚΙΣΣΩΝ

Ὁ δήμος οὗτος κεῖται ΒΑ. τοῦ δήμου Τυμπακίου, ἀποτελοῦσι δὲ αὐτὸν τὰ ἑξῆς 10 χωρία.

Κισσοί, (με 7 μετόχια) ἔδρα τοῦ δήμου ἐπὶ ὑψηλῆς καὶ συνδένδρου τοποθεσίας. Βόρειοι πρὸς Ν. τῶν Κισσῶν (με 5 μετόχια) ἡ μεγαλυτέρα τοῦ δήμου κώμη, ἔδρα τοῦ Εἰρηνοδικεῖου τῆς ἐπαρχίας με εὐπροσώπους οἰκίας καὶ φιλοξένους κατοίκους. Παρὰ ταύτην ἔκειτο τὸ καταστραφὲν μονύδριον τῆς Παναγίας τῆς Πυργιωτίσσης. Καλύβια, πρὸς Α. ἐπὶ λόφου. Ἐνταῦθα

ἀνευρέθη θαυματουργὸς εἰκὼν τῆς Παναγίας εἰς ναῖσκον, εἰς τὸν ὁποῖον πολλάκις κατ' ἔτος ἔρχονται ἐξ ὅλων τῶν μερῶν τῆς Κρήτης πολλοὶ προσκυνηταί.

Αἱ λοιπαὶ κῶμαι εἶναι: Μαχαριάρι, Καλοχωραφίτης (μὲ 3 μετόχια), Γληγοριά, Λαγωλιό, Τεμενέλι, Καμάρες, καὶ Φανερωμένη (μὲ 4 μετόχια).

ΑΝΑΚΑΦΑΛΛΙΩΣΙΣ

Ἔδαφος, κάτοικοι, χωρία, κλίμα, προϊόντα, κόλλαι, ποταμοί, πεδιάδες, διοικήσις.

Ἡ Πυργιώτισσα εἶναι ἐκ τῶν μικροτέρων τῆς Κρήτης ἐπαρχιῶν· εἶναι δὲ πεδινή μὲν εἰς τὸν δῆμον Τυμπακίου, βουνώδης δὲ εἰς τὸν δῆμον Κισσῶν, ἔχει δὲ ἔδαφος γονιμώτατον καὶ κατοικεῖται ὑπὸ 5000 κατ. εἰς 16 χωρία φιλοπόνων καὶ φιλοξένων, ἀσχολουμένων εἰς τὴν γεωργίαν καὶ κτηνοτροφίαν.

Τὸ κλίμα τῆς ἐπαρχίας εἶναι νοσώδες εἰς τὰ χαμηλὰ μέρη, ὑγιεινὸν δὲ εἰς τὰ ὑψηλότερα· παράγει δὲ πολλοὺς δημοτρικκοὺς καρπούς, βάλσαμα, λίνον, σῆσαμον καὶ ἔλαιον.

Κόλλαι. Μάταλλα. **Ποταμοί.** Γέρω-ποταμός, Βοριζανός, Πιτσιδιανός. **Πεδιάδες.** Μεσαρά.

Διοικεῖται δὲ πολιτικῶς μὲν ὑπὸ τοῦ ἐπαρχοῦ Καινούργιου (σελ. 74) ἐξαρτωμένου ἐκ τῆς Διοικήσεως Ἡρακλείου, ἐκκλησιαστικῶς δὲ ὑπὸ τοῦ Μητροπολίτου.

ΤΜΗΜΑ ΛΑΣΗΘΙΟΥ

Τὸ Τμήμα Λασηθίου περιλαμβάνει πέντε ἐπαρχίας, τὸ Μιραβέλλον, τὸ Λασηθί, τὴν Βιάννον, τὴν Ἱεράπετρον καὶ τὴν Σητεάν.

Ὅριζεται δὲ πρὸς Β. ὑπὸ τοῦ Κρητικοῦ πελάγους, πρὸς Ν. ὑπὸ τοῦ Λιβυκοῦ, πρὸς Α. ὑπὸ τῆς Μεσογείου θαλάσσης παρὰ τὴν νῆσον Κάρπαθον καὶ πρὸς Δ. ὑπὸ τῶν ἐπαρχιῶν Μονοφατσίου καὶ Πεδιάδος.

ΜΙΡΑΒΕΛΛΟΝ

Τὸ Μιραβέλλον ὀρίζεται πρὸς Β. ὑπὸ τοῦ Κρητικοῦ πελάγους, πρὸς Ν. ὑπὸ τοῦ Λασηθίου καὶ Ἱεραπέτρου, πρὸς Α. ὑπὸ τοῦ κόλπου τοῦ Ἁγίου Νικολάου καὶ μέρους τῆς Ἱεραπέτρου καὶ πρὸς Δ. ὑπὸ τῆς Πεδιάδος καὶ Λασηθίου.

Διαιρεῖται δὲ εἰς 6 δήμους· τῆς Νεαπόλεως, τοῦ Βραχασίου, τοῦ Χουμεριάκου, τῆς Φουρνῆς, τῆς Κρητσᾶς καὶ τῆς Σπιναλόγκας.

ΔΗΜΟΣ ΝΕΑΠΟΛΕΩΣ

Ὁ δῆμος οὗτος μὲ λαμπρὸν κλίμα εἶναι κατάφυτος καὶ κατάρρυτος, ἀποτελεῖ τὸ μέσον τῆς ἐπαρχίας καὶ συγκροτεῖται ἐκ τῆς Νεαπόλεως καὶ Βουλισμένης.

Νεάπολις (πρῶην Καινούριο-χωριὸν) ἔδρα τοῦ δήμου καὶ πρωτεύουσα τῶν ἡνωμένων ἐπαρχιῶν Μιραβέλλου καὶ Λασηθίου καὶ τοῦ ἔθλου Τμήματος, ἔδρα τοῦ Διοικητοῦ, Εἰρηνοδικοῦ, Πρωτοδικείου (δικάζοντος καὶ ὡς κκυργιοδικείου) καὶ τοῦ Ἐπισκόπου Πέτρας. Ἔχει δὲ νεόδμητον Διοικητήριον, ἐντὸς τοῦ ὁποῦ περιλαμβάνονται τὰ διοικητικά, δικαστικά καὶ ἀστυνομικά γραφεῖα, κοινοτικά καταστήματα συνεχόμενα ἤτοι Γυμνάσιον πλήρες, Ἑλληνικὸν σχολεῖον, πρότυπον ἀημοτικόν, Δημογεροντίαν καὶ ἐπισκοπικὸν ναὸν, ἀνοικοδομούμενον πρό τινων ἐτῶν, ἀλλ' ἀτελεῖ ἀκόμη. Κεχωρισμένα δὲ τὸ Παρθενάγειον, πολλοὺς ναοὺς, εὐρείας καὶ κανονικὰς ὁδοὺς, εὐπροσώπους οἰκοδομὰς καὶ λαμπρὰν πλατεῖαν ἐπονομαζομένην Πλατανάκια φυτευμένην μὲ πλατάνους καὶ μὲ κρήνην εἰς τὸ μέσον. Ἔχει δὲ πρὸς τούτοις νεόδμητον στρατῶνα, τζαμίον, τουρκικὸν σχολεῖον καὶ νεκροταφεῖον μὲ ναὸν τοῦ Ἁγίου Γε-

ωργίου. Ἡ δυτικὴ δὲ συνοικία τῆς πόλεως Καρναὶ εἶναι ἡ πατρὶς τοῦ Πάπα Ἀλεξάνδρου τοῦ Ε'. Τὰ περὶξ δὲ αὐτῆς εἶναι μαγευτικαὶ ἐξοχαὶ (Φραρό, Πασχαλίγο) μὲ κήπους, ἀμπελῶνας καὶ πλῆθος ὑδάτων. Μὲ 12 δὲ μετόχια (Ἀμυγδαλόλακκο, Πέτρου, Ἅγιον Ἀντώνιον, Σουβλον, Ἀμυγδαλιάν, Φινοκαλιάν, Ἀγαλιανού, Παπιτσόπουλο, Ἀγ. Σοφίαν, Μακρογένισσαν, Ὀμφαλιάν καὶ Περάμπελλα) ἔχει 3000 κατ. ἀσχολουμένους εἰς τὸ ἐμπόριον καὶ τὴν γεωργίαν.

Ἡ δὲ Βουλισμένη κεῖται ΒΔ. τῆς Νεαπόλεως μεγάλη κώμη μὲ 800 κατοίκους.

Εἰς τὸν δῆμον τοῦτον ἀνήκουσι καὶ αἱ μοναὶ Κουφή-Πέτρα ἐπὶ ὑψηλῆς καὶ γραφικῆς τοποθεσίας καὶ τὰ Περάμπελλα.

ΔΗΜΟΣ ΒΡΑΧΑΣΙΟΥ

Ὁ δῆμος οὗτος ὀρεινός, ποιμενικός, ψυχρὸς καὶ ὑγιεινὸς κεῖται ΒΔ. τοῦ δήμου Νεαπόλεως, ἀποτελοῦσι δὲ αὐτὸν τὰ ἐξῆς 3 χωρία.

Βραχάσι μεγάλη καὶ πλουσία κώμη ἐπὶ τῆς Ν. κλιτύος τοῦ ὑψηλοῦ βουνοῦ Καλλαρείτου ἔδρα τοῦ δήμου μὲ 1500 κατοίκους γεωργούς καὶ ποιμένας. Λατσίδα πρὸς Α. τοῦ Βραχασίου εἰς τοὺς πρόποδας τοῦ αὐτοῦ βουνοῦ μὲ 800 κατοίκους. Μιλᾶτος πρὸς Β. τοῦ Βραχασίου παραλίως κώμη πλησίον τῆς τοποθεσίας παλαιᾶς ὀμωνύμου πόλεως, τῆς ὁποίας σφύζονται ἐρείπια. Ὑπεράνω τῆς Μιλᾶτου ἐπὶ ὑψηλοῦ βουνοῦ κεῖται τὸ ὀνομαστὸν σπήλαιον τῆς Μιλᾶτου, πρὸς Δ. δὲ ταύτης κεῖται ὁ ὄρμος Σεῖσι, παρὰ τὸν ὁποῖον σφύζονται ἀρχαῖα ἑλληνικὰ ἐρείπια.

Εἰς τὸν δῆμον τοῦτον ἀνήκει καὶ ἡ μονὴ Ἅγιος Γεώργιος ὁ Βραχασώτης.

ΔΗΜΟΣ ΧΟΥΜΕΡΙΑΚΟΥ

Ὁ δῆμος οὗτος ὑγιεινὸς καὶ κατάρυτος κεῖται πρὸς Ν. τοῦ δήμου Νεαπόλεως ἐπὶ τῶν πλαγίων πλευρῶν τῆς ἀνατολικῆς κοιλάδος τοῦ Μιραβέλλου, ἀποτελοῦσι δὲ αὐτὸν τὰ ἑξῆς 8 χωρία.

Χουμεριάκος ἔδρα τοῦ δήμου ἐπὶ καταρῦτου καὶ συνδένδρου θέσεως μὲ ὠραίας οἰκίας, τζαμίον καὶ 800 κατοίκους. Λίμνες πρὸς Β. τοῦ Χουμεριάκου μεγάλη κώμη μὲ 800 κατ. Βρύσες (μὲ 4 μετόχια) πρὸς Δ. τοῦ Χουμεριάκου κατάρυτος καὶ τριπλὴ κώμη, παρὰ τὴν ὁποίαν κεῖται ἡ μονὴ Κριμαστὰ ἐπὶ γραμμικωτάτης τοποθεσίας.

Λίλοιπαι τοῦ δήμου κώμαι εἶναι: Μετόχια Λιμνῶν (ἑξ) Νικησιανῶ, Πλατυπόδι, Ἀμφυδάλλι καὶ Ὁξω Λακκωνία.

ΔΗΜΟΣ ΦΟΥΡΝΗΣ

Ὁ δῆμος οὗτος κεῖται ΒΑ. τοῦ δήμου Νεαπόλεως, στεινὰ ῥεῖται δὲ πηγῶν ὑδάτων καὶ διὰ τοῦτο συνάγουσι βροχίνα ὑδάτα εἰς δεξαμενὰς μεγάλας, ἀπὸ τῶν ὁποίων ὑδρεύονται. Ἀποτελοῦσι δὲ αὐτὸν τὰ ἑξῆς 10 χωρία.

Φουρνὴ ἀποτελουμένη ἐκ τριῶν διαμερισμάτων, Καστελλίου ἔδρα τοῦ δήμου, Ἀπάνω Χωριῦ καὶ Κάτω Χωριῦ μεγάλη κώμη ἐντὸς κοιλάδος, ἡ ὁποία περικυκλοῦται ἀπὸ λόφους κατάρυτους ἐξ ἀμυγδαλεῶν μὲ 1200 κατοίκους. Πλησίον τῆς Φουρνῆς παρὰ τὸν λόρον Ἀγ. Ἀντωνίου εἰς τὴν τοποθεσίαν Χῶρες ἔκειτο ἡ ἀρχαία Δρῆρος, τῆς ὁποίας σφίζεται ἡ ἀκρόπολις. Ἐλοῦντα πρὸς Α. τῆς Φουρνῆς, παρὰ τὴν ὁποίαν εἰς τὸ στενὸν τὸ ὁποῖον χωρίζει τὴν Σπιναλόγκαν ἀπὸ τοῦ Μιραβέλλου ἔκειτο ἡ ἀρχαία Ὀλοῦς· πρὸς Ν. δὲ ἔκειτο ἡ

Νάξος ἐπὶ τοῦ λόφου Ἰξιά, ὅπου ἐξορύσσεται ἡ περίφημος Νάξια ἀκόνη.

Αἱ λοιπαὶ κώμαι εἶναι : Καρύδι, Λούμας (Ἀπάνω καὶ Κάτω), Σκινιάς, Βρουτζε, Δωριές καὶ Πινές.

Εἰς τὸν δῆμον τοῦτον ἀνήκουν καὶ τὰ μοναστήρια Κεράμου, Δωριές, Ἀρίτη καὶ Καρδαμούτσα.

ΔΗΜΟΣ ΚΡΗΤΣΑΣ

Ὁ δῆμος οὗτος ὀρεινός, ποιμενικός καὶ εἰς πολλὰ μέρη ψυχρὸς εἶναι τὸ νοτιοανατολικώτερον σημεῖον τῆς ἐπαρχίας, ἀποτελοῦσι δὲ αὐτὸν τὰ ἐξῆς 7 χωρία.

Κρητὰ ἔδρα τοῦ δήμου, τὸ μέγιστον χωρίον τῆς Κρήτης με 2100 κατοίκους, ποιμένας τὸ πλεῖστον. Κρούστας πρὸς Ν. τῆς Κρητῆς εἰς τὰς ὑψαιεῖας ὑψηλοῦ βουνοῦ. Πρίνα πρὸς Ν. τοῦ Κρούστα ἐπὶ ὄρειας τοποθεσίας. Μέσα Λακκωνία μικρὰ κώμη πρὸς Β. τῆς Κρητῆς ἐπὶ τοῦ πλησίον τούτων λόφου Κονταράτου τοποθετεῖται ἡ ἀρχαία Λατώ· Ἅγιος Νικόλαος πρὸς Α. τῶν Λακκωνιῶν μικρὰ νεόδμητος πόλις με τελωνεῖον, λιμεναρχεῖον, ἀποθήκας καὶ λαμπρὰς οἰκίας ἀσκούσα ἀξιόλογον ἐμπόριον ἐνεκα τοῦ λιμένος αὐτῆς. Πλησίον ταύτης ὑπῆρχεν ἔλος, τὸ ὅποιον ἀπεξήρανε ὁ Ἄδωσιδης. Ἐκεῖτο δὲ παρ' αὐτὴν ἡ ἀρχαία Καμάρα. Πλησίον δὲ τοῦ λιμένος ἀνεκαλύφθη πατρῶδες στρώμα περιέχον ὅλα τὰ συστατικὰ τοῦ τσιμέντου. Καλὸ Χωριὸν (Ἰστρωνας ἄλλοτε) ΒΑ. τῆς Πρίνας νοτιώδης κώμη, ἀλλ' εὐφορώτατη με μικρὸν ὄρμον παρὰ τὸν ὅποιον ἐκεῖτο ἡ ἀρχαία Μινώα καὶ ἡ Ἰστρών. Τάπες μικρὰ κώμη ΒΑ. τῆς Κρητῆς.

Εἰς τὸν δῆμον τοῦτον ἀνήκει καὶ ἡ μονὴ Ἅγιος Ἰωάννης ὁ Θεολόγος.

ΔΗΜΟΣ ΣΠΙΝΑΛΟΓΚΑΣ

Ὁ δῆμος οὗτος συγκροτεῖται ἐκ τῆς νήσου Σπιναλόγκας (Μακρακάνθης) ἕδρας τοῦ δήμου ἐπιμήκουσ καὶ στενῆς. Εἶναι δὲ αὐτὴ ξηρά, βραχῶδης καὶ ἀγονος, ἔχει δὲ ἐνετικὰ φρούρια, προμαχῶνας καὶ φυλακὰς διὰ τοὺς βαρυποῖνους καὶ 1200 κατοίκους μωαμεθανοὺς πάντας ἀσχολουμένους εἰς τὴν ἀλιεῖαν καὶ τὸ ἐμπόριον.

Ἔχει ἐπ' ἴσης εὐρύχωρον, ἀλλ' οὐχὶ ἀσφαλῆ λιμένα. Ἀσφαλῆς δὲ πλησίον αὐτῆς εἶναι ὁ λιμὴν τοῦ Πόρου. Διετέλεσε δὲ ὑπὸ τὴν ἀρχὴν τῶν Ἐνετῶν μέχρι τοῦ 1715.

ΑΝΑΚΕΦΑΛΑΙΩΣΙΣ

Ἔδαφος, κάτοικοι, χωρία, κλίμα, προϊόντα, ἀκρωτήρια, κόλποι, λιμένες, ποταμοί, ὄρη, διοικήσις.

Τὸ Μιραβέλλον εἶναι μεγάλη ἐπαρχία μὲ ἀνώμαλον καὶ βραχῶδες ἔδαφος, ξηρὸν εἰς τινὰς δήμους, ὅπου ἀρδεύονται μὲ ὕδατα τῶν βροχῶν, κατάρρυτον δὲ καὶ κατὰφυτον εἰς ἄλλους καὶ γόνιμον. Ἔχει δὲ 35 χωρία καὶ 16000 κατ. φιλομούσους καὶ φιλοπόνοους, ἀσχολουμένους εἰς τὴν γεωργίαν, τὴν ποιμενικὴν, τὸ ἐμπόριον καὶ τὴν ἀλιεῖαν (Σπιναλογκίται).

Τὸ κλίμα τῆς ἐπαρχίας εἶναι ὑγιεινὸν ἐκτὸς ὀλίγων μερῶν, παράγει δὲ ἐξαιρέτα ἀμύγδαλα, ἔλαιον, ξυλοκέρατα, μέλι, τυρόν, δημοητριακοὺς καρποὺς καὶ ἐσπεριδοειδή.

Ἀκρωτήρια. Ἀφωρεσμένος. **Κόλποι.** Ἀγίου Νικολάου. **Λιμένες.** Σπιναλόγκας, Κολοκύθας, Πόρου, Ἀγίου Νικολάου. **Ποταμοί.** Μιλᾶτου, Ξεροπόταμος, Κελοῦ Χωριοῦ, Ἀρμυρός. **Ὄρη.** Βρουχᾶς, Καλλιαρσίτης, Καβαλαρά, Λακκωνίων, Κρητσοῦ, Κρούστα, Ἀφέντης-Σταυρός.

Διοικεῖται δὲ πολιτικῶς μὲν ὑπὸ Διοικητοῦ, ἐξαρτωμένου ἐκ τῆς Γεν. Διοικήσεως, ἐκκλησιαστικῶς δὲ ὑπὸ τοῦ Ἐπισκόπου Πέτρας.

ΛΑΣΗΘΙΟΝ

Τὸ Λασηθιον ὀρίζεται πρὸς Β. ὑπὸ τοῦ Μιραβέλλου, πρὸς Ν. ὑπὸ τῆς Βιάννου, πρὸς Α. ὑπὸ τῆς Ἱεραπέτρου καὶ Μιραβέλλου καὶ πρὸς Δ. ὑπὸ τῆς Πεδιάδος καὶ Βιάννου.

Ἀποτελεῖται δὲ ἐξ ὑψηλοῦ ὄροπεδίου, τὸ ὅποιον περικυκλοῦται ὑπὸ τῶν ὄρέων τῆς Δίκτης καὶ διαιρεῖται εἰς δύο δήμους, Δζερμιάδων καὶ Ψυχροῦ.

ΔΗΜΟΣ ΔΖΕΡΜΙΑΔΩΝ

Ὁ δῆμος οὗτος ψυχρὸς καὶ ὑγιεινὸς εἶναι τὸ βόρειον τῆς ἐπαρχίας συνορεύων πρὸς τὸ Μιραβέλλον, ἀποτελοῦσι δὲ αὐτὸν τὰ ἐξῆς 7 χωρία.

Δζερμιάδω πρωτ. τῆς ἐπαρχίας καὶ ἔδρα τοῦ δήμου ἡ μεγαλύτερα κώμη τῆς ἐπαρχίας ἐπὶ τερπνῆς τοποθεσίας ἔχουσα μικρὰν ἀγορὰν, εἰρηνοδικεῖον, ἑλληνικὸν Σχολεῖον καὶ 1000 περίπου κατ. Πινακιανῶ καὶ Λαγοῦ πρὸς Δ. μικραὶ κῶμαι. Ποτάμοι (Μέσα καὶ Ἐξω) πρὸς Α. τοῦ Δζερμιάδω ὠραία κώμη μὲ πολλοὺς κήπους. Μέσα Λασηθι, ἡ ἀρχαιοτέρα κώμη τῆς ἐπαρχίας, παρὰ τὴν ὁποίαν κεῖται ἐπὶ λόφου γραφικοῦ ἡ μονὴ Κρουσταλλένια πλησίον τοῦ μεγάλου ποταμοῦ, ὅστις διχοτομεῖ τὴν κοιλάδα τοῦ Λασηθίου.

Αἱ λοιπαὶ κῶμαι εἶναι: Φαρσάρω, Μαρμακέτω καὶ Ἅγιος Κωνσταντίνος.

ΔΗΜΟΣ ΨΥΧΡΟΥ

Ὁ δῆμος οὗτος πειμενικὸς, κατάρρυτος καὶ ὑγιεινὸς κεῖται πρὸς Ν. τοῦ δήμου Δζερμιάδω, συνορεύων πρὸς τὴν Πεδιάδα καὶ τὴν Βιάννον. Ἀποτελοῦσι δὲ αὐτὸν τὰ ἐξῆς 10 χωρία.

Ψυχρόν ἔδρα τοῦ δήμου πατρὶς τοῦ Ἄντ. Παππαδάκη, εὐεργέτου τοῦ Ἐθνικοῦ Πανεπιστημίου, ἔχουσα ὠραίαν δημοτικὴν Σχολὴν κτισθεῖσαν ὑπὸ τοῦ Παππαδάκη καὶ διατηρουμένην ἐκ κληροδοτήματος αὐτοῦ. Ἐκ ψυχροῦ κατάγεται καὶ ὁ Ἴω. Καμπάνης ἀφήσας τὴν περιουσίαν του πρὸς ἴδρυσιν Πολυτεχνείου ἐν Ψυχρῷ, τὸ ὁποῖον καὶ ἤρχισε νὰ κτιζῆται. Παρὰ τὸ ψυχρόν (ὕψ. 1000 μ.) κεῖται καὶ τὸ Δικταῖον ἄντρον, ὅπου ἐγεννήθη ὁ Ζεὺς καὶ ὁ Μίνως συνωμίλει μετ' αὐτοῦ, ὅτε ἔγραφε τοὺς νόμους του. Εἰς τὸ σπήλαιον τοῦτο ἀνευρέθησαν πλεῖστα ἀξιόλογα ἀρχαιολογικὰ ἀντικείμενα.

Εἰς τὸν δῆμον τοῦτον ἀνήκει καὶ ἡ μονὴ Ζωοδόχος Πηγὴ Βιδιανοῦ.

Αἱ λοιπαὶ τοῦ δήμου κῶμαι εἶναι: Ἄγ. Γεώργιος, Καμινάκι, Πλαθιανῶ, Πλάτη, Ἄδρακόντες, Μαγουλᾶς, Γεροντομουρῆ, Μετόχι καὶ Κουδουμαλιά.

ΑΝΑΚΕΦΑΛΑΙΩΣΙΣ

Ἔδαφος, κάτοικοι, χωρία, κλίμα, προϊόντα, ποταμοί, ὄρη, ὄροπέδια, διοικήσεις.

Ἡ ἐπαρχία Λασηθίου εἶναι ὄρεινὴ καὶ ἐκ τῶν μικροτέρων ἐπαρχιῶν τῆς Κρήτης, κεῖται δὲ ἐντὸς ἐκτεταμένου καταφύτου καὶ καταρρύτου ὄροπέδιου καὶ ἔχει γόνιμον ἔδαφος. Ἐχει δὲ 17 χωρία καὶ ὑπὲρ τὰς 5000 κατοίκους φιλοξένους καὶ φιλοπόνους, ἀσχολουμένους εἰς τήγερσίαν καὶ τὴν κτηνοτροφίαν.

Τὸ κλίμα τοῦ Λασηθίου εἶναι ψυχρὸν ἀλλ' ὑγιεινότατον, τὰ δὲ προϊόντα αὐτοῦ λαμπρὰ μήλα, αἶνος, τυρὸς, μέλι, ἀμύγδαλα καὶ ἄφθονα δημητριακὰ.

Ποταμοί. Μεγάλος ποταμὸς. **Ὄρη.** Δίκτη (Ἀφέντης-Χριστός, Ἀφέντης, Σελίνα). **Ὄροπέδια.** Ὄροπέδιον Λασηθίου, Ὄμαλός.

Διοικεῖται δὲ πολιτικῶς μὲν ὑπὸ τοῦ Διοικητοῦ Λασηθίου ἐδρεύοντος ἐν Νεαπόλει, ἐκκλησιαστικῶς δὲ ὑπὸ τοῦ Ἐπισκόπου Πέτρας.

BIANNOS

Ἡ ἐπαρχία Βιάννου εἶναι ἡ παλαιότερον ὀνομαζομένη Ἀρκαδία, τῆς ὁποίας τὸ ὄνομα σώζεται εἰς τὸν τίτλον τοῦ Ἐπισκόπου, ἧτοι τὸ μέρος τοῦ Ῥίζου ὅπερ δὲν περιλαμβάνεται εἰς τὸ Μονοφάτσιον.

Ὅρίζεται δὲ πρὸς Β. ὑπὸ τοῦ Λασηθίου καὶ Πεδιάδος πρὸς Ν. ὑπὸ τοῦ Λιθουκοῦ πελάγους, πρὸς Α. ὑπὸ τῆς Ἱεραπέτρου καὶ πρὸς Δ. ὑπὸ τοῦ Μονοφατσίου.

Διαιρεῖται δὲ εἰς τρεῖς δήμους· τῆς Βιάννου τοῦ Ἁγίου Βασιλείου καὶ τῶν Μουρνιῶν.

ΔΗΜΟΣ ΒΙΑΝΝΟΥ

Ὁ δῆμος οὗτος εὐφορος, ψυχρὸς καὶ κατάρρυτος ἐκτείνεται πρὸς Δ. τῆς ἐπαρχίας, ἀποτελοῦσι δὲ αὐτὸν τὰ ἐξῆς 4 χωρία.

Ἀπάνω Βιάννος εἰς τοὺς πρόποδας τῆς Ῥουσοκεφάλας, ἔδρα τοῦ δήμου μὲ πολλοὺς κήπους καὶ ὕδατα, πρωτ. τῆς ἐπαρχίας ἔδρα εἰρηνοδικείου, ἐπαρχείου καὶ τοῦ Ἐπισκόπου Ἀρκαδίας μὲ 1300 περίπου κατοίκ. Ἐπ' αὐτῆς ἔκειτο ἡ παλαιὰ Βιάννος, ἀπὸ τῆς ὁποίας ἀπώκισθη ἡ γαλατικὴ Βιέννα. Κάτω Βιάννος ΝΔ. εἰς μικρὰν ἀπόστασιν. Βαχὸς πρὸς Ν. τῆς Βιάννου καὶ Χόνδρος ΝΔ. τοῦ Βαχοῦ. Παρὰ τὸν Χόνδρον κεῖται ἡ Ἁγ. Μονὴ εἰς τοὺς πρόποδας τοῦ ὄρους Κεράτου, ὅπου σώζονται ἑρείπια ἑλληνικά. ΝΑ. δὲ κεῖται τὸ Ἄρβιον ὄρος τῶν παλαιῶν, ὅπου ἦτο ἱερὸν τοῦ Ἄρβίου καὶ ἡ πόλις Ἄλθη πλησίον.

ΔΗΜΟΣ ΑΓΙΟΥ ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ

Ὁ δῆμος οὗτος ποιμενικός, βραχώδης, κατάρρυτος, ψυχρὸς καὶ ὑγιεινὸς κεῖται πρὸς Α. τοῦ δήμου Βιάννου, ἀποτελοῦσι δὲ αὐτὸν τὰ ἐξῆς 7 χωρία.

"Αγιος Βασίλειος ἔδρα τοῦ δήμου παραποτάμιος μεγάλη καὶ τερπνή κώμη μὲ ὁμώνυμον ναὸν καὶ 500 κατ. Πεῦκος πρὸς Β. τούτου εἰς τὰς ὑπωρείας ἔρους πλήρους πευκῶν.

Αἱ λοιπαὶ κῶμαι εἶναι: Κρεβατᾶς, Ἄμιρξ, Κεφαλοβρῦσι, Καλάμι καὶ Συκολόγος.

ΔΗΜΟΣ ΜΟΥΡΝΙΩΝ

Ὁ δῆμος οὗτος ψυχρὸς, ἀλλ' ὑγιεινὸς εἶναι τὸ ἀνατολικώτερον μέρος τῆς ἐπαρχίας. Ἀποτελοῦσι δὲ αὐτὸν τὰ ἐξῆς 8 χωρία.

Μουρνιές ἔδρα τοῦ δήμου τερπνή καὶ ὑγιεινὴ κώμη ἐπὶ γραφικῆς καὶ καταφύτου ἐκ μωρεῶν πεδιάδος. Σύμη ΒΔ. τῶν Μουρνιῶν ὄρεινὴ κώμη ('Ἀπάνω καὶ Κάτω). Χριστὸς πρὸς Β. τῶν Μουρνιῶν εἰς τοὺς πρόποδας ὁμωνύμου ἔρους, ἡ ὄρεινότερα κώμη τῆς ἐπαρχίας. Μύρτος ΝΑ. τῶν Μουρνιῶν παράλιος κώμη μὲ μικρὸν ἔρμον.

Αἱ λοιπαὶ κῶμαι εἶναι: Μῦθοι, Γδόχεια, Παρσᾶς καὶ Ρίζα.

ΑΝΑΚΕΦΑΛΑΙΩΣΙΣ

Ἔδαφος, κάτοικοι, χωρία, κλίμα, προϊόντα, ἀκρωτήρια, κόλποι, λιμένες, ποταμοί, ὄρη, διοικήσις.

Ἡ Βιάννος εἶναι ἐκ τῶν μικροτέρων τῆς Κρήτης ἐπαρχιῶν βουώδης καὶ κατάρρτος πανταχοῦ μὲ ἔδαφος γόνιμον καὶ ποικίλον, ἀλλὰ κακῶς καλλιεργημένον· ἔχει δὲ 20 περίπου χωρία καὶ 7000 κατοίκους φιλοξένους καὶ εἰρηνικούς· ἀσχολούμενος εἰς τὴν γεωργίαν καὶ τὴν κτηνοτροφίαν.

Τὸ κλίμα τῆς ἐπαρχίας εἶναι ψυχρὸν εἰς τὰ ὄρεινὰ μέρη, ἥπιον δὲ καὶ γλυκὺ εἰς τὰ νότια, ὑγιεινὸν δὲ πανταχοῦ· τὰ δὲ προϊόντα τῆς ἐπαρχίας εἶναι δημητριακοὶ καρποί, ἔλαιον, τυρὸς, ἔρια, μέταξα, μέλι, κεράτια καὶ παντοῖα ὀπωρικὰ.

Ἀκρωτήρια. Θεόφιλο. **Κόλποι.** Κεράτου. **Λιμένες.** Κερατοκίχπου, Ψαρῆς Φοράδας, Ἄλως. **Ποταμοί.** Κρύος πο-

ταμός, Μύρτος, Πλάχος, τοῦ Κερατοκάμπου. **Ὄρη.** Ρουσοκεφάλα, Κέρατον.

Διοικεῖται δὲ πολιτικῶς μὲν ὑπὸ ἐπάργου ἐξαρτωμένου ἐκ τῆς Διοικήσεως Λασηθίου, ἐκκλησιαστικῶς δὲ ὑπὸ τοῦ Ἐπισκόπου Ἀρκαδίας.

Σημ. Ἀπὸ τοῦ 1868—1878 ἡ Βιάννος διοικεῖτο ὑπὸ τοῦ ἐπάργου Ἰεραπέτρου.

ΙΕΡΑΠΕΤΡΟΣ

Ἡ Ἰεράπετρος ὀρίζεται πρὸς Β. ὑπὸ τοῦ Κρητικοῦ πελάγους, πρὸς Ν. ὑπὸ τοῦ Λιβυκοῦ, πρὸς Α. ὑπὸ τῆς Σητείας καὶ πρὸς Δ. ὑπὸ τῆς Βιάννου καὶ Λασηθίου.

Διαιρεῖται δὲ εἰς 4 δήμους: τῆς Ἰεραπέτρου, τῆς Ἀνατολῆς, τοῦ Κατοχωρίου καὶ τοῦ Καβουσίου.

ΔΗΜΟΣ ΙΕΡΑΠΕΤΡΟΥ

Ὁ δῆμος οὗτος πεδινὸς καὶ γόνιμος, ἀλλὰ νοσώδης, κεῖται πρὸς Ν. τῆς ἐπαρχίας ἐπὶ τοῦ ἰσθμοῦ, ὁ ὁποῖος ἐνώνει τὴν Σητείαν μὲ τὴν λοιπὴν Κρήτην. Ἀποτελοῦσι δὲ αὐτὸν τὰ ἐξῆς 6 χωρία.

Ἰεράπετρος ἔδρα τοῦ δήμου μικρὰ πόλις πρωτεύουσα ὅλης τῆς ἐπαρχίας, ἔδρα ἐπαρχείου, εἰρηνοδικείου, καὶ τοῦ ἐπισκόπου Ἰερᾶς καὶ Σητείας. Ἔχει δὲ δημοτικὸν καὶ ἐλληνικὸν Σχολεῖον καὶ Σύλλογον, ὁ ὁποῖος ἔχει μουσεῖον πλουτιζόμενον ἐκ τῶν ἐκεῖ ἀνευρισκομένων ἀρχαιοτήτων. Πρὸς δὲ τούτοις ὠραῖον ναδὸν τοῦ Ἁγίου Γεωργίου, τζαμιά, μικρὸν τεχνητὸν ἀλλ' οὐχὶ ἀσφαλῆ λιμένα· πρὸς Α. δὲ ἐπὶ λόφου ὄχυρὸν πύργον (Καστέλλι) καὶ δεξαμενὴν μὲ πόσιμον ὕδωρ. Παράκειται δὲ εἰς τὴν πόλιν ἡ ἀποξηραιομένη ἤδη λίμνη, ἀπὸ τῆς ὁποίας προέρχονται τὸ θέρος πυρετοί. Ἔχει δὲ 3000 κατοίκους.

Ἐπὶ τῆς τοποθεσίας αὐτῆς ἔκειτο ἡ ἀρχαία Ἰεράπυτνα (Κύρβα,

Πύτνα, Κάμιρος), τῆς ὁποίας σώζονται πολλὰ ἱερεῖα. Τῷ 68 π. Χ. κατέφυγεν πρὸς αὐτὴν ὁ Λαοθένης διωκόμενος ὑπὸ τοῦ Μετέλλου. Διέτριψε δὲ ἐπ' ὀλίγον καὶ ὁ Μέγας Νάπολέων ἐπαναρχούμενος ἐξ Αἰγύπτου. Ἐπαθε δὲ πολλάκις ὑπὸ σεισμῶν. Μεσαλέριοι πρὸς Β. τῆς Ἱεραπέτρου παρὰ τοὺς ὁποίους τοποθετεῖται ἡ ἀρχαία Ὠλερος.

Εἰς τὸν δῆμον τοῦτον ἀνήκει καὶ ἡ μονὴ Φανερωμένη.

Αἱ λοιπαὶ τοῦ δήμου κῶμαι εἶναι : Κεντρί, Μακρυλιά, Καπίστρι, Γιάννιται, καὶ Κεφάλι.

ΔΗΜΟΣ ΑΝΑΤΟΛΗΣ

Ὁ δῆμος οὗτος τραχύς καὶ βραχύδης, ἀλλ' ὑγιεινὸς κεῖται ΒΔ. τῆς Ἱεραπέτρου, ἀποτελοῦσι δ' αὐτὸν τὰ ἐξῆς 5 χωρῖα.

Ἀνατολὴ ἔδρα τοῦ δήμου μεγάλη καὶ ὀρεινὴ κώμη μὲ 600 περίπου κατ. Μάλλες ΒΑ. τῆς Ἀνατολῆς ἐπὶ ὀρεινῆς κοιλάδος εὐφορὸς καὶ τερπνὴ κώμη, παρὰ τὴν ὁποίαν τοποθετεῖται ἡ ἀρχαία Μάλλα. Εἰς τὸν δῆμον τοῦτον ἀνήκει καὶ ἡ μονὴ Ἐξακουστή.

Αἱ λοιπαὶ κῶμαι τοῦ δήμου εἶναι : Καλογέροι, Ἅγιος Γεώργιος, Λουτρὰς καὶ Καλαμαύκα.

ΔΗΜΟΣ ΚΑΤΩ-ΧΩΡΙΟΥ

Ὁ δῆμος οὗτος κεῖται ΒΑ. τοῦ δήμου Ἱεραπέτρας εἶναι δὲ ὀρεινός, ποιμενικός, καὶ σύνδενδρος. Ἀποτελοῦσι δὲ αὐτὸν τὰ ἐξῆς 4 χωρῖα.

Κάτω Χωριὸ ἔδρα τοῦ δήμου παραποτάμιος κώμη πεδινὴ καὶ τερπνὴ. Ἐπισκοπὴ πρὸς Β. τοῦ Κάτω Χωρίου παραποτάμιος κώμη ἐπὶ ὑψηλῆς τοποθεσίας. Εἰς τὸν δῆμον τοῦτον ἀνήκει τὸ μονύδριον Παπλινού*)

Αἱ λοιπαὶ τοῦ δήμου κῶμαι εἶναι : Ἀπάνω Χωριὸ καὶ Ἅγιος Ἰωάννης.

*) Ἐξάρτημα τῆς μονῆς Τοπλοῦ.

ΔΗΜΟΣ ΚΑΒΟΥΣΙΟΥ

Ὁ δῆμος οὗτος κεῖται πρὸς Β. τοῦ δήμου Κάτω Χωρίου ἐπὶ τοῦ ἰσθμοῦ τῆς Ἱεραπέτρου, εἶναι δὲ εὐφορος, πεδινὸς καὶ ὑγιεινὸς καὶ ἔχει τὰ ἑξῆς 3 χωρία.

Καβούσι ἔδρα τοῦ δήμου εἰς τὰς ὑπὸ ἰσθμῶν τοῦ ὄρους Πέποννα τερπνὴ καὶ ὑγιεινὴ κώμη μὲ 1000 περίπου κατ. ΝΔ. τοῦ Καβουσίου κεῖνται αἱ κῶμαι Βασιλικὴ καὶ Μοναστηράκι ὀνομασθέν οὕτω ἐκ βυζαντιακοῦ ναοῦ.

ΑΝΑΚΕΦΑΛΑΙΩΣΙΣ

Ἔδαφος, κάτοικοι, χωρία, κλίμα, προϊόντα, λιμένες, ποταμοί, ὄρη, πεδιάδες, διοικήσεις.

Ἡ Ἱεραπέτρα εἶναι ἐπαρχία πεδινὴ κατὰ τὸ πλεῖστον, βουνώδης μόνον ἐν τῷ δήμῳ Ἀνατολῆς, κατάρυτος δὲ καὶ κατάρρυτος μὲ ἔδαφος γονιμώτατον. Ἐχει δὲ 20 χωρία καὶ 9000 κατ. φιλοπόνοους καὶ ἐργατικούς ἀσχολουμένους εἰς τὴν γεωργίαν καὶ τὴν κτηνοτροφίαν.

Τὸ κλίμα τῆς Ἱεραπέτρου εἶναι ψυχρὸν μὲν καὶ ὑγιεινὸν εἰς τὰ βορειοδυτικὰ μέρη, μαλακὸν δὲ καὶ νοσώδες εἰς τὰ νοτιὰ παράγει δὲ ἔλαιον, μέλι, μέταξαν, κεράτια, τυρὸν καὶ δημητριακοὺς καρπούς.

Λιμένες. Ἱεραπέτρου. **Ποταμοί.** Ψυχρὸς, Στόμιος, Λυγιάς. **Ὄρη.** Ἅγιος Ἡλίας, Πέποννας, Ἀφέντης, Κοπροκεφάλαι.

Διοικεῖται δὲ πολιτικῶς μὲν ὑπὸ ἐπάρχου, ἐξαρτωμένου ἀπὸ τῆς Διοικήσεως Λασηθίου, ἐκκλησιαστικῶς δὲ ὑπὸ τοῦ Ἐπισκόπου Ἱερᾶς καὶ Σητείας.

ΣΗΤΕΙΑ

Ἡ Σητεία εἶναι τὸ ἀνατολικώτατον σημεῖον τῆς Κρήτης ἀποτελοῦσα Χερσόνησον ἐνουμένην μὲ τὴν λοιπὴν Κρήτην διὰ τοῦ ἰσθμοῦ τῆς Ἱεραπέτρου.

Ὄρίζεται δὲ πρὸς Β. ὑπὸ τοῦ Κρητικοῦ πελάγους, πρὸς Ν. ὑπὸ τοῦ Λιβυκοῦ, πρὸς Α. ὑπὸ τοῦ Καρπαθίου καὶ πρὸς Δ. ὑπὸ τῆς Ἱεραπέτρου.

Διαιρεῖται δὲ εἰς 5 δήμους· τοῦ Λιμένος, τῆς Τουρλωτῆς, τῆς Ῥουκάκας, τοῦ Χαντρά καὶ τοῦ Καρυδίου.

ΔΗΜΟΣ ΛΙΜΕΝΟΣ

Ὁ δῆμος οὗτος κεῖται εἰς τὴν ΒΑ. παραλίαν τῆς ἐπαρχίας, εἶναι ὑγιεινός, εὐφορος διὰ τὴν στειακὴν πεδιάδα καὶ μεγαλύτερος τῶν λοιπῶν, ἀποτελοῦσι δὲ αὐτὸν τὰ ἑξῆς 21 χωρία.

Λιμὴν εἰς τὸν μυχὸν τοῦ κόλπου Σητείας, νεόδμητος πολίχνη (Μαγαζιὰ) μὲ ἀσφαλῆ φυσικὸν λιμένα, καλὰς οἰκοδομὰς, στρατῶνα, τηλεγραφεῖον, κανονικὰς ὁδοὺς, ἐμπορικὰ καταστήματα, ναὸν τῆς Ἁγίας Αἰκατερίνης, τζαμίον καὶ 800 κατοίκους. Εἶναι δὲ πρωτεύουσα τῆς ἐπαρχίας ἔδρα τοῦ δήμου, εἰρηνοδικεῖον, ἐπαρχεῖον, ἑλληνικοῦ Σχολείου καὶ προτύπου δημοτικῆς Σχολῆς. Εἰς τὴν δυτικὴν γωνίαν τοῦ κόλπου ἔκειτο ἡ παλαιὰ πόλις Ἡτεία, ἐπὶ τῆς θέσεως τῆς κώμης Πετρά, καὶ ἐπὶ τῶν Ἐνετῶν ἡ Σητεία μετὰ φρουρίου, τοῦ ὁποῦ σφύζονται ἔρείπια. Σφύζονται δὲ καὶ ἑλληνικά. Ὑπῆρξε δὲ πατὴρ τοῦ ποιητοῦ τοῦ Ἐρωτοκρίτου, Κορνάρου. Πισκοκέφαλο ΝΔ. τοῦ λιμένος μεγάλη κώμη μὲ 1000 κατ. ἄλλοτε πρωτεύουσα τῆς ἐπαρχίας. Ῥούσσα—Ἐκκλησιὰ πρὸς Ν. τοῦ Πετρά, παρὰ τὴν ὁποίαν σφύζονται τὰ ἔρείπια τοῦ ἐνετικοῦ φρουρίου Τρεβιζόντα.

Αἱ λοιπαὶ κῶμαι εἶναι: Πισκοπή, Σφακιά, Ζοῦ, Σαντάλι, Ῥίζα, Σκοπή, Χαμίζι, Ἀχλάδια, Παρασπόρι, Σωτεῖρα, Τουρτοῦλοι, Μαρνιά, Πισκοπή (Ἀπάνω καὶ Κάτω), Κυμουριώτου, Σκλαβεδιάκου, Ἁγία Φωτιά, Σκορδύλλω καὶ Πισκοκεφάλου Μετόχι.

ΔΗΜΟΣ ΤΟΥΡΛΩΤΗΣ

Ὁ δῆμος οὗτος κεῖται πρὸς Δ. τοῦ δήμου Λιμένος, εἶναι δὲ πεδινὸς καὶ κατάφυτος μὲ κλῆμα ψυχρόν, ἀλλ' ὑγιεινόν.

Ἀπαρτίζουσι δὲ αὐτὸν τὰ ἐξῆς 6 χωρία.

Τουρλωτὴ ἔδρα τοῦ δήμου ἐπὶ ὑψηλῆς τοποθεσίας (τούρλα) μὲ 700 κατ. Σφάκα καὶ Λάστρος πρὸς Δ. μεγάλοι κῶμαι εἰς τοὺς πρόποδας βουνοῦ παρὰ τὰ σύνορα τῆς Ἱεραπέτρου. ΒΑ. τῆς Τουρλωτῆς κεῖνται τὰ Μετόχια, τὰ Μουλιανὰ (Μέσα καὶ Ὄξω εἰς τὴν δεξιάν καὶ ἀριστεράν ὄχθην ποταμοῦ.

ΔΗΜΟΣ ΡΟΥΚΑΚΑΣ

Ὁ δῆμος οὗτος κεῖται πρὸς Ν. τοῦ δήμου Τουρλωτῆς εἶναι δὲ ὄρεινός, ποιμενικός, εὐφορος, ὑγιεινὸς καὶ μὲ ἄφθονα ὕδατα.

Ἀποτελοῦσι δὲ αὐτὸν τὰ ἐξῆς 9 χωρία.

Ῥουκάκα ἔδρα τοῦ δήμου ὄρεινὴ καὶ ποιμενικὴ κώμη εἰς τὰς ὑπωρείας τῆς Κοπροκεφάλας μὲ 600 κατ. Πρὸς Ν. τῆς Ῥουκάκας κεῖται ἡ κώμη Στραβοδοξάρι μὲ 700 κατ. κατάφυτος καὶ ὠραιότατῃ εἰς τὰς ὑπωρείας τοῦ ὄρους Πλαθειὰ Ὄφι.

Αἱ λοιπαὶ κῶμαι τοῦ δήμου εἶναι: Γρᾶς, Ὀρνό, Πεῦχοι, Δάφνη, Κρυγιὰ, Λάπιθος καὶ Ἄγιος Μάμας.

ΔΗΜΟΣ ΧΑΝΤΡΑ

Ὁ δῆμος οὗτος κεῖται πρὸς Ν. τοῦ δήμου Λιμένος εἶναι δὲ ὄρεινός καὶ ποιμενικός καὶ ἔχει εὐφωρωτάτας κοιλάδας.

Ἀποτελοῦσι δὲ αὐτὸν τὰ ἐξῆς 26 χωρία.

Χαντράς ἔδρα τοῦ δήμου μὲ 500 κατοίκους. Ἀρμένιοι ΝΔ. τοῦ Χαντρά ὀνομασθεῖσα καὶ αὕτη ἐκ τῶν Ἀρμενίων ἀποίκων, οἱ ὅποιοι ἐπέμφθησαν τῷ 961 μ. Χ. εἰς Κρήτην ἀπὸ τοῦ Βυζαντίου. Λιθίνες ΒΔ. τῶν Ἀρμένων ὀνομασθεῖσα

ἀπὸ τοῦ Λουκᾶ Λιθίνου, ὁ ὁποῖος ἦλθεν εἰς τὴν Κρήτην τῷ 1182. Βαβέλοι πρὸς Β. τοῦ Χαντρᾶ, παρὰ τοὺς ὁποίους ἔκειτο ἡ ἀρχαία Πραισὸς εἰς τὴν θέσιν Πράσω, εἰς τὴν ὁποίαν κατοικοῦν οἱ αὐτόχθονες Κρήτες (Ἐτεοκρητες). Ἀπιδί πρὸς Ν. τοῦ Χαντρᾶ νοτιώτερον δὲ εἶναι ὁ κόλπος Μακροῦγιαλος καὶ τὸ ἀκρωτήριον Κρυθαῖον. Ζύρος πρὸς Ν. τοῦ Χαντρᾶ εἰς τὰς ὑψοφείας ὑψηλοῦ βουνου μεγάλη κώμη με 650 κατ. Εἰς τὸν δῆμον τούτον ἀνήκει καὶ τὸ μονῆριον Καψά.

Αἱ λοιπὰ κώμη εἶναι: Περβολάκια, Σουκιά, Σαλάβοι, Κανένα, Ξεπιά, Καλὸς Λάκκος, Τσώ, Καλὸ Χωριό, Ζάκκθος, Ἀνάγυρος, Καταλιώνας, Παππαμαννάδο, Καλαμαῦκι, Δρογγάρι, Χαμαζι-
 τσώτο, Αζωνάκι, Ἀδρουῦλοι, Ἀζάκι, Μαρουλᾶ Μετόχι, Πηλι-
 λιμίματα, Παλιοπέτσι καὶ Βορέ.

ΔΗΜΟΣ ΚΑΡΥΔΙΟΥ

Ὁ δῆμος οὗτος εἶναι ἐν μέρει παράλιος, ὄρεινός καὶ πο-
 μενικός με κλίμα εὐκραές καὶ θερπνόν· κείται δὲ ΒΑ. τοῦ
 δήμου Χαντρᾶ καὶ ἀπαρτίζουσιν αὐτὸν τὰ ἐξῆς 15 χωρία.

Καρυδί εἶδος τοῦ δήμου ποιμενική, καὶ μεσόγειος κώμη
 ὑπεράνω πεδιάδος καταρρύτου καὶ καθαρούτου. Σίτανος ΝΔ.
 παρὰ τὴν ὁποίαν σφίζονται ἐρείπια. Ζάκρος ΝΑ. τοῦ Καρυ-
 δίου παρὰ τὴν ὁποίαν πρὸς Α. ἐκτείνεται τὸ διαώνυμον ἀκρω-
 τήριον, ὅπου σφίζονται ἀρχαία ἐρείπια. Παλιοκίστρο ΒΑ. τοῦ
 Καρυδίου, παρὰ τὸ ὅποιον ἐν τῷ μετοχίῳ Βαί ἐν θέσει Ἐρη-
 μουπόλει τοποθετεῖται ἡ ἀρχαία Ἴτανος, ὅπου εὐρέθη ἑλλη-
 νική ἐπιγραφή. ΒΔ. τοῦ Παλιοκίστρο κείται ἡ μονὴ Τοπλοῦ
 με ναὸν τοῦ Θεολόγου· εἶναι δὲ ἡ μεγαλύτερα καὶ ὀχυρωτέρα
 μονὴ τῆς Κρήτης.

Αἱ λοιπὰ κώμη εἶναι: Κατσιδόνι, Χῶνος, Μπαγκασά, Παλιό
 Μυτᾶτο, Ξερολιμνη, Μισιργιοῦ, Χογλακίς, Ἀζοκίραμος, Κελά-
 ρια, Ἀδραβάστοι καὶ Κλησιδί.

ΑΝΑΚΕΦΑΛΑΙΩΣΙΣ

Ἔδαφος, κάτοικοι, χωρία, κλίμα, προϊόντα, ἀκροτήρια, κόλποι, ποταμοί, ὄρη, παιδάδες διοικήσεις.

Ἡ Σητεία εἶναι ἡ μεγαλύτερη κατὰ τὴν ἐκτετασίαν ἐπαρχία τῆς Κρήτης, διασχίζεται δὲ ὑπὸ πολλῶν ὄρειων, ὄροσπέδιων, κοιλάδων καὶ λόφων κρησφύτων καὶ κρησφύτων μὴ ἴσχυρος νοσημώτατον. Ἔχει δὲ 77 χωρία καὶ 15000 κατοίκους φιλοπόρους καὶ φιλοξένους, ἀσχολουμένους εἰς τὴν γεωργίαν, τὴν κτηνοτροφίαν, εἰς μικρὰν ἀναπλοϊκὴν ναυτιλίαν καὶ τὴν κλιεῖαν.

Τὸ κλίμα τῆς ἐπαρχίας εἶναι ὕγιενόν, τὰ δὲ προϊόντα αὐτῆς τυροί, ἔλαιον, δημητριακοὶ καρποὶ καὶ κεράτια.

Ἀκροτήρια. Φανερωμένη, Σητεία, Σίδερο, Πλάκα, Ζάκρος, Γουδουρα, Περιστερά. **Κόλποι.** Σητείας, Γκράντες, Μακρῆ, Γιαλός. **Λιμένας.** Σητείας, Ερημοπούλεως, Κουρεμένου, Ζάκρου, Ἀνάτου. **Ἰσοτιμίαι.** Παντέλης, Ζου, Ἁγία Φωτειά. **Ὄρη.** Ἀρίντης, Ὄρος, Δάφνη, Καλὴ Πλάγια, Μόδι, Ζάκρου, Χερικόν, Δαμνόνι, Ρωμανάτι, Καβούσι. **Ἡεθεάσις.** Ἡ τῆς Σητείας.

Διακρίνεται δὲ πολιτικῶς μὲν ὑπὸ ἐπάρχου ἰεραρχομένου ἐν τῇ Διοικήσει Λασηθίου, ἐκκλησιαστικῶς δὲ ὑπὸ τοῦ Ἐπισκόπου Ἱερακῆ καὶ Σητείας.

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟΝ

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

ΙΣΤΟΡΙΑ ΚΡΗΤΗΣ

Ἡ Κρήτη ὠνομάζετο τὸ πάλαι Ἀερία, Χθονία, Τελγινία, Δολιχί, Ἰεσία, Κουρήτη, Μάκαρις καὶ Μακρόνησος. Ἐπὶ τῶν Ῥωμαίων ὠνομάζετο Κρέτα ὑπὸ τῶν Ἀράβων, οἱ ὅποιοι ἔκτισαν τὸν Χάνδακα, ὠνομάσθη Κανδία, τὸ ὄνομα δὲ τοῦτο διατρηθεὶ εἰς τὰς εὐρωπαϊκὰς γλώσσας· ὑπὸ δὲ τῶν Τούρκων ὠνομάσθη Κιρίδ.

Οἱ δὲ πρῶτοι αὐτῆς κάτοικοι ὠνομάζοντο Ἐτεόκριτες (γνήσιοι Κρήτες), Κύωνες, Ἰθαίοι, Δάκτυλοι, Κουρήτες, Κορύβαντες, Πελασγοί, Ἀχαιοὶ καὶ Δωριεῖς. Ὡς φαίνεται λοιπὸν ξένα φύλα ἐπήλθον ἔξωθεν, ἐπεκράτησαν τῶν ἰθαγενῶν καὶ ἀπέτελεσαν τὸν πληθυσμὸν τῆς νήσου.

Ἐξ αἰτίας δὲ τῆς τυποθεσίας αὐτῆς πολὺ ἐνωρὶς προήχθη εἰς τὸν πολιτισμὸν καὶ ἐχρησίμευσεν ἔπειτα ὡς διδάσκαλος τῶν λοιπῶν Ἑλλήνων. Διότι πρῶτοι οἱ Κρήτες ἐλάτρευσαν εἰς τὸν κόσμον τὸ θεῖον, πρῶτοι ἐφεύρον καὶ ἐδίδασκαν τὰς τέχνας (Δαίδαλος), πρῶτοι ἔγιναν θαλασσοκράτορες, πρῶτοι συνέταξαν νομοθεσίαν ἀρίστην μεταξὺ τῶν Ἑλλήνων ἐν σχέσει πρὸς τὴν δικαιοσύνην καὶ τὴν ἐπιείκειαν, ἐκ τῆς ἧσως καὶ ὁ Λυκοῦργος καὶ ὁ Σόλων παρέλαβον πολλὰ εἰς τὰς νομοθεσίας αὐτῶν· ἀπόδειξις δὲ τῆς δυνατῆς τῶν Κρητικῶν νόμων τελειότητος εἶναι ἡ ἐπιγραφή τῆς Γόρτυνος, ἡ ὁποία ἀνεκαλύφθη εἰς τὴν Μητρόπολιν Καινούργιου· πρῶτοι ὑπῆρξαν εἰς τὴν ἵππικὴν, εἰς τὴν θήραν, εἰς τὸν ὄρομον, εἰς τὴν τοξείαν καὶ εἰς τὸν χορὸν· Καὶ ἠθικῶς δὲ οἱ παλαιοὶ Κρήτες ἐπρώτευσον· διότι καθὼς λέγει ὁ Πλάτων ἡ Κρήτη ὑπῆρξε καθέδρα χρηστότητος καὶ δικαιοσύνης.

Τὸ πρῶτον πολιτεῦμα τῆς Κρήτης ὑπῆρξεν ἡ βασιλεία· ὑπὸ τοιούτων δὲ πρὸ πάντων πολιτεῦμα ἦκασι καὶ μάλιστα ἐπὶ τοῦ Μίνωος, ὁ ὁποῖος ἐνομοθέτησε τοὺς σοφοὺς καὶ θεῖους αὐτῆς νόμους. Κατόπιν δὲ ἡ βασιλεία καθηργήθη καὶ ἐμορφώθησαν εἰς τὰς διαφόρους πόλεις ὀλιγαρχικὰ πολιτεύματα μὲ βουλὴν καὶ ἐκκλησίαν τοῦ δήμου καὶ μὲ ἄρχοντας, τοὺς ὁποῖους ὠνόμαζον **Κόσμοις**. Οἱ ἀριστοὶ δὲ Κρητικοὶ νόμοι ἐσκόπουσαν τὴν πνευματικὴν καὶ ἠθικὴν μόρφωσιν τῆς νεότητος, ἐδίδασκον δὲ αὐτὴν νὰ σέβηται τὰ θεῖα, νὰ τιμᾷ τοὺς γονεῖς, τοὺς γέροντας, τοὺς ἄρχοντας τῆς πολιτείας, νὰ μιμῆται τὰ ἔργα τῶν μεγάλων ἀνδρῶν, νὰ μισῇ ὅ,τι εἶναι περιττόν, νὰ ὑποβῆρῃ τὰς στερησεις καὶ κακοχίτας τοῦ πολέμου καὶ γενικῶς νὰ εἶναι ἀφωσιωμένοι εἰς τὴν πατριδα, τὴν ὁποίαν τοσοῦτον ἠγάπα, ὥστε τὴν ὠνόμαζε **μητρίδα**. Ἀπεστήθιζε δὲ τοὺς νόμους, τοὺς ὕμνους πρὸς τοὺς θεοὺς καὶ ἤρωας καὶ ἑτημέρων τὰ ἦθη μὲ τὴν μουσικὴν. Καὶ οἱ μὲν ἔφθοι ἔξω διηρημένοι εἰς ἀγάλας, τῶν ὁποίων πρῶιστατο εἰς ὀνομά-

ζόμενος ἀγαλάκτης, οἱ δὲ πολῖται εἰς κοινούς σίκκος ὡς στρατιῶται καὶ ἐσφένοντο εἰς συσσίτια (ἀνδρεία, φιλία).

Ἡ ἀρχὴ τῆς Κρήτης συμπίπτει μὲ τοὺς προεσθρινούς χρόνους. Ἐκ δὲ τῆς ιστορικῆς περιόδου τοῦ Ἑλληνισμοῦ μέχρι τῆς ὑποταγῆς εἰς τὴν Ῥώμην, αἱ πόλεις αὐτῆς ἐπόρισκοντο εἰς ἀδικακόπους ἐρίδας καὶ κοιλίους πρὸς ἀλλήλας, μόνον δὲ ἐναντίον ἱστορικῶν ἐχθρῶν ἤνυστον καὶ ἀπετείλον ἄν γαίτητον Σαγγορητιστῶν. Ἰδρυσαν ὁμοίως πολλὰς ἀποικίας κατὰ τὴν ἱστορικὴν περιόδον καὶ διακρίβαν ὡς μισοφόροι στρατιῶται.

Τὸ 68 π. Χ. ὑπετάχθη εἰς τοὺς Ῥωμαίους ἡ Κρήτη καὶ ἔμεινεν ὀκ' αὐτοῦς μέχρι τοῦ 330 π. Χ. Ἐπιτὴν ἀρχὴν τῶν Ῥωμαίων ὑπετάχθη ὁ Χριστιανισμὸς εἰς τὴν Κρήτην διὰ τοῦ ἀποστόλου Παύλου.

Ἀπὸ δὲ τοῦ 330 μέχρι τοῦ 823 ἦτο ἡ Κρήτη ὑπὸ τοῦ Βυζαντίου. Τότε δὲ διὰ τοῦ Ἀραβικοῦ Ἀποστόλ' Ἀβου-Χάδρ' περιέρχοντο εἰς τὴν ἰήσουσαν τῶν Ἀράβων. Οὗτος δὲ καὶ ἠεπείθεον ὅσα τὰς Κρήτας εἰς τὸ ἐν Ἰσπανίᾳ κράτος τῶν Ἀράβων ἴππεσ' εἰς κούκας· αὐρὸν γὰρ ῥέυσαν μέλι καὶ γάλα. Τότε ἠπείθεον κατὰ τῆς Κρήτης οἱ Ἀραβες, ἐκρύπτουσαν αὐτὴν καὶ ἐκρυβόρχεσαν μέχρι τοῦ 961.

Τὸ 961 ἐξεδίωκτον Νικηφόρος ὁ Φωκῆς τοὺς Ἀραβας ἀπὸ τῆς Κρήτης καὶ προσέθηκεν αὐτὴν εἰς τὸ Βυζάντιον πάλιν, ὑπὸ τὸ ὅποιον ἔμεινε μέχρι τοῦ 1204. Εἰς τὴν ἐποχὴν αὐτῆν ἦσαν πολλοὶ εὐγενεῖς ἀπὸ τὸ Βυζάντιον καὶ ἀποκατοικήθησαν εἰς τὴν Κρήτην, τῶν ὁποίων τὰ ὄνματα σφύρουσι ἀκόρη πολλὰ οἰκογένεια.

Κατὰ τὸ 1204, ὅτε οἱ Σκυροφόροι ἐκρύβονταν τὸ Βυζάντιον, ἡ Κρήτη προσετίθη εἰς τὸ Βασιλεῖον τῆς Θεσσαλονίκης, ὃ δὲ βασιλεῖς Βουρβόνης ἐπώλησαν αὐτὴν εἰς τοὺς Ἑνετοὺς τῆ 12η Ἀύγουστου τοῦ 1204. Ἄλλ' ἐπειδὴ οἱ Γενουαῖοι ἔχον καταλάσῃ μέρη τινὰ τῆς νήσου, ἐπώλησαν πρὸς αὐτοὺς οἱ Ἑνετοὶ πολλὰ ἔτη καὶ μόνον τῷ 1212 ἔγινον μόνον κίριοι τῆς νήσου. Ἐκυριάρχησαν δὲ εἰς αὐτὴν 465 ἔτη.

Ἀπὸ δὲ τοῦ 1669 διατίθη ἡ Κρήτη ὑπὸ τὸ σκήπτρον τῶν Σουλτάνων.

Κλίμα.

Ἐνεκα τοῦ συγκεκριασμένου θαλασσίου καὶ ὀρεινοῦ συγχρόνως αἵρος τὸ κλίμα τῆς Κρήτης εἶναι ὑγιεινότερον καὶ εἰς τοὺς ἀρχαίους δὲ χρόνους συνιστάτο ὑπὸ τῶν ἱατρῶν, οἱ ὅποιοι ἐπεμπον εἰς τὴν Κρήτην τοὺς ἀναλαμβάνοντας ἐκ τῶν νόσων.

Ὀλίγιστα δὲ μόνον μέρη ἀναλόγως πρὸς τὴν ἔκτασιν αὐτῆς ἔχει ἡ Κρήτη νοσηρά, καὶ ταῦτα εἶναι γαμηλά καὶ ἐλαδῆ.

Θηρία δὲ σαρκοράγα καὶ φαρμακερὰ ἔρπετά δὲν ἔχει, ἐκτός μικρὰς τινος σαύρας, ἡ ὁποία ὀνομάζεται ἐπιτοπίως Ἀσκαόνε, ἀράχνης τινός, ἡ ὁποία ὀνομάζεται βυγαλιδὴ καὶ τῆς ἐγιδόνης, ἡ ὁποία ὀνομάζεται κοινῶς δαχεντρα.

ΣΗΜ. Οὐδεμίαν ἔτρας χώρας τὸ κλίμα εἶναι ὑγιεινότερον καὶ εὐκαταθέτερον τοῦ τῆς Κρήτης· καὶ κατὰ τὰς θερμότητας ἡμέρας τοῦ θερούς ἡ ἀτμόσφαιρα ὀροσίζεται ὑπὸ τῶν θαλασσίων ἀνέμων, ὃ δὲ χειμῶν ἀρχόμενος τὸν Δεκεμβρίον ἄγει τὸν Ἰανουάριον. Σαβαρὴ ἐπιστολαί.

Πνύουσι τὸν κάλλιστον αἶρα ἐν Κρήτῃ· εἶναι ἀύωνον νὰ εὐρη τις ἀλλαχού καλύτερα καὶ ὀρειότερα ὄβια. Βρουζίν.

Ἐδαφος.

Τὸ ἔδαφος τῆς Κρήτης εἶναι πανταχοῦ σχεδὸν γόνιμον, εἰς πολλὰ δὲ μέρη γονιμότερον καὶ ὅταν σπείρηται συνήθως μὲν τὸ ἐν εἶδει 15—25, ἐνίοτε δὲ 40.

Ἐνεκα τῆς γονιμότητος τοῦ ἔδαφους ἀπασαί αἱ πεδιάδες, αἱ κοιλάδες, τὰ βουκέα καὶ τὰ ὄρη εἶναι κατάφυτα δένδρων καὶ θάμνων ἡμέρων καὶ ἀγρίων.

Τὸ κοινότερον καὶ ἐν ἀφθονίᾳ καθ' ὅλην τὴν νῆσον εὐρισκόμενον δένδρον εἶναι ἡ ἑλιά. Ἐπειτα δὲ ἡ κερατὰ, ἡ ἀμυγδαλία, τὰ ἑσπεριδοειδή, ἡ βαλανιδιά (δρύς ἢ πηγίλοψ), ἡ δρύς, ἡ πλάτανος, ἡ καστανία, ἡ σπίνδαμος, ἡ συκὴ, ἡ ροῖα, ἡ συκομορῖα, ἡ κερασσία, ἡ βυσινία, ἡ μηλέα, ἡ ἔκπιος, ἡ κυδωνία, ἡ ἀμπέλος ἐν ἀφθονίᾳ κλπ.

ΣΗΜ. Πᾶν δὲ φυτὸν ἐν αὐτῇ φυόμενον εἶναι καλύτερον τῶν ἐν ἄλλαις χώραις (Πλίνιος, Θεόφραστος).

Προϊόντα.

Τὰ προϊόντα τῆς Κρήτης εἶναι πλείστα καὶ πάντα εἰσάιτητα. Παράγει δὲ ἔλαιον, σάπωνα, βελανιδί, φυλοκερασα, τυρὸν ἄριστον, μέλι, κηρὸν, κάστανα, σῦκα, ἀμύγδαλα, λινάρι, μέταξαν, στακιδάς (κουρουταχτά), σίνον (μαλεθυζιώτικο), λιμόνια, πορτοκάλια, μανδάρinia, κήρα, ἄπια, μήλα, κεράσια, βύσινα, βοδάκια, κυδωνία, ὑδροπέπωνας κλπ.

Ἐξάγονται δὲ καὶ ὀρυκτά· ἄλας, ἀκόνας, γύψος καὶ γαιάνθρακες εἰς δύο μέρη.

Κάτοικοι, χαρακτήρ, θρησκεία, γλῶσσα.

Οἱ κάτοικοι τῆς Κρήτης συμποσούνται εἰς 300 γιλιάδας περίπου· εἶναι δὲ ἀγγίλοι, ἀνδρείοι, φιλόθενοι, φιλοπάτριδες, εὐρωστοί, ὑψηλοῦ ἀναστήματος, ἐφευρετικαί, ἀστείοι, χαριεντες καὶ ἐπιτηδέσιοι πρὸς σκληραγωγίαν· πρὸς τοῦτους δὲ φιλόθενοι, φιλόχοροι, εὐαπάτητοι, κενόδοξοι, φιλαυτοὶ καὶ δυσειδαίμονες.

Ἐκ τούτων δὲ Χριστιανοὶ μὲν ὀρθόδοξοι εἶναι περὶ τὰς 220 γιλιάδας, Ὀθωμανοὶ δὲ 78 χιλ. καὶ 2 χιλ. καθολικοί, ἀρμένιοι, διαμεγεθυμένοι καὶ Ἰβραῖοι.

Χριστιανὸν δὲ καὶ Ὀθωμανὸν λαλοῦσι τὴν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν. Ἡ δὲ γλῶσσα τοῦ Κρητικοῦ λαοῦ εἶναι ἡ ἀμυγστατή ὄλων τῶν Ἑλληνικῶν χωρῶν ἐλαχίστης μόνον ξένας λέξεις ἔχουσα. Εἶναι δὲ ποιητικὴ, πλουσιωτάτη εἰς περιφράσεις, πλήρης εἰκόνων καὶ μεταφορῶν. Ἡ δὲ προφορὰ εἰς τὰς ὀρεινὰς μάλιστα ἐπαρχίαις εἶναι ὀλίγον τραχεῖα.

Βιομηχανία, Ἐμπόριον, Ναυτιλία, Συγκοινωνία.

Βιομηχανία κυρίως ἐν Κρήτῃ δὲν ὑπάρχει· μόνον εἰς ἀτμόμυλος ἐν Χανίοις, δύο μηχανικὰ σιδηρουργεῖα, ἐν μηχανικὸν ἑλαιουργεῖον ἐξάγον πυρηνέλαιον, ἐν σάπωνοποιεῖον ἀτμήλατον καὶ δύο ἐργαστήσια οἰνοποιίας καὶ κατασκευεῖς Κοινὰ ἐν Ἡρακλείῳ· εἰσῆχθησαν δὲ πολλὰ καὶ πλείστα εἰσαγωγὰ ἐλαιῶν· καταργάζονται δὲ καὶ δέρματα ζῴων εἰς τὰς πόλεις· κατασκευάζονται τάπητες, κλισσοκεπάσματα, σάκκοι κλπ. μικρὰς ποσότητες, ὑπάρχουσι δὲ καὶ ἀγγειοπλαστεῖα καθ' ὅλην τὴν νῆσον.

Ἡ Κρήτη ἀναλόγως τῆς θέσεως αὐτῆς δὲν ἀσχεῖ ἐκτεταμένον ἐμπόριον· κέντρα δὲ αὐτῆς ἐμπορικὰ εἶναι αἱ τρεῖς πόλεις, ἀπὸ τῶν ὁποίων ἐξάγεται ἔλαιον, σάπων, βελανιδί, ἀμύγδαλα, σίνος, μέταξα, ἔρια, κεράτια, δέρματα, φλοιοί, γλυκέρια, μέλι, κλπ. εἰσάγονται πάντα τὰ βιομηχανικὰ εἶδη καὶ ἱκανὰ πρόβατα, βόες κλπ.

Ἡ ναυτιλία εἶναι λίαν περιορισμένη· ἡ ὅλη Κρήτη ἔχει περὶ τὰ 80 ἱστιοφόρα μικρὰς χωρητικότητος· ἔχει δὲ ἤδη καὶ δύο ἀτμόπλοια διὰ περιήλους τῆς νήσου νεοπτηατῶν κ.κ. Ἐμμανουὴλ Σφακιανῆ καὶ Π. Ἀλεπουδέλλη.

Συγκοινωνεῖ δὲ ἡ Κρήτη μετὰ τοῦ ἔξω κόσμου διὰ πολλῶν ξένων ἀεροπλοικῶν δευτεριῶν (Ἀλύξ, Ζαυρτζῆ, Πανελληνίου, Κεδιβί κλπ.) Ἐσωτερικῶς δὲ δι' ἡμῶνος Ἰσπων καὶ ὄνων, διότι ἀπαρχιακὰς ὁδοὺς ἀξίας λόγου δὲν ἔχει· εἶναι δὲ ἀπείρητοι ἐκ τῶν τριῶν πόλεων εἰς τὰ προάστεια καὶ ἤδη κατασκευάζεται σιδηρόδρομος ἀπὸ Χανίων

εἰς Σούδακ. Εἶναι δὲ καὶ τηλεγραφικῶς συνδεδεμένοι αἱ πλείους ἐπαρχεῖαι τῆς Κρήτης πρὸς τὰς πόλεις, καὶ αὕτη πρὸς τὸν λοιπὸν κόσμον.

Παιδεία, Διοικήσις, Δικαιοσύνη, Σύλλογοι, 'Ἐκκλησία.

Ἡ παιδεία ἐν Κρήτῃ εἶναι διαδεδομένη ἀρχαίως· διότι ὑπάρχουσιν ἑλληνικὰ μὲν Γυμνάσια 4. Πλήρῃ καὶ ἀνεγνωρισμένα πρὸς (Ἡρακλείου, Χανίων καὶ Νεαπόλεως), ἡμιτελεῖ δὲ ἄλλ' ἀνεγνωρισμένον ἐν (Ῥεθύμνης). Ἑλληνικὰ δὲ Σχολεῖα 20, Παρθεναγωγεῖα 5, Πρότυποι δημοτικὰ Σχολεῖα 6, καὶ περὶ τὰ 380 δημοτικὰ Σχολεῖα εἰς τὰς ἐπαρχίας, ἐκ τῶν ὧσιν τὰ περισσότερα εἶναι γραμματεῶδασκαλεῖα. Διοικεῖται δὲ ὑπὸ πέντε Τμηματικῶν Ἐφορειῶν. Καὶ παρ' Ὀθωμανοῖς δὲ εἶναι διαδεδομένη ἰκανῶς ἡ παιδεία. Οὕτω δὲ εἰς τὰς πόλεις εἶναι ἐκπαιδευτήρια μέχρι Γυμνασίου, εἰς δὲ τὰς ἐπαρχίας εἰς ὅλα τὰ χωρία, τὰ ὅποια ἔχουσι 30 ὀθωμανικὰς οἰκογενείας.

Ἡ Κρήτη διοικεῖται ὑφ' ἐνὸς Γενικοῦ Διοικητοῦ διοριζομένου ὑπὸ τοῦ Σουλτάνου, τεσσάρων ὑποδιοικητῶν, 14 ἐπάρχων καὶ 88 δημάρχων ἐλεγχομένων ὑπὸ τοῦ λαοῦ διὰ καθολικῆς ψηφοφορίας.

Ἡ δικαιοσύνη ἀποδίδεται ἐν Κρήτῃ ὑφ' ἐνὸς Ἐφετείου δικάζοντος καὶ ὡς κακουργοδικεῖου, 5 Πρωτοδικεῖων μὲ δύο τμήματα, τῶν ὧσιν τὸ ἐν εἶναι πολιτικῶν, τὸ δὲ ἄλλο ποινικῶν καὶ δικάζει καὶ ὡς κακουργοδικεῖον καὶ 25 εἰρηνοδικεῖων.

Σύλλογοι φιλεκπαιδευτικοί, ἀρχαιολογικῶν μάλιστα σκοπῶν ἔχοντες, λειτουργοῦσιν ἐν Κρήτῃ τρεῖς ἐν Ἡρακλείῳ, Ῥεθύμνῃ καὶ ἐν Ἱεραπέτρῳ. Ἐν Χανίοις δὲ ὑπάρχει καὶ Ὀθωμανικὸς Σύλλογος.

Ἐκκλησιαστικῶς δὲ διοικεῖται ἡ Κρήτη ὑφ' ἐνὸς Μητροπολίτου ἐξάρχοντος ἐν Ἡρακλείῳ καὶ ὀκτώ Ἐπισκόπων (Κισάμου καὶ Σελίνου, Κυθωνίας καὶ Ἀποκοριῶνου, Λάμπης καὶ Σφακίων, Ῥεθύμνης καὶ Αὐλοποτάμου, Χερρονήσου, Ἀρκαδίας, Πέτρας, Ἱερός καὶ Σητείας).

Μοναί.

Αἱ ἐν Κρήτῃ μοναί εἶναι 51, ἐκ τῶν ὧσιν 48 εἶναι ἀνδρικαὶ καὶ τρεῖς γυναικείαι. Ἐκ τούτων δὲ πάλιν 7 ἀνήκουσιν εἰς ἱερὰ ἱδρύματα, τὰ ὅποια ὑπάρχουσιν ἐκτὸς τῆς νήσου, αἱ δὲ λοιπαὶ 44 εἶναι τῆς νήσου. Καὶ ἐκ τούτων 16 εἶναι σταυροπηγιακαί, αἱ δὲ λοιπαὶ 28 ἐνοριακαί.

Μονάζουσι δὲ εἰς αὐτὰς 420 καλόγηροι. Ἐκ τῶν εἰσοδημάτων δὲ αὐτῶν διατίθεται πᾶσα ἢ ὑπὲρ τῆς Παιδείας ἐν τῇ νήσῳ.

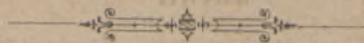
Ἀνήκουσι δὲ κατὰ Τμήματα καὶ ἐπαρχίας ὡς ἑξῆς.

- 6 Εἰς Κυθωνίαν Χανίων Ἀγ. Τρεῖς Τσαγγαρόλων, Γουβερνέτο ἢ Κυρία τῶν Ἀγγέλων, Καλογράδων (γυναικεία), Ἁγία Τρεῖς (Σιναϊτικὴ), Ἁγία Μονὴ (Ἁγίου Ὁσίου) καὶ Ζωοδόχος Πηγὴ.
- 2 Εἰς Κισάμῳ Χανίων Κυρία Γωνιὰ καὶ Χρυσοκαλίτσια.
- 1 Εἰς Ἀποκοριῶναν Σφακίων ἡ παρὰ τὰ Μεγὰλα Χωράφια (τῆς ἐν Πάτμῳ μονῆς Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου).
- 1 Εἰς Ἁγίον Βασίλειον Σφακίων Πρέβελις.
- 5 Εἰς Ἐπαρχίαν Ῥεθύμνης Μυριοκέφαλα, Ρούστικα, Χαλιεθῆ, Ἀράνι, Ἀρχάδι.
- 1 Εἰς Ἀμάρι Ῥεθύμνης Ἀσώματι.
- 5 Εἰς Μυλοπόταμον Ῥεθύμνης Μπαλῆ, Δισκοῦρι, Χαλιεπα, Ἁγίος Παντελεῖμων, Βόστας.
- 1 Εἰς Ἡρακλείον Ἁγίος Μαθθαῖος (Σιναϊτικὴ).

- 3 Εἰς Μαλεδύξιον Ἑρακλείου Σαββαδιανά, Ἅγιος Γεώργιος Πορτοκαίνης, Ἱερουσαλήμ.
- 4 Εἰς Τέμενος Ἑρακλείου Παλιανή (γυναικεῖα).
- 2 Εἰς Μονοφάτσιον Ἑρακλείου Ἅγιος Γεώργιος Ἐπακωστής, Ἅγιοι Ἀπόστολοι (Σινᾶ).
- 5 Εἰς Πεδιάδα Ἑρακλείου Ἀνώταλις, Ἀγκάραθος, Σηληώτισσα (Σιναιτική), Καρδιώτισσα, Γουβερνώτισσα (Ἱεροσολυμίαν).
- 4 Εἰς Πορτογώτισσαν Ἑρακλείου Ὁδηγήτρια.
- 4 Εἰς Καινοθύρον Ἑρακλείου Ἀπελιανή.
- 9 Εἰς Μεραβέλλον Αἰσηθίου Ἅγ. Γεώργιος Βραχασώτης, Παρόμπελα, Κούφη Πέτρα (γυναικεῖα), Ἅγ. Ἰωάννης ὁ Θεολόγος, Κεράμου, Δωριᾶς, Καρδαμύσσα, Ἀρέτι, Κρεμαστιά.
- 2 Εἰς Αἰσηθί: Κρουσαλλένας, Ἐπιθόλος Παγῆ (Βεζιανῶ).
- 3 Εἰς Ἱεράπετραν Αἰσηθίου Ἐξακουστή, Φανερωμένη, Παπλινοῦ.
- 2 Εἰς Σητεῖαν Αἰσηθίου Τοπλοῦ, Καψά.

Τεκέδες.

Μοναὶ Ὀθωμανῶν (τεκέδες) ὑπάρχουσιν ἐν Κρήτῃ 28 Ἐκ τούτων 3 εἶναι ἐν Χανίοις, 8 ἐν Ῥεθύμνῃ, 17 ἐν Ἑρακλείῳ καὶ 1 ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Τεμένους. Μονάζουσι δὲ ἐντὸς αὐτῶν 170 περίπου πρόσωπα.

ΝΩΙΝΑΝ

ΠΛΗΘΥΣΜΟΣ ΤΗΣ ΝΗΣΟΥ

κατὰ τμήματα καὶ ἐπαρχίας

ΚΡΗΤΗ 300,000 κατ.

ΤΜΗΜΑ ΧΛΗΘΩΝ

71,500 κατ.

Χανία (πόλις)	20000
Κυδωνία	24000
Κίσσαμος	20000
Σέιλυον	7500

ΤΜΗΜΑ ΣΦΑΚΙΩΝ

32000 κατ.

Ἀποκόρωνας	17000
Σφακία	6000
Ἅγιος Βασίλειος	9000

ΤΜΗΜΑ ΡΕΘΥΜΝΗΣ

48,500 κατ.

Ῥέθυμνα (πόλις)	10000
Ῥεθύμνη (ἐπαρχία)	15000
Ἄμари	8500
Μυλοπόταμον	15000

ΤΜΗΜΑ ΗΡΑΚΛΕΙΟΥ

95,000 κατ.

Ἡράκλειον (πόλις)	25000
Μαλεβύζιον	10000
Τέμενος	6000
Πεδιάς	24000
Μονοφάτσιον	15000
Καινούργιον	10000
Πυργιώτισσα	5000

ΤΜΗΜΑ ΛΑΣΘΗΙΟΥ

53,000 κατ.

Μιραβέλλον	16000
Λασήθι	5000
Βιάννος	7000
Ἰεράπετρας	9000
Σητεία	16000

ΠΙΝΑΞ

δεικνύων τοὺς κατοίκους τῶν πόλεων καὶ τῶν μεγάλων
κωμῶν, τῶν ἔχουσῶν 500 καὶ ἔξῃς.

ΤΜΗΜΑ ΧΑΝΙΩΝ	Ἅγιος Βασίλειος	Μαλεβούζιον	Μιραβέλλον
Χανία κατ. 20000	Μέλαμπερ κατ. 1200	Κρουσῶνας κατ. 1300	Βουλισμένη κατ. 800
	Κοῦμια » 700	Κάτω Ἀσίτες » 600	Βραχάσι » 1500
Κυθωνία	Σπήλι » 600	Κορρές » 500	Δατσιδα » 800
	Σελιά » 500	Υῦλισσος » 600	Φουρνή » 1200
Χαλέπα κατ. 2000		Ἅγ. Μύρων » 1000	Χουμπεριάκος » 800
Στέρνες » 500	Σφακία	Βαῦτες » 500	Λίμνες » 800
Περιθάλια » 900			Κρητσά » 2100
Γαλατάς » 800	Μπρόσγιαλος κατ. 500	Τέμενος	Σπηναλόγκα » 1200
Μουρινές » 700	Καλλικράτης » 500	Δαρνές κατ. 750	Λασιθήσι
Ἄλικιανού » 600	Ἀσκύφου » 500	Καὶ Κασιλλι » 600	
Βατόλακκος » 600	Ἀνωπολι » 500	Ἀρχάνες » 2000	Δεσμαδέω κατ. 1000
Λάκκοι » 1000			Μέσα Λασιθήσι » 500
Τούζλα » 600	ΤΜΗΜΑ ΡΕΘΥΜΝΗΣ	Πεδιάς	Βιάννος
Κίσσαμος	Ῥέθυμνα κατ. 10000	Πισκοπή κατ. 700	Βιάννος κατ. 1300
	Αργυρούπολις » 800	Γούδας » 550	Ἄμιρᾶ » 600
Σπηλιὰ κατ. 600	Πισκοπή » 600	Ἄγιος Παρ- σκειάς » 500	Ἅγιος Βασι- λειος » 500
Φαδωπού » 600	Ῥούσεικα » 500	Κουνάδοι » 500	
Τοπάλια » 600	Ἀτσιτόπουλο » 1000	Μοχός » 1300	Ἱεράπετρος
Καστέλλι » 800	Πρινές » 600	Λύδου » 700	Ἱεράπετρος κατ. 3000
Ἅγ. Πάντες » 500	Ἀρμένιοι » 500	Μάλια » 800	Ἄνατολή » 600
Παλιὰ Ῥού- μακα » 800	Ἀμάρι	Καστέλλι » 700	Μάλλες » 800
Ξέλυον	Μέρινας κατ. 600	Θραψανὸν » 1500	Καλαμάνικα » 500
	Γερακάρη » 500	Παναγία » 600	Κάτω Χωρὶα » 600
Κάτανος κατ. 800	Μπισταγή » 550	Μονοφάτσειον	Καβούσι » 1000
	Φουρφουράς » 500	Ἅγ. Βαρβάρα κ. 500	
ΤΜΗΜΑ ΣΦΑΚΙΩΝ	Ἄνω-μέρος » 500	Καινούργιον	Σητεία
Ἀποκόρωνας	Μυλοπόττειον	Βορίτσα » 600	Λιμὴν κατ. 800
	Μαργαρίτες κατ. 800	Ζαρός » 500	Πισκοκέφαλο » 1000
Βάμος κατ. 800	Μελιδόνι » 500	Γέργερη » 500	Τουρλωτῆς » 700
Κεφαλάδες » 1000	Ῥομαλιῆ » 500	Μπόμπια » 900	Σκοπή » 550
Ἀρμένιοι » 700	Γαράζο » 500	Πυργιώτισσα	Ὅττω Μουλι- ανά » 700
Καλύδες » 500	Λειβάδια » 500		Μέσα Μουλι- ανά » 500
Ἄντικαμπος » 700	Ἄνωγεια » 2000	Τυμπάκι κατ. 2000	Ἄστρος » 500
Πρόσνερος » 900		ΤΜΗΜΑ ΠΡΑΚΑΒΙΟΥ	Ῥουκάκια » 600
Κουρνάς » 600	ΤΜΗΜΑ ΛΑΣΘΗΓΙΟΥ	Νεάπολις κατ. 3000	Χαντρῶς » 500
Μέσα Γωνιά » 500			Ζῦρος » 650
Βαφές » 700			
Νίσιος » 600			
Τρετιφές » 500			

ΠΑΡΟΡΑΜΑΤΑ

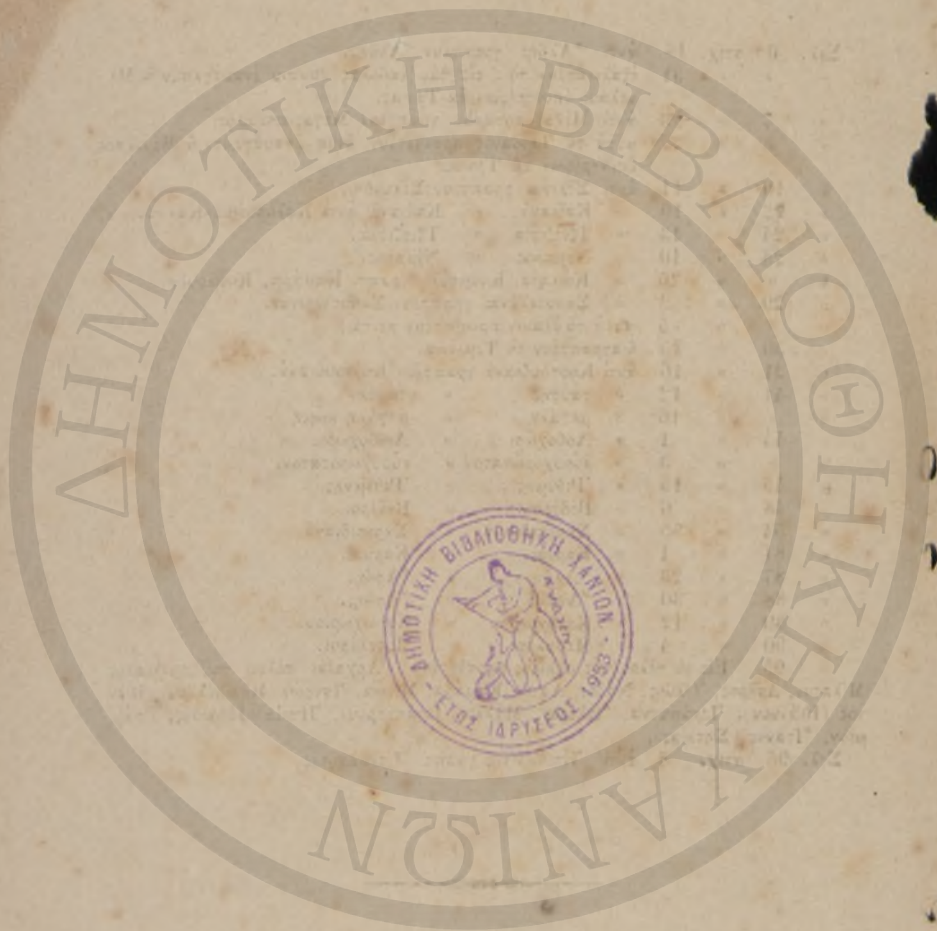
Σελ. 6	στιχ. 18	ἀντί "Αλθης γραπτέον "Αρῆς.
" "	" 31	ἐξαλειπτέον τὸ : εἰς τὰς ἐκβολὰς τούτου ἐναυάγησεν ὁ Μενέλαος ἐπιστρέφων ἐκ Τροίας.
" 7	" 23	ἀντί Μέλαις-ποταμὸς γραπτέον Μέγας-ποταμὸς.
" "	" 27	μετὰ τὸ "Αρβανος προσθετέον ἔθθα ἐναυάγησεν ὁ Μενέλαος ἐπιστρέφων ἐκ Τροίας.
" 10	" 41	ἀντί Σέλινον γραπτέον Σέλινον.
" 22	" 19	" Καθιανὰ " Καθιανὰ ἀντί Καλορούμα-Καλόρουμα.
" 24	" 13	" Τριζιφία " Τριζιφιά.
" 28	" 10	" Νέμπρος " Νίμπρος.
" "	" 26	" Κάμαρα, Κουμούλη γραπτ. Κάμαρα, Κούμουλη.
" 29	" 2	" Σκουτελένας γραπτέον Σκουτελώνας.
" "	" 5	μετὰ τὸ ἔλαιον προσθετέον κεῖται.
" 30	" 25	διαγραφτέον τὸ Τεμώνια.
" 31	" 16	ἀντί Κουτουδιανὰ γραπτέον Κοντουδιανὰ.
" 41	" 12	" ταύτης " ταύτην
" "	" 16	" μεγάλη " μεγάλη κόμη
" 44	" 1	" Λοβοχώρι " Λωβοχώρι.
" "	" 3	" εὐρυχωρότατον " εὐρυχωρότατον.
" 45	" 15	" Ῥιθύμης " Ῥιθύμης.
" 48	" 6	" Βεδίρσοι " Βεδίροι.
" 54	" 55	" Σκρεπιδιανὰ " Σκριπιδιανὰ.
" 81	" 1	" Καρναί " Καρναί.
" 87	" 23	" "Αλθη " "Αρθη.
" 88	" 30	" "Αλθης " "Αρῆς.
" 89	" 12	" Κατωχωρίου " Κατωχωρίου.
" 90	" 4	" Μεσαλέρι " Μεσελέροι.
" 95		Εἰς τὸ τέλος τῆς σαλῆος προσθετέον : Ἀρχαῖαι πόλεις τοῦ τμήματος.

Μίλατος, Ἀρῆος, Ὀλύος, Νάξος, Λατώ, Κάμαρα, Μινώα, Ἰστρών (Μιραβέλλου), Βιέννος (Βιάννου), Ἰεράπυτνα, Ὠλερος, Μάλλα (Ἰεραπέτρου), Ἥπεια, Πραισός, Γράμμιον, Ἰτανος (Σητείας).

Σελ. 96 στιχ. 8 ἀντί Ἐτεόκρητες γραπτ. Ἐτεόκρητες.

17-11
208
8.10

ΠΑΡΟΡΑΜΑΤΑ

98
31-5

127

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ

Ἑλληνικὴ Γραμματικὴ διὰ τὰ δημοτ. σχολεῖα Γρ. 3

Τιμᾶται γρ. 3

